

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 35

Видається з липня 2005 року

Виходить два рази на рік

Одеса
«Астропринт»
2022

SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K. D. USHYNKY

Linguistic Sciences

The Scientific Research Issues Collection

№ 35

Issued since 2005

Frequency: biannual

Odesa
“Astroprint”
2022

Editorial Board:

Natalia Bigunova, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages of Humanitarian Faculties, Odesa I. I. Mechnikov National University;*Viktor Britsyn*, Doctor of Philology, Professor, O. O. Potebnia Institute of Linguistics of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);*Olga Valigura*, Doctor of Philology, Professor, Head of Eastern Philology Department, Kyiv National Linguistic University (Kyiv, Ukraine);*Mariya Veresh*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Volodymyr Glushchenko*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);*Andrea Grominova*, Doctor of Philosophy, Professor at the Department of Russian Studies, University of Ss. Cyril and Methodius (Trnava, Republic of Slovakia);*Jan Grzesiak*, Doctor of Humanities, Professor, Adam Mickiewicz University (Poznan, Poland);*Ivan Zimomrya*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation, Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Mykola Zymomria*, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Languages and Translation Studies, Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko (Drohobych, Ukraine);*Olexander Iliadi*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Methods of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);*Olena Kon*, Candidate of Philology, Associate Professor, Dean of the Philological Faculty, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);*Serhii Mykhyda*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);*Nadiia Spodarets*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of General and Slavonic Literary Studies, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);*Ryshard Stefaniak*, Doctor of Philology, Professor, Vice-President of Częstochowa, Poland;*Inna Stupak*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);*Volodymyr Sulim*, Candidate of Philology, Professor at the Department of Intercultural Communication and Translation, Lviv National University named after Ivan Franco (Lviv, Ukraine);*Oleh Tyshchenko*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Technical Translation, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);*Myroslava Fabian*, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Ahneszka Chaikowska*, Doctor of Philology, Professor, Dean at the Faculty of Philology at Jan Długosz University in Częstochowa (Częstochowa, Poland);*Natalia Chendey*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);*Anastasiia Yumrukuz*, Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine)Deputy editor-in-chief: *Natalya Zhmayeva*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine)

MEANINGS ‘BOWL’ AND ‘SKULL’ IN THE MIRROR OF COMPARATIVE SEMANTICS: THE PROBLEM OF HISTORICAL PRAGMATICS AND ARCHAIZING TRANSLATION

Alexander I. Iliadi

Doctor of philological sciences, Associate Professor of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Odessa, Ukraine

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>**SUMMARY**

The article is devoted to the consideration of the semantic relations between Indo-European words for designation of the cup and the head, skull, which hypothetically could form a cultural sign complex, that draws to universality. The results of the study allow to make some conclusions. 1. Semantic pattern ‘bowl, cup’ → ‘skull, head’ reveals signs of universality, being inherent in lexico-semantic systems of many languages. This is due to typological common processes into vocabulary of analyzed languages. Everywhere this semantic development proceeds at about the same scheme, including allusions, ideophonia and reliance on cultural background. 2. Semantic shift ‘skull’ → ‘bowl, cup’ really is not attested in known us data. Available for study examples in fact show a play on words, used by the authors of texts, or ritually determined rethinking of semantic relations in the opposite direction. 3. Linguistic data is different from conclusions of archeologists, whose investigations confirm wide usage of bowls made of human skulls. Therefore further researches in the field of etymology can give researchers linguistic evidences of skulls usage as bowls in antiquity.

Key words: *lexeme, meaning, etymology, semantics, text.*

Introduction. In 1965, V. M. Toporov in Warsaw presented a report on universal sign complexes that construct societies, among which he called, for example, the World Tree (Arbor mundi), the World Egg and the Holy Time. Special attention was paid to such landmark complexes as natural

phenomena and social beginnings, namely: *fire — water, house — forest, sky — earth*, etc. (Toporov, 2010: 8, 16). Furthermore, there seems to be validity the assumption about stable correlation of cultural concepts that with high degree of probability may be defined exactly as one more sign complex too. We mean an opposition «*bowl VS skull*», represented in different historical and cultural (first and foremost in mythopoetic) traditions as well as lingual system. Our conviction is based on the evidences of different languages lexical semantics: here the correlation ‘bowl, cup’ VS ‘skull, head’ is well attested. Needless to say, that proof of universal of this correlation and therefore its status as a universal sign complex depends on confirmation of existence of such kind semantic relations in as many languages as possible. As it seems to us, potential probability of a proof of mentioned opposition universality determines the **topicality** of any research on the subject.

The main **practical task** of our investigation is to determine the nature of mentioned semantic correlation as the ground of supposed sign complex. We think it is important to outline the circle of historical realities (in a broad sense) involved in the process of becoming our sign complex to understand its pragmatic «basis» in the aspect of the problem of «Wörter und Sachen». In its turn, cultural background enables us to explain or reconstruct ancient relations between detached meanings of one word or a group cognate lexemes. In etymology this procedure with regard to explanation of unclear meanings of ancient words is actually equaling the archaizing translation.

Methods of research. The specifics of the scientific search requires to apply the following *methods*: 1) the etymological method; 2) descriptive method; 2) the method of dictionary definition analysis.

The **material of the study** is represented with lexemes, chosen from lexicographical sources, monuments of writing and epic texts.

In view of practical specifics of suggested study all necessary for analysis **literature** further is used as necessary.

Material analysis and results. So back to our concepts and their lexical and semantic objectivation. Seemingly suffice it to appeal to some examples for illustration a potential of mentioned opposition. But this is at first glance, because the key problem lies in dual nature of ‘bowl’ and ‘skull’ relation: here are two opposite semantic shifts ‘bowl, cup’ → ‘skull’ VS ‘skull’ → ‘bowl, cup’. They both do not just show various semantic transitions but reflect some peculiarities of associative system working and embody the forms of poetic thinking within which corresponding images emerged. Next

step is the differential description of both directions (vectors) of semantic changes through the analysis of engaged lexemes, containing signs of such kind semantic shifts.

I

‘Bowl, cup’ → ‘skull’

The opinion about such semantic development is contained in studies of many linguists. W. P. Lehmann rightly notes «Shift of meaning from ‘vessel’ to ‘skull, head’ quite common» (Lehmann, 1986: 197). Similarly see: (Levitski, 2000: 221): «Semantic development ‘cup’, ‘vessel’, ‘pot’ → ‘head’, ‘skull’ takes place on a regular basis». But here are represented a few examples, «migrating» from one author to another. The vocabulary of Indo-European languages can give more examples, that are usually unnoticed in generalizing works on etymology.

1.1. Slavic languages

1.1.1. Proto-Slavic **čaša* ‘bowl’, ‘cup’, ‘goblet’ (: Old Slavonic *чаша* ‘bowl’, Serbo-Croatian *чаша* ‘bowl’, ‘goblet’, Old Russian *чаша* ‘round (as a hemisphere) vessel for the liquid’, Russian *чаша* ‘antique vessel for drinking in the shape of a hemisphere’) VS ‘braincase’, ‘skull’ (: Russ. dial *чаша* ‘braincase’, ‘skull’). Similarly in some derivatives, cf. Polish *czaszka* ‘bowl’ > *czaszka* ‘skull’ (Trubachev, 1977, 4: 30; 1990, 16: 227). Accordingly to R. O. Jakobson etymology, **čaša* < **česati* ‘scratch’, ‘split off, divide’, that is ‘shell, crust, bark’ → ‘bowl’ → ‘skull’ (Trubachev, 1990, 16: 227).

1.1.2. Proto-Slavic **luban’a* ‘skull’ (: Serbian, Croatian *lubaŋa* ‘skull’, Slovenian *lubánja* ‘skull’, ‘hill’) — a derivative from **lubō* (Trubachev, 1990, 16: 154), cf. Pol. dial. *lub-* ‘crust’ and ‘vessel in the shape of a deep vat for washing’ (Schuster-Šewc, 1967: 76).

1.1.3. Proto-Slavic **lbbō* ‘skull’ (: Bulgarian *лѣбѣ* ‘skull’, Czech *leb* ‘skull’, ‘helmet’) etymologically related to **lubō* ‘crust, bast’, ‘box’ (Trubachev, 1990, 16: 225–227) VS Pol. dial. *lub-* ‘crust’ and ‘vessel in the shape of a deep vat for washing’ (see above).

1.1.4. Proto-Slavic **čerpō*, whose reflexes have such spectrum of meanings: 1) ‘(clay) *pot*’ and ‘potsherd, shard’ (Macedonian *упен*, Serb., Croat. dial. *črep* in both meanings); 2) ‘skull’ (Bulg. *чѣпен*, Maced. *чепен*, Russ. *чепен* etc.). See: (Trubachev, 1977, 4: 72–73), where the conclusion about original semantics ‘clay vessel’ or ‘clay potsherd’ for **kerp-* > **čerpō* is made. By the way as regard semantic correlation ‘potsherd’ VS ‘skull’ cf. Russ. *чепенѡк* ‘potsherd’ ~ *чепен* ‘skull’ (see: Trubachev, 1977, 4: 72–73).

However, we should note that semantic evolution in some mentioned cases is not as clear cut. We would not exclude the possibility of parallel, independent development of ‘bowl’, ‘cup’, ‘vessel’ on the one hand and ‘skull’, ‘head’ on the other hand from common for both series of meanings semantic basis ‘shell’, ‘crust’. Semantic shift ‘shell’ → ‘skull’ as «shell, box for brain» is just as likely as well as change ‘shell’, ‘crust’ → ‘vessel’, originally understood as the ‘vessel made of bark, crust’. Cf. meanings of Celtic, Latin and Indo-Arian words:

Irish *ballog* ‘skull’ and ‘shell’;

Irish *blaosc*, *blaosg* ‘skull’ and ‘husk, scale’, ‘shell’ (O’Reilly, O’Donovan, 1864: 50, 66);

Gaelic *cogan* ‘loose husk’, ‘covering’ and ‘small vessel’ (MacBain, 1911: 93);

Latin *testa* ‘any hard shell’ and ‘braincase’, ‘skull’ (Benvenist, 1974: 337–338);

Old Indian *karāṅka* ‘skull’, ‘head’ and ‘cocoa-nut hollowed to form a cup or vessel’ (Monier-Williams, 1988: 254), where the very wording of the semantics ‘cocoa-nut hollowed to form a cup or vessel’ directly points to the specifics of meaning derivation on the basis of an association *a vessel, cup* and *skull* with (*shell of*) *hollowed nut, empty nut*.

This statement in equal measure is applied to Baltic lexemes, having the same set of meanings (see next). The mental side of semantic phenomena is a very complex set of multidirectional processes in those semantic structures of the language and also deep associations are involved to ensure the links between:

a) inner form, underlying the nomination (onomasiological level, level of initial nomination: ‘shell’, ‘crust’, ‘empty nut’);

b) closest meanings (semantic level: ‘shell’ → ‘bowl’ or ‘skull’; ‘hollowed, empty nut’ → ‘vessel made of hollow nut’);

c) secondary visual images (level of cultural experience: ‘skull’ like ‘cup, bowl’).

Sometimes the determining psycho-physiological factor of words and their meanings generation is ideophonia, that is ability of some sounds or sound complexes to embody some ideas about objects and phenomena, namely, render their appearance — volume, form, and movement. In other words, accordingly to V. I. Abayev, this or that image directly generates «corresponding sound image». For example there is relationship between

sound complex «Velar consonant + Vowel + Labial consonant» and semantics ‘vessel’, ‘clump, clod’, ‘head’, ‘heap’, ‘fat man’ etc. This phonetic cluster is associated with something round or plump and data of many languages confirm such state of things because words with meaning ‘subject of convex shape’ here frequently show mentioned phonetic feature — sequence «V + O + L», cf.: Turkic *kub, kup* ‘jug’, Engl. *cob* ‘fat man’, ‘clump’, ‘heap’, Ossetian *gopp* ‘top’ (as ‘bulge’), Germ. *Kumm* ‘cup’, Italian *ceppo* ‘stump’, ‘chump’ etc. But in the framework of considered problem especially interesting for us are the following examples: Ital. *coppa* ‘cup, bowl’, ‘goblet’, *coppo* ‘jug, pitcher’ VS *coppa* ‘back of the head, nape’ (Abayev, 1995: 579) as one more evidence of close relationship between the meanings ‘cup, bowl’ and ‘skull’, ‘head’.

1.2. Baltic languages

Lithuanian *kiáušas*, *kiaūšas* ‘cup’ VS ‘skull’ (*kiaušas galvos* = «cup of head») along with such meaning *kiáušas* as ‘eggshell’, ‘nutshell’ (Smoczyński, 2019: 650). Semantic hierarchy may be represented as ‘shell’ → ‘cup’, ‘vessel’ → ‘skull’. This means we have one more ancient case of metaphoric usage of a word with the meaning ‘shell’, ‘crust’. Terminological primacy of meaning ‘vessel’ is confirmed with Lith *káušas* ‘wooden vessel’, ‘cup’, ‘ladle, scoop’ (and ‘nutshell’, ‘conch’), that is genetically identical to form *kiáušas* (Smoczyński, 2019: 618).

1.3. Indo-Arian languages

1.3.1. Old Indian *kapāla* a ‘cup’, ‘jar’, ‘dish’ (used especially for the Puroḍāsa offering) VS the ‘skull’, ‘cranium’ (Monier-Williams, 1988: 250) and Proto-Iranian **kapāla*- ‘a big round vessel’ VS ‘skull’. In according to M. Mayrhofer and D. I. Edelman, these words, denoting different kind vessels, scoops, ladles to rake in, draw, go back to IE **kap-* ‘catch’ (Mayrhofer, 1988: 300; Edelman, 2011: 245).

1.3.2. Old Indian *karpara* ‘cup’, ‘pot’, ‘bowl’ VS ‘the skull, cranium’ and also ‘shell of a tortoise’, ‘potsherd’ (Monier-Williams, 1988: 258).

1.4. Germanic languages

1.4.1. Old English *hafola* ‘head’ (*hafela, hafala, heafela, heafola*; Bosworth, 1921: 503), whose exact structural and etymological equivalent is Old Indian *kapāla-m* ‘skull’ (Holthausen, 1963: 147) that, as we know, originally meant ‘cup’, ‘jar’ (see above OInd *kapāla*).

1.4.2. Gothic *hvairnei* ‘skull’. Hypothetically, Gothic word had more ancient meanings ‘vessel’, ‘bowl’. Etymologically identical Indo-Eu-

ropean words evidence on it (Lehmann, 1986: 197: «Shift of meaning from ‘vessel’ to ‘skull, head’ quite common»). Cf. first and foremost ON *hverna* ‘pot’, ‘pan’, ‘basin’ (Vries, 1977: 271: connected with Goth *hvaírnei* ‘skull’; Orel, 2003: 200: to IE **k^uernā*), MlR *cern* ‘bowl’ < IE **k^uernā* (Orel, 2003: 200), Sanskrit *carúṣ* ‘vessel’, ‘pot’, Proto-Slavic **čara* ‘glass’, ‘cup’, OIr *coire*, Wel *pair* ‘kettle’ < IE **k^wer-* ‘pan’ (Lehmann, 1986: 197).

1.4.3. Proto-German **hauþiða-/*habuða-* ‘vessel’, ‘head’. See: (Levitski, 2000: 221).

1.5. Celtic languages

Irish *clagan* ‘flagon’, ‘lid’ VS ‘skull’ (O’Reilly, O’Donovan, 1864: 121), perhaps, borrowed from English, cf. *flagon*, Middle English *flakon* ect., about which see (Klein, 1966: 596, 597). English loan word in Irish developed meaning toward ‘vessel (bottle, flagon)’ → ‘skull’ on well-known pattern.

II

‘Skull’ → ‘bowl, cup’

2.1. Mentioned semantic shift seems to be problematic because, to best of our knowledge, any convincing evidence of word usage *skull* as ‘vessel’ has not been yet attested. Actually all that we have is not linguistic data (no cases, when names of *skull*, *head* would be used as designation of a *vessel*) but historical writings, authors of which narrate the cruel customs of ancient peoples to cut heads of vanquished foes and make of them bowls. In literature of Herodotus’ time, Late Antiquity and Early Middle Ages stories that kind are well known, cf.:

1) story of Herodotus about military custom of Scythians to do bowls of skulls of their angriest enemies and relatives, turned enemies (the technique of making is described in detail);

2) narrative of Titus Livius about murdering of Roman consul Lucius Postumius Albinus by Gauls (his skull was set in gold for using as a bowl during sacred ceremonies);

3) told by Paulus Diaconus story about killing of the last Gepyds’ king Kunimund by Langobards and turning Kunimund’s skull into a cup to drink;

4) death of emperor Baldwin of Flanders (according to version of George Acropolites) at the hands of Bulgarians: their king John ordered to make the vessel of Baldwin’s cut head;

5) story of Theophanes the Confessor about Bulgarian ruler Khan Krum, which made the precious bowl of skull of Byzantine emperor Nicephorus, which led a military campaign against the Bulgarians;

6) story about a military campaign of Zena-Petros — Christian ruler of Ethiopia against pagans of Damot land (in «Life of Jared Melodist»). He lost the battle to his pagan opponent and skull of defeated Zena-Petros was turned into measuring vessel for grain;

7) famous old-Russian annalistic story from «Tale of Bygone Years» about killing of Prince Svyatoslav by Pecheneges on the Dnieper rapids also contains «canonical» scenario of what as head of killed ruler was turned into a cup;

8) some mythological plots from «Edda» also reference to similar cases of murdering heroes and subsequent making cups from their skulls (see below).

Detail historic and philological analysis of these plots is made in special investigation by A. F. Litvina and F. B. Uspenski (Litvina, Uspenski, 2018: 72–125). They come to the conclusion about obvious literary source underlying of Middle Ages narratives about bowl made of head of a defeated army leader. However, it is not excluded that in Middle Ages authors literary narrative, literature scheme could be combined with the mytho-poetic traditions of barbaric, pagan ethnoses, some of which used brass or iron ritual vessels shaped of face or skull.

There is one case, that, at first glance, is worthy of attention. This case also belongs to mentioned category of Middle Ages stories about sad fate of king, but unlike of them the text of this one contains linguistic (lexical) data. Let’s consider one in detail.

2.2. Langobardian word *scala* ‘bowl’ is mentioned by Paul the Deacon (Paulus Diaconus) in his «Historia Langobardorum» in the passage about extermination of Gepids by Langobards and murder of Gepids’ king Kunimund by king of Langobards Alboin: «*In eo proelio Alboin Cunimundum occidit, caputque illius sublatum, ad bibendum ex eo poculum fecit. Quod genus poculi apud eos ‘scala’ dicitur, lingua vero Latina patera vocitatur*» (Pauli Historia, 1878: 80) = «In that battle Alboin killed Kunimund and, having taken his *head*, made of it a *bowl to drink*. Such kind of bowl they call *scala* and in Latin — *patera*». Lat. *patera* denotes ‘bowl’, ‘sacrificial vessel’, directly (semantically) corresponding to Lang. *scala*, but this one with taking into account literally concordances in Old Germanic vocabulary meant ‘skull’

as «shell for brain» from older 'schell', 'crust', cf.: OHG *scala* 'shell, hull', OE *scealu* 'shell, husk' < **skalō* > **skal-jō* > ON *skel* 'shell', OE *scill* id., MLG *schelle* 'shell, scale' (Orel, 2003: 332, 333). Thus, there was a figuratively usage of a somatic term *skull* as designation of *bowl*. The entire chain of semantic changes can be surely reconstructed as 'shell, husk' → 'shell for brain' → 'skull' as a whole. We mean really attested ancient compound-words with metaphorical meaning 'shell for brain': their semantics further evolved in 'skull' through compactification within *metaphoric phrase* → *compound-word* (with semantics 'shell for brain' or 'bowl for brain') → *single-base word* (meaning 'skull', 'head'), cf. such examples as ON *hjarn-skál* 'skull' = *hjarni* 'brain' & *skál* 'bowl' (Orel, 2003: 170, 339), OHG *hirni-scala* = *hirni* 'brain' & *scála* 'shell' (Graff, 1838, 4: 1035; 1842, 6: 474).

It should be pointed out, that second link in postulated chain 'skull' → 'bowl, cup' is clear illustrated with epic material, cf. for example a periphrasis «*skálar*, er und skǫrom vóro», used for denoting skulls of Nidud's childs, one literally means «bowls under the hair» (see below). So, cf.:

1) in «Vǫlundarkviða» episode of murder Nidud's sons by blacksmith Völund: «Sneið af haufuð / húna peira, / ok und fen fiǫturs / fœtr um lagði. / En þær skálar, / er und skǫrom vóro, / sveip hann útan silfri, / seldi Níðaði» (Edda, 1914: 116–117) = «Головы прочь / отрезал обоим / и под меха / ноги их сунул; / из черепов / чаши он сделал, / вковал в серебро, / послал их Нидуду» (Starshaá Edda, 1963: 71). Here is a periphrasis «*skálar*, er und skǫrom vóro», used for denoting skulls of Nidud's childs, one literally means «bowls under the hair»;

2) in «Greenland speeches of Atli» Gudrun (Atli's wife) kills her sons and creates cups of their skulls: «Maga hefir þú þinna / mist, sem þú sízt skyldir: / hausa veitst þú þeira / hafða at ǫlskálom» (Edda, 1914: 253) = «Сынов ты лишился / своих любимых, — / из их черепов / я сделала чаши» (Starshaá Edda, 1963: 149).

At first glance, seemingly we have sufficient reasons to state metaphorical usage words, denoting *head*, *skull*, as names of *vessels*. But one detail seems to be able to shake our confidence. The point is that known us data (Germanic words) show only the possibility of *two independent* patterns of semantic development: 'shell' → 'skull' and 'shell' → 'bowl, cup' like in examples viewed above. Etymology of Germ. **skalō*, **skaljō* confirm this assumption (see above). And a similar case seems to be represented with ON *skál* 'bowl' and Engl. *scale* 'cup, bowl', 'dish', presciently united by

E. G. Graff within one definition with ON *skél* 'conch', 'shell', OHG *scála* 'shell', Goth. *schale* 'tile' and Engl. *scala* 'peel' (Graff, 1842, 6: 474). See also: (Lehmann, 1986: 308). **However, we should be aware that actually we do not have a credible example of meaning shift 'skull, head' → 'bowl, cup' because all known today examples illustrate just the word play in poetic and historical texts.** That is Langobard historian Paulus Diaconus and Old Norse skalds resorted to outplaying on either different meanings of a word (Lang. *scala* 'bowl', *'skull', *'shell'), or opposition **skál* 'bowl' VS name of head (forms of ON *skálar*, *ǫlskálom*) with allusion to meanings 'shell', 'skull' of cognate words. Exactly the same poetic outplaying was used by George Gordon Byron of the verse «*Lines Inscribed Upon a Cup Formed from a Skull*». Thus, supposed semantic shift is neither proven as the fact at the level of speech practice nor at the level of language system.

Here we would like to add a remark. Lamaists in their religious ritualism traditionally use the sacred vessel *gabala* — bowl, sawed up from human skull (Lushin, 2015: 7: reference to A. Pozdneev's research). But despite seeming obviousness of usage *gabala* 'skull' as 'bowl' anyway we have a case of rethinking *original* semantic hierarchy 'bowl' → 'skull' in the opposite direction 'skull' → 'ritual bowl, cup'. The matter is that the term *gabala* is a borrowing from Sanskrit, cf. *kapála* with original meaning 'vessel' and secondary (metaphoric) semantics 'skull' (see above). Rethinking was made possible in the frame of ritual practice.

Iranian example with **kalā*-, **kallā*-, **kālā*- 'head' > Kurdish *kal*, *kala* 'skull, head', Yaghnobi *kalla*, dial. *kall* 'head' and *kalla* 'pitcher, jug made of burnt clay' (Edelman, 2011: 189) can not be taken into account because it is authentically is not known what is implied: vessel similar to head (then it is an example of 'head' → 'jug') or vessel made of head (it is doubtful)?

One may well wonder: does semantic change of such a kind exist in any language? Known us data of Indo-European languages do not answer this question as well as Turkic linguistic material, at least for now. There are epic texts where poetic image «*bowl made of skull*» is used, cf. description of terrible guise of the Erlik Kan — ruler of the underworld (in shamanistic incantations): «О ты, богатый Кан Эрлик, / Чьи волосы, лучась, искрятся, / Всегда служит тебе ведром / Грудь мертвеца; / Человеческие черепа — твои кубки, / ...» (Radloff, 1989: 362). But it is an example of known us poetic technique usage. At the level of language semantic mentioned shift is not attested.

As we have been able to see, linguistic data is different from conclusions of archeologists, whose investigations confirm wide usage of bowls made of human skulls (Lushin, 2015). The echoes of those practices were heard in ancient times, but its reliable traces in language have been not yet found.

Findings. Having considered the series of words from vocabulary of different languages, we come to several conclusions. 1. Semantic pattern ‘bowl, cup’ → ‘skull, head’ reveals signs of universality, being inherent in lexico-semantic systems of many languages. This is due to typological common processes into vocabulary of analyzed languages. Everywhere this semantic development proceeds at about the same scheme, including allusions, ideophonia and reliance on cultural background. 2. Semantic shift ‘skull’ → ‘bowl, cup’ really is not attested in known us data. Available for study examples in fact show a play on words, used by the authors of texts, or ritually determined rethinking of semantic relations in the opposite direction. 3. Linguistic data is different from conclusions of archeologists, whose investigations confirm wide usage of bowls made of human skulls. Therefore further researches in the field of etymology can give researchers linguistic evidences of skulls usage as bowls in antiquity.

Accordingly, we see the prospect of further research in expanding the range of searches for similar cases in order to describe and explain them.

REFERENCES

- Abayev V. I. (1995). Izbrannyê trudy: Tom II: Obshcheê i sravnitel'noê âzykoznanie [Selected Writings. Volume Two: General & Comparative Linguistics]. Vladikavkaz : Ir [in Russian].
- Benvenist E. (1974). Obshchaâ lingvistika [General Linguistics]. Moscow : Progress [in Russian].
- Levitskiy V. V. (2000). Ètimologicheskii slovar' germanskikh âzykov [An Etymological Dictionary of Germanic Languages]. Vol. 1. Chernovtsy : Ruta [in Russian].
- Litvina A. F., Uspenskij F. B. (2018). A Praise to Generosity, a Skull Bowl, and a Golden Cloak... The Outlines of the Cultural Interaction between Russians and Varangians. Moscow : HSE Publishing House [in Russian].
- Lushin V. G. (2015). Human Skull-Cups. *Ancients Cult Centers and Ritual Practises*. Zimovniki : Zimovniki Regional Museum, P. 5–13 [in Russian].
- Radloff W. (1989). Aus Sibirien. Lose Blätter aus Meinem Tagebuche. Moscow : Nauka.
- Starshaâ Edda (1963). Drevneislandskiê pesni o bogakh i geroâkh [Old Icelandic Songs about Deities and Heroes]. Leningrad : AS USSR [in Russian].
- Toporov V. N. (2010). Mirovoê derevo: Universalnyê znakovyê komplekxy [World Tree: Universal Sign Complexes]. T. 1. Moscow : RPDR [in Russian].

Trubachev O. N. (ed.) (1974–2005). Ètimologicheskii slovar' slav'anskikh âzykov: Praslav'anskiy leksicheskiy fond. Vyp. 1–32. Moscow : Nauka [in Russian].

Schuster-Šewc H. (1969). Mesto i problematika ètimologicheskogo issledovaniâ (Po materialam slav'anskikh âzykov) [Place and Issue of Etymological Research (in according to data of Slavic Languages)]. *Ètimologia* [Etymology]. 1967. Moscow : Nauka, P. 71–79 [in Russian].

Edelman D. I. (2011). Etymological Dictionary of the Iranian Languages. T. 4. Moscow : Vostochnaya Literatura [in Russian].

Bosworth J. D. D. (1921). An Anglo-Saxon Dictionary (Based on the manuscript collections). Oxford : Clarendon press.

Edda (1914). Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern / [Herausgegeben von G. Neckel]. Bd. I. Text. Heidelberg : Carl Winters Universitätsbuchhandlung.

Graff E. G. (1834–1842). Althochdeutscher Sprachschatz oder Wörterbuch der althochdeutschen Sprache / [Etymologisch und grammatisch bearbeitet Dr. E. G. Graff]. Th. I–VI. Berlin.

Holthausen F. (1963). Altenglisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg : Carl Winter ; Universitätsverlag.

Klein E. (1966–1967). A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilization and culture. Vol. I–II. Amsterdam ; London ; New York : Elsevier Publishing Company.

Lehman P. Winfred. (1986). A Gothic Etymological Dictionary. Leiden : B. J. Brill.

MacBain A. (1911). An Etymological Dictionary of the Gaelic Language. Stirling : Eneas MacKay.

Mayrhofer M. (1992). Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen. Band I. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag.

Monier-Williams Monier Sir. (1988). A Sanskrit-English Dictionary: Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages. Delhi : Motilal Banarsidass.

O'Reilly E., O'Donovan J. (1864). Irish-English Dictionary, with a Supplement, containing many thousand Irish words, with their interpretations in English by John O'Donovan. Dublin ; London : James Duffy.

Orel V. (2003). A Handbook of Germanic Etymology. Leiden ; Boston : Brill.

Pauli (1878). Historia Langobardorum / [ed. L. Bethmann]. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani.

Smoczyński W. (2019). Słownik etymologiczny języka litewskiego, współpraca redakcyjna M. Oston, wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone, na prawach rękopisu [www.romanes.org/pub/alii/Smoczyński W. Słownik etymologiczny języka litewskiego.pdf.].

ЗНАЧЕННЯ ‘ЧАША’ ТА ‘ЧЕРЕП’ У ДЗЕРКАЛІ ПОРІВНЯЛЬНОЇ СЕМАНТИКИ: ПРОБЛЕМА ІСТОРИЧНОЇ ПРАГМАТИКИ Й АРХАЇЗАЦІЙНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Олександр І. Іліади

доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу
і теоретичної та прикладної лінгвістики

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено розгляду семантичного співвідношення індоєвропейських слів на позначення чаші та голови, черепа, які гіпотетично можуть становити культурний знаковий комплекс, що тягнє до універсальності. Результати спостереження дозволяють зробити кілька висновків. 1. Тип семантичного розвитку ‘чаша’ → ‘череп, голова’ демонструє ознаки універсальності, властиві лексико-семантичним системам багатьох мов. Це пов’язано з типологічно спільними процесами, що протікали (чи протікають) у лексиці аналізованих мов. Скрізь цей семантичний розвиток відбувається приблизно за однією схемою, враховуючи алюзії, ідеофонію та опору на культурне тло. 2. Семантичне зрушення ‘череп’ → ‘чаша, кубок’ не засвідчене у відомому нам матеріалі. Доступні для вивчення приклади насправді показують або гру слів, використану авторами історичних та епічних текстів, або ритуально зумовлене переосмислення семантичних відношень у протилежний бік. 3. Лінгвістичні свідчення розходяться з висновками археологів, дослідження яких підтверджують широке використання чаш із людських черепів. Відповідно, подальші студії в царині етимології можуть дати дослідникам лінгвістичні докази використання черепів як чаш у давнину.

Ключові слова: лексема, значення, етимологія, семантика, текст.

ЛІТЕРАТУРА

- Абаев В. И. Избранные труды. Том II: Общее и сравнительное языкознание. Владикавказ : Ир, 1995. 724 с.
- Бенвенист Э. Общая лингвистика / [пер. с франц.; под ред., с вступ. статьей и коммент. Ю. С. Степанова]. М. Прогресс, 1974. 447 с.
- Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Т. I. Черновцы : Рута, 2000. 263 с.
- Литвина А. Ф., Успенский Ф. Б. Похвала щедрости, чаша из черепа, золотая луда... Контуры русско-варяжского культурного взаимодействия. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2018. 192 с.

Лушин В. Г. Чаши из человеческих черепов. Древние культы, обряды, ритуалы: памятники и практики. Зимовники : Зимовниковский краеведческий музей, 2015. С. 5–13.

Радлов В. В. Из Сибири: Страницы дневника / [пер. с нем. К. Д. Цивинной и Б. Е. Чистовой]. Москва : Наука, 1989. 749 с.

Старшая Эдда. Древнеисландские песни о богах и героях / [пер. А. И. Корсуна ; ред., вступ. ст. и коммент. М. И. Стеблина-Каменского]. Ленинград : Изд-во АН СССР, 1963. 259 с.

Топоров В. Н. Мировое дерево: Универсальные знаковые комплексы. Т. 1. М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2010. 448 с.

Трубачёв О. Н. (ред.) Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд. Вып. 1–32. Москва : Наука, 1974–2005.

Шустер Швец Х. Место и проблематика этимологического исследования (По материалам славянских языков). *Этимология*. 1967. Москва : Наука, 1969. С. 71–79.

Эдельман Д. И. Этимологический словарь иранских языков. Т. 4. Москва : Восточная литература, 2011. 415 с.

Bosworth J. D. D. An Anglo-Saxon Dictionary (Based on the manuscript collections). Oxford : Clarendon press, 1921. 1302 p.

Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern / [Herausgegeben von G. Neckel]. Bd. I. Text. Heidelberg : Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1914. 331 S.

Graff E. G. Althochdeutscher Sprachschatz oder Wörterbuch der althochdeutschen Sprache / [Etymologisch und grammatisch bearbeitet Dr. E. G. Graff]. Berlin, 1834–1842. Th. I–VI.

Holthausen F. Altenglisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1963. XXXVI, 428 S.

Klein E. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilization and culture. Amsterdam ; London ; New York : Elsevier Publishing Company, 1966–1967. Vol. I–II.

Lehman Ph. Winfred. A Gothic Etymological Dictionary. Leiden : B. J. Brill, 1986. 712 p.

MacBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language. Stirling : Eneas MacKay, 1911. 412 p.

Mayrhofer M. Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen. Band I. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1992. 803 S.

Monier-Williams Monier Sir. A Sanskrit-English Dictionary: Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages. Delhi : Motilal Banarsidass, 1988. 1333 p.

O’Reilly E., O’Donovan J. Irish-English Dictionary, with a Supplement, containing many thousand Irish words, with their interpretations in English by John O’Donovan. Dublin ; London : James Duffy, 1864. 725 p.

Orel V. A Handbook of Germanic Etymology. Leiden ; Boston : Brill, 2003. 683 p.

Pauli Historia Langobardorum / [ed. L. Bethmann]. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1878. 268 p.

Smoczyński W. Słownik etymologiczny języka litewskiego / współpraca redakcyjna M. Osłon. Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone. Na prawach rękopisu. 2019. www.rromanes.org/pub/alii/Smoczyński.W.Słownik.etymologiczny.języka.litewskiego.pdf

Стаття надійшла до редакції 18.06.2022

УДК 81'25:167.1(045)

ПРОБЛЕМА НЕПЕРЕКЛАДНОСТІ, ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Анастасія Бучумаш

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: buchumaschna7599@gmail.com

Ілона Дерік

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу і теоретичної
та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено поняття «перекладність» та «неперекладність», особливості їх перекладу, проблеми та шляхи вирішення неперекладності. З'ясовано: перекладність та неперекладність — це психолінгвістична та етнолінгвістична адекватність перекладу, у складі якої є інтелектуальний, психолінгвістичний, культурний, філософський фактори. Учасниками процесу є автор оригіналу, як носій культури, та перекладач, як інтерпретатор повідомлення. Виокремлено такі причини перекладності та неперекладності: відмінність мов, їх асиметричність; атмосфера твору, яка наявна у кожній мові і, у більшості випадків, є індикатором ідентичності, прийомом створення національного менталітету; недостатній рівень попередньої інформації, необхідної для адекватної передачі повідомлення вихідної мови.

В статті також описані слова, які не перекладаються та не мають аналогу у мові перекладу, адже у мові оригіналу охоплюють широкую систему поглядів на речі. Вислови чи лексичні одиниці, які інтерпретатор не в змозі передати, у науковій літературі називаються лакунами.

ми. Лакуни не вказують на неможливість перекладу, вони звертають увагу на відсутність еквіваленту враховуючи соціальні, культурні, етнічні та історичні особливості. Розглянуто приклади слів і висловів, взятих з різних мов, які втрачають під час перекладу своє культурне та ментальне забарвлення, а також використання перекладацьких трансформацій для адекватної передачі повідомлення з мови оригіналу на вихідну мову. Принципом вибору прикладів слугував соціокультурний аспект.

У роботі вивчені та описані в працях теоретиків і практиків перекладу прийоми і методи перекладу, які застосовуються перекладачем для досягнення смислової близькості тексту перекладу до тексту оригіналу. Проаналізовано актуальні праці зарубіжних письменників.

Ключові слова: перекладність, неперекладність, перекладацька трансформація, адекватність перекладу, лакуни, аналог, еквівалент, мова, доместикація, культурний аспект, перекладацький прийом, перекладацький коментар, інтерпретація, адаптація.

Вступ. Значимість перекладу, як носія культури, посередника між країнами світу, засобу для обміну духовними та матеріальними надбаннями, постійно зростає. Це пояснює актуальність даної теми. Питання перекладності та неперекладності в перекладі, яке вже протягом тривалого часу перейшло до категорії міждисциплінарних досліджень, створювало і створює чимало дискусій та суперечок між вченими-теоретиками та практикуючими перекладачами.

Мета статті полягає в аналізі різних підходів у публіцистичній та художній літературі до понять «перекладність» та «неперекладність», а також у пошуках причин культурної неперекладності, розкритті на конкретних прикладах проблеми вирішення цієї проблеми у перекладі. Та у проведенні перекладознавчого аналізу для визначення переліку перекладацьких стратегій, які застосовуються для вирішення проблеми неперекладності.

Завдання дослідження — розкрити значення поняття «неперекладність»; дати визначення поняттю та класифікацію перекладацьких трансформацій; розглянути різні теорії і функції перекладу, з'ясувати причини неперекладності, сформулювати основні функції перекладу як аспекта зближення культур, навести приклади адекватної передачі інформації.

Матеріали та методи дослідження. У ході проведення дослідження застосовано комплекс методів: порівняльний та семантичний аналіз, аналіз навчальних посібників і практикумів з перекладу, метод уза-

гальнення та систематизації отриманих результатів. Були використані також лінгвістичні методи дослідження: зіставний, описовий.

Матеріалом дослідження виступили праці Х. Гадамера, А. Гумбольдта, А. Фінкеля, Є. Верещагіна, Л. Латишева, Л. Бархударова, В. Колера, В. Комісарова, Е. Мішкурова, Н. Тимко, І. Струк, А. Ситко, Г. Єнчевої.

Результати дослідження. Перекладність визначається як принципова можливість перекладу з однієї мови на іншу. Для створення адекватного перекладу потрібно усунути певні «бар'єри» на будь-якій стадії перекладу:

- лінгвістична (властивості синтаксису, семантики і прагматики мовних виразів мови оригіналу і мови перекладу);
- семантична (відмінність семантики мов: розбіжності в класифікаціях, граматичні розбіжності, граматичні розбіжності як метафоричний чинник та «хибні друзі перекладача»);
- синтаксична (типи мови синтаксису, лексична сукупність, що означає два типи одиниць — речення та фраза, які використовуються в конкретній синтаксичній ситуації);
- прагматична (відповідність цільового тексту: відображення стилістичних особливостей, тобто передача ідіом і прислів'їв, описів анафор та метафор, а також збереження особливостей стилю автора й ін.);
- додаткова лінгвістична (виявлення способу передачі фактів, притаманних культурі, з мовою якої працює автор на мову перекладу).

У випадку контакту з «чужою» культурою адресат інтуїтивно порівнює її зі своєю культурою. Саме цей чинник і демонструє помилкове тлумачення, визначає нерозуміння своєрідних проявів і прикмет чужої культури. У такий спосіб перекладач може невдало передати особливості чужої культури, що відрізняються, а суб'єкт не матиме змоги отримати повідомлення в повній мірі та вірно його зрозуміти (Бацевич, 2004: 344).

Процес розвитку норми перекладу спостерігається в разі взаємодії п'яти типів вимог:

- еквівалентність перекладу;
- жанри і стилістичні засади перекладу;
- мовлення перекладу;
- практичне застосування вимог перекладу;
- звичайна норма перекладу.

Таким чином, якщо немає лінгвістичних бар'єрів, саме культурні відмінності можуть бути перешкодою в міжкультурній комунікації. У такому разі застосовується коротка схема перекладу, яка є характерною для обставин, коли мовець фактично не знає мови, а для демонстрації комунікативних задумів він послуговується різними словниками та джерелами.

Кожну повну чи коротку схему перекладу називають когнітивними стратегіями перекладу, адже вони обираються залежно від комунікативних обставин.

Також відомо, що в середньому обсяг речень відрізняється у кожній мові. Наведемо приклад, англійській мові властиві невеликі речення, на відміну від французької чи німецької. У тому випадку, коли ці відмінності не відіграють важливої ролі у перекладі, навіть якщо він вдало виконаний, тоді можливо переклад буде не в повній мірі зрозумілий адресатом. Кожна мова має деякі методи для того, щоб виразити певні стійкі значення. Ці методи визначаються тільки прагматичними конвенціями, а не системою мови (Антонюк, 2008: 72).

Завданням перекладача є показати знання потрібних конвенцій, замість пропозицій буквального перекладу певних виразів. Процес інтерпретації передбачає, що в процесі здійснюється створення певного концептуального освоєння сенсу конкретного тексту, що є незалежним від властивостей та різноманітних деталей двох мов (Антонюк, 2008: 72).

Окремо розглядається призначення процесу відображення у мові перекладу реалій. В ході перекладу реалії наявні дві можливості:

- передача доречного змісту, користуючись одиницями мови цілком;
- збереження у тексті перекладу реалій мови-джерела.

У більшості випадків у процесі перекладу обмірковуються й інші труднощі, які трапляються перекладачеві у ході його роботи. Тож, компетентний перекладач має бути обізнаним зі всіма особливостями обох мов, вміти вдало користуватися перекладацькими прийомами та трансформаціями, а також знати відмінні риси інших культур.

Для того, щоб досягти адекватного перекладу і знайти вдалі еквіваленти, потрібно розуміти, що можливі опущення. Проте є низка перетворень, які дають змогу створити адекватний переклад всього тексту. Ці перетворення мають назву «трансформації».

Насамперед термін «трансформація» має зв'язок із становленням «трансформаційної граматики». Трансформаційна граMATика являє собою норми виникнення синтаксичних структур, для яких характерний єдиний план змісту, проте їх різниця полягає в плані вираження.

Відповідно до норм трансформацій з початкової структури запроваджуються інші структури, або, навпаки, крайні належать до вихідної структури. Наведемо приклад: з початкової структури «Хлопчик читає» спостерігаємо перетворення «Читання хлопчика», «Хлопчик, який читає», «Прочитане хлопчиком» і т. д. Положення щодо опису трансформацій перекладача тлумачиться згідно з початковими нормами певної мови.

Видатному перекладачеві Р. К. Міньяр-Белоручевій належить таке формулювання: «Трансформація — суть професії перекладача» (Карабан, 2003: 126). Воно вдале у розумінні того, що процес інтерпретації можливо відобразити як міжмовну трансформацію тексту — з мови оригіналу на мову перекладу.

Ця трансформація здійснюється не дослівно, оскільки текст оригіналу перекладач залишає без змін та зберігається зміст вихідного тексту, саме на цій базі з'являється кінцевий текст. У ході перекладу досить значущим є відображення початкового змісту тексту оригіналу. Використання конкретних певних стратегій та прийомів, і навіть перекладацьких трансформацій, дає можливість створити якісну інтерпретацію.

Неперекладність — відсутність у мові перекладу еквівалента для певних понять та висловів вихідної мови. Неperекладність іноді тлумачать як нульову перекладність окремих частин та структур тексту (Мишкурів, 2013). Вона існує на рівні окремих слів та понять, але не на рівні тексту. Можливе твердження, що перекладність буває відносною. В літературі виокремлюють лінгвістичну та культурну неперекладність.

Таким чином, спостерігаємо поляризацію понять. Тож можемо сказати, що перекладність та неперекладність — це психолінгвістична та етнолінгвістична адекватність перекладу, у складі якої є інтелектуальний, психолінгвістичний, культурний, філософський фактори. Учасниками процесу є автор оригіналу як носій культури та перекладач як інтерпретатор повідомлення. Згідно з Н. Конрадтом, до

завдання перекладача входять передача атмосфери твору та її складових, а також детальний історичний аналіз окремих елементів культури (Мишкурів, 2018). Таким чином, відбувається не лише переклад з однієї мови на іншу, а й комунікація декількох культур.

Методологія дослідження репрезентована такими поняттями:

1) гносеологічне обґрунтування ідеї перекладності. Згідно з цією теорією повноцінне відображення оригіналу відбувається лише за допомогою декількох перекладів, які можуть слугувати доповненнями один одного (А. Федоров);

2) філософська домінанта про нескінченне пізнання;

3) діалектична відповідність частини та цілого, які реалізують будь-який переклад завдяки відносній унікальності принципів мислення;

4) поєднання законів мислення та різноманітність прийомів вираження ідеї.

Були використані лінгвістичні методи дослідження: порівняльний, зіставний, описовий.

Виокремлюють такі причини перекладності та неперекладності:

1) відмінність мов, їх асиметричність (лексична, семантична, граматична, лінгвістична);

2) атмосфера твору (А. Гумбольдт), яка наявна у кожній мові й у більшості випадків є індикатором ідентичності, прийомом створення національного менталітету (Панченко, 2010);

3) недостатній рівень попередньої інформації, необхідної для адекватної передачі повідомлення вихідної мови.

Таким чином, у процесі перекладу зіштовхуються декілька теорій:

– неможливість перекладу. Головна теза: втрата частини вихідного повідомлення при перекладі, відсутність можливості адекватної передачі інформації з мови оригіналу. Представниками цієї теорії є: Г. Лейбниць, А. Шлегель, Ф. Шлейермахер, В. Беньямин та інші.

– лінгвістична відносність. Основна думка: положення, цінності та спосіб мислення окреслюються певною мовою, носієм якої може бути інша людина. Прибічники цього твердження: В. Гумбольдт, Л. Вейсбергер, Е. Сепір та інші.

Адекватна перекладність (положення щодо лінгвістичних універсалій): дійсна реальність орієнтовно однакова для усіх народів і саме тому більш-менш передана в усіх мовах. У літературі також спосте-

рігаємо поняття «буквалізм», який сприймає мову, за твердженням Ж. Мунена, як механічну систему слів.

Код культури та ментальність народу найбільшою мірою проявляються саме в мові. Насамперед це показують мови, в яких змогли зберегти первісну «чистоту», відданість канонам, тобто пуризм. Більш детальному аналізу цього положення присвячена стаття М. Желуденко та А. Сабитової «Пуризм мови як детермінанта ідентичності» (Желуденко, Сабитова, 2014: 51–54).

У мові також трапляються слова, які не перекладаються та не мають аналогу у мові перекладу, адже у мові оригіналу охоплюють широку систему поглядів на речі. Вислови чи лексичні одиниці, які інтерпретатор не в змозі передати, у науковій літературі називаються лакунами. Лакуни не вказують на неможливість перекладу, вони звертають увагу на відсутність еквівалента, враховуючи соціальні, культурні, етнічні та історичні особливості. Передусім викликають труднощі у процесі перекладу є такі групи лакун: наукова термінологія, поезія, прислів'я та приказки, гра слів, сімейні стосунки, військова термінологія.

Таким чином, для досягнення рівноцінної комунікації перекладач повинен самостійно досягти рівноцінної комунікації (Евтеєв, Латинцев, 2018).

Н. Тимко стверджує, що переклад — це лінгвокультурна трансляція, яка визначається мовою і культурою. Труднощі для роботи перекладача становлять елементи, які знаходяться на рівень вище, ніж звичайна мовна комунікація, і пов'язані з внутрішніми проявами культури (цінності, віра, спосіб мислення) (Тимко, 2010: 61–66). Про важливе призначення мови у створенні картини світу писав В. Гумбольдт, який припускав, що мова повинна виконувати свою антропологічну роль, тому картина світу формується саме разом з мовою.

Л. Вайсбергер писав: «Кожна рідна мова містить в собі обов'язковий для певної мовної групи посередній світ» (Zwischenwelt), що бере участь у формуванні його картини світу. Крізь перехідний світ людина сприймає реальність, що акцентує увагу на детермінуючому значенні мови (Нуриєв, 2007).

Розглянемо приклади слів і висловів, взятих з різних мов, які втрачають під час перекладу своє культурне та ментальне забарвлення, а також покажемо використання перекладацьких трансформацій для

адекватної передачі повідомлення з мови оригіналу на вихідну мову. Принципом вибору прикладів слугував соціокультурний аспект.

Чорний кіт (*black cat*) в українській мові вважається символом невдачі, а в англійській, навпаки — прикмета вдачі. У такому випадку під час перекладу необхідно надати додатковий коментар. Вислів у німецькій мові *Schweinhaben* перекладається «мати вдачу, везіння», оскільки свиня у німців — символ вдачі та успіху. Лелека викликає у нас асоціацію зі смутком за рідною домівкою. В Китаї журавель — символ мудрості, обережності, а туги за батьківщиною — дикі гуси. У процесі перекладу на китайську мову «лелека» перекладається як «дикі гуси». Ця перекладацька стратегія має назву культурна доместикація, тобто прийом перекладу, який формується в умовах приймаючої культури.

Ще однією перекладацькою трансформацією, яка користується успіхом при досягненні соціокультурної адекватності під час перекладу, слугує перекладацький коментар. У романі Е.-М. Ремарка «Три товариші» (Ремарк, 2002: 423) між головними героями відбувається діалог:

- *Тож, що ти хочеш, чай чи каву?*
- *Каву, просто каву, Пат. Адже я селянин. А що ти будеш пити?*
- *Я вип'ю з тобою каву.*
- *А взагалі ти н'єш чай?*
- *Так.*
- *Тоді навіщо ж каву?*

Перекладач навмисно зробив такі коментарі, щоб висвітлити справжнє значення цього діалогу: «В описані часи чай вважали в Німеччині напоєм вищого класу суспільства, а каву була напоєм звичайного народу» (Тимко, 2010: 61–66). В українській мові також існує лексика, яка при перекладі на іншу мову, наприклад, німецьку й англійську, втрачає своє ментальне забарвлення: *може-таки, туга, вульгарність, хамство, буття, юридичний, свавілля, подвиг, інтелігенція, душа, істина* (13 українських слів, які важко пояснити іноземцям, 2019).

Проаналізуємо приклади передачі з мови оригіналу іменника «істина». Цілковитим лідером у перекладі іменника «істина» є *die Wahrheit*. Наприклад:

1. Назовні виходить рівно стільки істини, скільки ми виводимо. Перемога розуму може бути лише перемогою розумних. — *Es setzt sich*

nur so viel Wahrheit durch, als wir dutschsetzen; der Sieg der Vernunft kann nur der Sieg der Vernünftigen sein (Б. Брехт).

2. Це було зображення Істини, натхненниці його промов. — *Das war das Bild der Wahrheit, die er damit zum Schutzgeist seiner Worte machte.*

Якщо розглянути це більш детально, то побачимо, що у стійких поєднаннях вже зустрічаються синоніми *die Weisheit* (мудрість), *wahr* (правдиво, правдивий, правда):

1. *Das ist eine alte Weisheit* — це стара правда.

2. *Daran ist schon etwas Wahres* — в цьому є частка правди.

3. *Es wurde das Gerücht ausgestreut, Blorna wolle sich scheiden lassen ein Gerücht, an dem nichts, aber auch gar nichts wahr war, das aber dennoch zwischen den Eheleuten ein gewisses Mißtrauen säte.* — Були поширені чутки, ніби Блорна має намір розлучитися з дружиною, чутки, які нічого, ну зовсім нічого спільного з істиною не мали, проте вони посіяли між подружжям велику недовіру.

4. *So ist die wahrlicht weise Ansicht der Heiligen Kirch über das Essen von Fleisch.* — Такий воістину мудрий погляд Святої Церкви на куштування м'яса (Е.-М. Ремарк).

Наведемо ще декілька прикладів. В українській мові існують іменники «кохати» та «любити», в словниках детально описані семантика, етимологія, типи «любові» та «кохання». Любов тлумачать як більш широке і піднесене поняття: «любов» — це прихильність, великий інтерес, внутрішнє прагнення, глибока пошана, духовна близькість. У християнстві любов — це найвища чеснота, а цілковитий вірець любові — любов Бога до людини і людини до свого ближнього. У німецькій та англійській мовах існує лише одне слово — *die Liebe* (нім.), *love* (англ.). Проте у всіх слов'янських мовах існує аналог слова «кохати».

Висновки. Явище, яке в науковій літературі тлумачать як неперекладність, у більшості випадків означає труднощі у виборі відповідного конкретним реаліям мови оригіналу аналога у мові перекладу. Неперекладність також може вказувати на недостатній рівень підготовчої (психолінгвістичної чи соціокультурної) інформації одержувача або перекладача.

Неперекладність є відносною, вона може бути як лінгвістичною, так і культурною, її причинами є: відсутність відповідних етнокультурних реалій у мові перекладу, недостатність актуальних реалій по-

дій у мові, на яку здійснюється інтерпретація, ситуації, коли більш доречно з деяких причин, наприклад, релігійних, уникнути прямого перекладу, недостатній рівень підготовки одержувача. Можливе твердження, згідно з яким проблема перекладності та неперекладності не існує взагалі, оскільки є перекладацькі трансформації, які дозволяють передати сенс необхідного повідомлення.

Переклади текстів з інтерпретацією соціо- та етнокультурних, а також історичних та інших реалій виконують декілька функцій: збагачення словарного запасу української мови; лінгвокультурна адаптація, передача атмосфери твору (Є. Мишкурів); розширення особистих морально-етичних кордонів; поповнення духовних цінностей, оскільки мова (В. Гумбольдт, А. Потебня) — духовна сила, без якої людина не може існувати; формування міжкультурної компетентності. В даному контексті фундаментальною функцією перекладу є культурна.

Переклад — чинник зближення культур, а також форма культурного взаємообміну не лише зовнішніми засобами мови, а й внутрішніми ресурсами, в яких сформовано глибокі духовні замисли. Окрім того, згідно з думкою Р. Якобсона, існує альтернативна вербальна форма передачі інформації: живопис, танець, музика.

Перспективним в такому контексті можна вважати загальне дослідження мовних, соціокультурних та психолінгвістичних рівнів мови в перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

13 українських слів, які важко пояснити іноземцям. URL: <https://adme.media/svoboda-kultura/13-slov-russkogo-yazyka-u-kotoryh-net-tochnogo-perevoda-ni-na-odin-drugoj-yazyk-1984565/>

Антонюк С. М., Бурковська Л. Д. Переклад юридичної, економічної та соціально-політичної літератури. Хмельницький : ХНУ, 2008. 72 с.

Бачевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.

Евтеев С. В., Латишев Л. К. До проблеми неперекладності: культурна неперекладність. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-probleme-perevodimosti-kulturnaya-neperevodimost>

Желуденко М. А., Сабитова А. П. Пуризм як детермінанта ідентичності. Запоріжжя : ЗНУ. 2014. № 62. С. 51–54.

Карабан В. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. Вінниця, 2003. 126 с.

Мишкурів Э. Н. Герменевтико-переводческий методологический стандарт в зеркале трансдисциплинарности (часть III). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/germenevtiko-perevodcheskiy-metodologicheskiiystandart-v-zerkale-transdistsiplinarnosti-chast-III-interpretatsiya>

Мишкурів Э. Н. О «герменевтическом повороте» в современной теории и методологии перевода (часть I). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-germenevticheskom-povorote-v-sovremennoy-teorii-i-metodologii-perevoda-chast-I>

Нуриев Л. Х. К вопросу переводимости. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-perevodimosti>

Панченко В. Вильгельм фон Гумбольдт. Внутренняя форма языка как отображение самобытности этнической культуры. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vilgelm-fon-gumboldt-vnutrennyaya-formayazyka-kak-otrazhenie-samobytnosti-etnicheskoy-kultury>

Ремарк Е. М. Три товариші. 2002. 423 С. URL: <https://books.google.com.ua> (дата звернення: 02.10.2022).

Тимко Н. В. До питання передачі культурної специфіки тексту у перекладі. *Вісник Державного лінгвістичного університету*. Лінгвістичні питання перекладу. 2010. № 1. С. 61–66.

THE ISSUE OF UNTRANSLATABILITY AND WAYS TO OVERCOME IT IN TRANSLATION

Anastasiia Buchumash

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: buchumaschna7599@gmail.com

Ilon Derik

Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics,
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

SUMMARY

The article explores definition: “translatability” and “untranslatability”, peculiarities of their translation, problems and ways of solving untranslatability. It is found out that translatability and untranslatability are psycholinguistic and ethnolinguistic adequacy of translation, which includes intellectual, psycholinguistic, cultural, philosophical factors. The participants of the process are the author of the original as a carrier of culture and the translator as an interpreter

of the message. The following reasons for translatability and untranslatability are highlighted: the difference of languages, their asymmetry; the work, which is present in each language and in most cases is an indicator of identity, a method of creating a national mentality; insufficient level of prior information necessary for adequate transmission of the message of the source language.

This article also described words that are not translated and have no analogue in the target language, because in the source language it covers a wide system of views on things. Expressions or lexical units that the interpreter is unable to convey are called lacunae in the scientific literature. Lacunae do not indicate the impossibility of translation, they draw attention to the lack of equivalent, taking into account social, cultural, ethnic and historical features. Examples of words and expressions taken from different languages that lose their cultural and mental coloring during translation are considered, as well as the use of translation transformations to adequately convey the message from the source language to the target language. The principle of choosing examples was the socio-cultural aspect.

In this paper we explored the techniques and methods of translation described in the works of theorists and practitioners of translation, which are used by the translator to achieve semantic closeness of the translated text to the original text. The actual works of foreign writers are analyzed.

Key words: translatability, untranslatability, translation transformation, adequacy of translation, lacunae, analogue, equivalent, language, domestication, cultural aspect, translation technique, translation commentary, interpretation, adaptation.

REFERENCES

- 13 ukrainskykh sliv, yaki vazhko poiasnyty inozemtsiam [Ukrainian words that are difficult to explain to foreigners] [in Ukrainian]. URL: <https://adme.media/svoboda-kultura/13-slovrusskogo-yazyka-u-kotoryh-net-tochnogo-perevoda-ni-na-odin-drugoj-yazyk-1984565/>
- Antoniuk S. M., Burkovska L. D. Pereklad yurydychnoi, ekonomichnoi ta tsialno-politychnoi literatury. [Translation of legal, economic and socio-political literature] Khmelnytskyi: KhNU, 2008. 72 p. [in Ukrainian].
- Batsevych F. S. Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: pidruchnyk / F. S. Batsevych. [Basics of communicative linguistics] Kyiv: Akademiia, 2004. 344 p. [in Ukrainian].
- Evteiev S. V., Latyshev L. K. Do problemy neperekladnosti: kulturna neperekladnist. [To the problem of untranslatability: cultural untranslatability] [in Ukrainian]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-probleme-perevodimosti-kulturnaya-neperevodimost>
- Zheludenko M. A., Sabytova A. P. Puryzm yak determinanta identychnosti. [Purism as a determinant of identity] Zaporizhzhia: ZNU. 2014. № 62. p. 51–54. [in Ukrainian].
- Karaban V. Teoriia i praktyka perekladu z ukrainskoi movy na anhliisku movu. [Theory and practice of translation from Ukrainian to English] Vinnytsia, 2003. 126 p. [in Ukrainian].
- Myshkurov Э. Н. Hermenevtiko-perekladatskiy metodolohichniy standart u dzerkali transdistsiplinarnosti (chastyna III). [Hermeneutic-translation methodological standard of transdisciplinary] [in Ukrainian]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/germenevtiko-perevodcheskiy-metodologicheskiiystandart-v-zerkale-transdistsiplinarnosti-chast-III-interpretatsiya>

Myshkurov O. N. Pro «hermenevtychnyi povorot» u suchasniy teorii ta metodolohii pereklada (chastyna I). [About the “hermeneutic turn” in the modern theory and methodology of translation] [in Ukrainian]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-germenevticheskompovorote-v-sovremennoy-teorii-i-metodologii-perevoda-chast-1>

Nuryev L. Kh. Do pytannia pro perekladnist. [To the question of translatability] [in Ukrainian]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-perevodimosti>

Panchenko V. Vylhelm fon Humboldt. Vnutrishnia forma movy yak vidbytok samobutnosti etnichnoi kultury. [The internal form of language as an imprint of the identity of ethnic culture] [in Ukrainian]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vilgelm-fon-gumboldt-vnutrennya-ya-formazyky-kak-otrazhenie-samobytnosti-etnicheskoy-kultury>

Remark O. M. Try tovaryshi. [Maria Remarque’s novel “Three Comrades”] 2002. p. 423. URL: <https://books.google.com.ua> (data zvernennia: 02.10.2022). [in Ukrainian].

Tymko N. V. Do pytannia peredachi kulturnoi spetsyfiky tekstu u pereklyadi. [To the question of transferring the cultural specificity of the text in translation] Visnyk Derzhavnoho linhvistychnoho universytetu. Linhvistychni pytannia perekladu. 2010, № 1. p. 61–66. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 1.06.2022

УДК 81’25:82–5:32+37.091.279.7(045)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

Іванна Гелета

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: ivannageletaa@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5911-502X>

Наталія Жмаєва

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної
та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: zhmaeva@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу прийомів перекладу лінгвістичних засобів вираження категорії оцінки на матеріалі перекладів політичних промов з української мови англійською. У сфері лінгвістики категорія оцінки викликає низку розбіжностей. Оцінка як функціонально-семантична категорія поширюється на всі рівні мови і представлена сукупністю мовних одиниць з оцінним значенням, які виражають позитивне або негативне ставлення мовця до змісту повідомлення, спрямоване на реалізацію певного комунікативного завдання. Оцінка характеризується специфічною структурою. Виділяють обов’язкові компоненти оцінної побудови: оцінюючий суб’єкт та об’єкт.

Найбільш доречною із існуючих у лінгвістиці класифікацій оцінки для аналізу зазначеної категорії у політичному дискурсі уявляється класифікація, виокремлена О. М. Вольф, яка передбачає розподіл раціональної

ї емоційної, позитивної й негативної, абсолютної та відносної оцінки суб'єкта й об'єкта. Аналіз промов виявив, що раціональна та емоційна оцінки репрезентуються майже у рівній кількості, негативна оцінка вдвічі більша за позитивну, а у зіставленні абсолютної та відносної оцінки остання цілком відсутня. Спільним прийомом перекладу всіх типів вираження категорії оцінки виявився пошук перекладацького відповідника.

При перекладі засобів вираження категорії оцінки застосовано різноманітні трансформації перекладу на граматичному та лексичному рівнях. Лексичний рівень відтворений за допомогою пошуку еквівалентів чи перекладацьких відповідників. На граматичному рівні застосовуються різні граматичні трансформації, такі як перестановки, заміни, додання.

Ключові слова: *категорія оцінки, оцінність, політична промова, трансформації.*

Вступ. Оцінність, безсумнівно, вважають досить узагальненим явищем, яке можна прирівняти до пізнавальної діяльності. Оцінна діяльність характерна для природи людини, оскільки все навколишнє середовище, що сприймається людиною, співвідноситься з існуючою оцінною картиною світу.

Оцінність як категорія стійко увійшла в сферу різноманітних лінгвістичних досліджень. Термін «оцінність» протягом тривалого часу широко використовується у статтях, монографіях та дисертаціях. Категорію оцінки досліджували у своїх працях багато як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: Т. А. Космеда «Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки» (Космеда, 2000), Т. І. Приходько «Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові» (Приходько, 2001), О. М. Островська «Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки» (Островська, 2001), Г. В. Колшанський «Співвідношення суб'єктивних та об'єктивних факторів у мові» (Колшанський, 1975), Н. Д. Арутюнова «Аксіологія в механізмах життя та мови. Проблеми структурної лінгвістики» (Арутюнова, 1984), О. М. Вольф «Функціональна семантика оцінки» (Вольф, 1985) та інші.

Взаємозв'язок людини з навколишнім середовищем сприяє формуванню ціннісного бачення світу. Оцінний характер людського пізнання виокремлюється багатьма дослідженнями. Н. Д. Арутюнова відносить оцінку до власне людських категорій. З одного боку, оцінка задана фізичною та психічною природою людини, її буттям та почуттям, з іншого боку, вона визначає мислення людини, її діяльність,

ставлення до інших людей та предметів дійсності, сприйняття мистецтва (Арутюнова, 1984). Оцінку як категорію досліджують у різних галузях знань, серед них філософія, логіка, етика та психологія. Сучасна психологія стверджує, що оцінка тісно пов'язана з когнітивною функцією.

Актуальність праці зумовлена необхідністю більш поглибленого дослідження проблем відтворення категорії оцінки в рамках політичного дискурсу у перекладознавчому аспекті, а також аналізу особливостей її відтворення при перекладі з української мови англійською.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей відтворення категорії оцінки при перекладі політичних промов. У якості завдань дослідження виокремлюємо такі: розкрити зміст поняття категорії оцінності в лінгвістиці, проаналізувати засоби вираження оцінки в вихідній мові, встановити прийоми перекладу засобів вираження оцінки у мові перекладу.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували тексти промов та звернень Президента України Володимира Зеленського за 2022 рік (щоденні звернення Президента протягом вересня 2022 року), та їх переклади англійською мовою, розміщені на офіційному сайті Офісу Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/speeches>). У якості методів дослідження використовувалися метод суцільної вибірки, метод перекладацького аналізу, лінгвістичний аналіз, метод теоретичного узагальнення.

Результати та дискусія. З боку семантики оцінка передбачає «ціннісний аспект значення мовних виразів, який може інтерпретуватися як «А (суб'єкт оцінки) вважає, що (об'єкт оцінки) хороший/поганий» (Вольф, 1985). Сукупність всіх цінностей, як позитивних, так і негативних, становить ціннісну картину світу соціуму. Ціннісна картина світу обумовлена особливостями культури, має свій історично сформований характер, властивий саме цій культурі, і специфікує її на тлі світової культури (Писанова, 1997). Вчені розділяють загальнолюдські системи цінностей та національно-культурні; колективні та індивідуальні.

Часто словосполучення «категорія оцінки» та «категорії оцінності» використовуються у схожому або однаковому контексті, але наразі не існує чіткого розмежування між цими поняттями, і в більшості випадків вони виступають як взаємозамінні. Важливо зазначити, що

застосування терміна «категорія оцінки» великою мірою пов'язано з визначенням логічної категорії та її реалізації в мові, у той час як категорія оцінності виступає переважно як лінгвістичне поняття, особливо як компонент конотації.

Багато авторів нерідко визначають терміни «оцінка» та «оцінність», як тотожні значення. При поясненні співвідношення цих понять слід припускати наступне: оцінність має на увазі мовну реалізацію логічної категорії оцінки, тобто властивість мовних одиниць виражати ціннісну значущість. Оцінка розуміється як думка про цінності, рівні або властивості предмета. Поняття «цінності» виступає в ролі основи для оцінного судження, тобто в процесі відносин предмета оцінки з ціннісною картиною світу формується оцінка об'єкта дійсності. Як результат, оцінка, об'єктивована мовою та виражена мовними засобами, перетворюється на оцінність.

Оцінка характеризується специфічною структурою. Виходячи з логіки оцінок, виділяють обов'язкові компоненти оцінної будови: оцінюючий суб'єкт, тобто особа, яка надає цінності якому-небудь предмету шляхом вираження оцінки; об'єкт — предмет оцінювання (об'єктом можуть бути окремі якості предмета, що описується); характер оцінки визначає, чи кваліфікує вона предмети як добрі та погані; під основою оцінки розуміються позиції та докази, що підштовхують суб'єкт до схвалення чи осуду. Лінгвістична категорія оцінки припускає наявність додаткових складників у своїй структурі, таких як оцінний предикат, аспект, вмотивованість оцінки. Зокрема В. М. Телія розглядає структуру оцінки у мові так: «Суб'єкт (особистість із її вподобаннями і світоглядом) і об'єкт (фрагмент світу у його системних зв'язках) пов'язані оцінним судженням, у якому виражається та чи інша пристрасть суб'єкта до світу» (Телія, 1986).

В якості суб'єкта структури оцінювання можуть виступати особа, частина соціуму або весь соціум; оцінка також може не мати суб'єкта, вона завжди регулятивна. Відповідно до О. А. Івіна, формулювання релятивізму полягає в тому, що «що є добрим для одного, може не бути добрим для іншого, і слід завжди вказувати, для кого саме щось добре, тобто релятивізувати оцінку шляхом уточнення особи, яка її висловлює» (Івін, 1970).

В лінгвістичних дослідженнях, присвячених питанню суб'єкта в висловлюваннях стосовно оцінки, зазначається, що суб'єкт оцінки

відмінний від суб'єкта мовлення. У першому випадку це може бути як автор тексту, так і будь-хто інший. Також розділяють два види суб'єктів: той, з точки зору якого відбувається оцінка, і той, для кого об'єкт має цінність. Дослідники відмічають, що суб'єкт оцінки може бути не вираженим у висловлюванні, при цьому він не втрачає свій оцінного змісту. Об'єкт оцінки завжди присутній у твердженні, в його якості може виступати особа, предмет, явище або становище речей, до яких стосується оцінка.

Особливість об'єкта в структурі оцінювання визначає основні відмінності оцінки від класифікації: оцінка служить для виділення об'єкта серед подібних до нього, в той час як класифікація включає об'єкт в состав класу. Невід'ємною умовою предмета для його оцінки є виконання ним конкретної функції. Оцінка стає можливою тоді, коли предмет стає функціонально важливим, указуючи при цьому критерії, через які виносяться оцінні судження. Семантичний зв'язок оцінних слів та позначень об'єкта оцінки здійснюється на основі аспекту оцінки, вказуючи на ознаки об'єкта, через які він оцінюється.

Структура оцінки включає елементи трьох типів: експліцитні, імпліцитні та ті, що реалізуються в обох випадках. Значущою особливістю оцінки є присутність суб'єктивного чинника, який взаємодіє з об'єктивним. Думки вчених стосовно питання суб'єктивності й об'єктивності в оцінці різняться. З іншого боку, оцінність отожднюється зі всією сферою суб'єктивного у мові, будь-яке вживання мови суб'єктом розглядається як оцінне. Г. В. Колшанський визнає наявність оцінного фактора у будь-якому пізнавальному акті і, отже, «оцінка міститься... всюди, де відбувається зіткнення суб'єкта пізнання з об'єктивним світом і вербальне висловлювання цього зіткнення» (Колшанський, 2005). Н. Д. Арутюнова відмічає, що оцінка виражає суб'єктивне ставлення до явищ навколишнього середовища, а не відображає їх об'єктивні особливості. Суб'єктивний характер категорії оцінки можна пояснити залежністю оцінки від просуючого фактора певної реалії, його системи цінностей та ставлення до світу.

Вчені закликають брати до уваги об'єктивний фактор оцінки. Суб'єкт оцінки спирається на властивості об'єкта оцінки, а не лише на свої власні вподобання, в процесі висловлювання свого ставлення до об'єкта оцінки. Крім того, важливо враховувати присут-

ність обох факторів — суб'єктивного й об'єктивного. Задля оцінки об'єкта, людина має спочатку зрозуміти його справжні властивості і тільки після цього висловити своє ставлення до них. Таким чином, суб'єктивний підхід до предметів не може передувати об'єктивному, він наслідуює його.

Дослідження суб'єктивних та об'єктивних факторів в оцінці передбачає розмежування оціночних та дескриптивних компонентів значення. Традиційно вважається, що зв'язок між дескриптивними оціночними значеннями найбільш чітко й очевидно проявляється в системі прикметників, для яких основу становить ознакова семантика. Так, серед прикметників виділяють дескриптивні слова, які не містять жодної оцінки (наприклад, португальський, мідний, ранковий, двоногий тощо), власне оціночні (хороший, відмінний, чудовий, приголомшливий, поганий тощо) та прикметники, які поєднують оцінний зміст із дескриптивним (зручний, цікавий, розумний, красивий, потворний) (Вольф, 1985).

Однією з проблем дослідження оцінки є виділення типів оцінки. Існує ряд класифікацій оцінок, які базуються на різноманітних критеріях. О. М. Вольф поділяє оцінки на емоційні та раціональні. Емоційна оцінка — це передусім індивідуальна оцінка, яка являє собою безпосередню реакцію на об'єкт. Вона ґрунтується на індивідуальних стереотипах, які містяться в уяві конкретного мовця. Значення раціональної оцінки прагне прибрати часові рамки. Емоційна оцінка спрямована на зміну емоційного стану співрозмовника та спробу викликати відповідну реакцію, а раціональна розрахована на погодження чи незгоду з висловленою думкою.

В залежності від кількості об'єктів оцінки виокремлюють абсолютну чи відносну оцінку. У визначенні абсолютної оцінки використовуються такі терміни, як «добре/погано», а відносної (порівняльної) — «краще/гірше». При абсолютній зазвичай об'єкт оцінки один, а при відносній — два. Інакше кажучи, абсолютна оцінка містить імпліцитне порівняння, засноване на спільності соціальних стереотипів, тоді як порівняльна оцінка полягає в зіставленні об'єктів один з одним (Сепір, 1985). Як результат, за характером оцінки діляться на позитивні, негативні та нейтральні, в основі яких схвалення, осуд чи відсутність яскраво виражених характеристик. Науковці стверджують, що різні типи оцінок можуть по-різному виражатись у мові.

Проаналізувавши фактичний матеріал, а саме промови та звернення Президента України Володимира Зеленського, беручи за основу класифікацію О. М. Вольф, яка розмежує раціональну та емоційну оцінку, було виділено деякі засоби вираження категорії оцінки. У вихідному тексті присутні як раціональні оцінки, так й емоційні. Насамперед репрезентантами раціональної оцінки є лексеми позитивної семантики: прикметники, іменники, фразеологізми:

Це був результативний для України тиждень. — It was a productive week for Ukraine.

Питання зрозумілі. Передова. — The questions are clear. Frontline.

Хто насправді міцний, а хто вдає міцність. — Who is really strong, and who pretends to be strong.

Робіть, будь ласка, все, щоб такої допомоги ставало більше. — Please do everything to increase such help.

Катастрофічна ситуація в окупованому Криму. — The situation in the occupied Crimea is catastrophic.

Героїзм, мужність наших воїнів, прагнення до незалежності та справедливості, яке об'єднало весь наш народ, не залишають жодних сумнівів, що Україна переможе. — The heroism and grit of our warriors, the striving for independence and justice, which united all our people, do not leave a single doubt that Ukraine will prevail

Україна показала, що не тільки правда за нами, а й сила за нами, ініціатива за нами, впевненість — саме у нас впевненість у перемозі. — Ukraine has shown that not only the truth, but also strength, initiative and confidence in victory are on our side.

Слова, які мають оцінне значення, а саме *результативний, зрозумілі, міцний, допомоги, героїзм, мужність, правда, сила, ініціатива* — можна віднести до раціональної оцінки, оскільки мовець не має цілі викликати реакцію слухачів, він лише констатує власну думку. Оскільки в кожному з речень об'єкт оцінки єдиний, оцінку можна вважати абсолютною, яка у більшості випадків має позитивний характер. Оцінні слова, як окремі частини мови, із цих уривків перекладені за допомогою еквівалентів.

Дякую за влучність нашим воїнам! — I am grateful to our warriors for accuracy!

Дякую всім, хто воює й працює заради перемоги України! — I am grateful to everyone who fights and works for the victory of Ukraine!

Вдячний усім у світі, хто допомагає нам захищати життя і свободу! — I am grateful to everyone in the world who helps us protect life and freedom!

Я дякую всім нашим воїнам — від командувачів до рядових! Дякую кожному, хто допомагає нашій обороні! — I'm thankful to all our soldiers — from commanders to privates! I'm thankful to everyone who helps our defense!

Ці речення є прикладом вираження подяки з боку мовця, і за своїм характером крім того, що вони є раціональними, їх ще можна вважати абсолютними, з позитивним змістом. При перекладі перекладач вдається до граматичної трансформації, заміни частин мови, *Дякую — I am grateful to, Я дякую — I'm thankful to.*

Коли Росія заявляє, що нібито хоче переговори, а сама оголошує мобілізацію... Усім усе зрозуміло. — When Russia declares that it supposedly wants negotiations, but announces mobilization... Everything is clear to everyone.

Розбиті будинки, катівні, масове поховання... — Ruined houses, torture chambers, mass burial site...

Оцінність виражена цілими реченнями, про це свідчить смислове навантаження речення, підсилене за допомогою графічних знаків на письмі та відповідною спадаючою інтонацією при усному мовленні. Оцінку можна охарактеризувати як раціональну, абсолютну та негативно виражену. Усі слова перекладені за допомогою еквівалентів перекладу.

Велика частка вихідної інформації цих уривків політичних промов наділена певним яскраво вираженим емоційним змістом за характером оцінки, ось деякі з них:

Це підла війна з боку Росії, злочинна. І ми робимо все, щоб захистити своїх людей та незалежність України. — This is a vile war on the part of Russia, a criminal one. And we do everything to protect our people and the independence of Ukraine.

Замість того щоб закінчити безглузду для Росії війну, російська влада намагається відправити нових людей на місце загиблих. — Instead of ending the senseless war for Russia, the Russian authorities are trying to send new people to replace the dead.

На жаль, російське суспільство поки не усвідомлює всієї жорстокості російської влади щодо свого ж народу. — Unfortunately, Russian society is not yet aware of all the brutality of the Russian government towards its own people.

Промова мовця вихідного тексту є усною, тому завдяки підсиленій інтонації та наголосам на окремих словах ми можемо зрозуміти, які з них оцінні. Такі слова як *підла, злочинна, безглузду, на жаль, жорстокості* — за типами категорії оцінки є емоційними, спрямованими викликати певну реакцію реципієнтів на зміст висловлювання. Ще можна підкреслити, що всі вони є абсолютними та негативними за своїм характером. На лексичному рівні перекладач здійснив переклад цих слів за допомогою еквівалентів та перекладацьких відповідників, а на граматичному рівні було використано операцію додавання *злочинна — a criminal one*. Оскільки це не є метою перекладу, перекладач ніяк не передає саме виразність категорії оцінки даних слів.

Катастрофічна ситуація в окупованому Криму. — The situation in the occupied Crimea is catastrophic.

Прикметнику *катастрофічна* властивий негативний характер оцінки з емоційним та абсолютним змістом, при перекладі цього речення перекладач застосовує операцію перестановки, через структурні розбіжності вихідної та цільової мов.

Вони хіба що не роблять мило з людей, не роблять абажури зі шкіри... — They don't make soap out of people, they don't make lampshades out of leather...

Масштаб не на всю Європу... — The scale is not the whole of Europe...

За характером оцінку цих виразів можна віднести до негативної та абсолютної з яскраво вираженим імпліцитним емоційним змістом висловлювання. Перекладач зміг передати стилістичне забарвлення оригіналу за допомогою відтворення лексичного реєстру першотвору, використовуючи перекладацькі відповідники.

А що представила Росія? — And what did Russia present?

Хотите больше? Нет? — Want more? No?

Враховуючи явний оцінний негативний підтекст, ці речення наділені значним емоційним змістом, оскільки це риторичні питання, відповідь на які і так усім зрозуміла. Через структурні розбіжності мов перекладу у першому реченні застосована операція перестановки.

Ми встановимо всі особистості тих, хто катував, хто знущався, хто приніс це звірство з Росії сюди, на нашу українську землю. — We will identify all those who tortured, who humiliated, who brought this atrocity from Russia here, to our Ukrainian land.

Це злочини проти конкретних людей, проти народу. — These are crimes against specific people, against the nation.

Завдяки використанню лексичних повторів у реченнях підсилюється емоційність. Оцінними є слова *катував, знущався, звірство, злочини* які є негативними, а також абсолютними за своїм вираженням. Перекладені за допомогою перекладацьких відповідників.

І ніколи, ніколи Україна не провокувала жодних криз на продовольчому пункту. — And Ukraine has never ever provoked any crisis in the food market.

У вихідному тексті спостерігається подвійне заперечення, що теж підкреслює емоційність висловлювання, та виражає негативне ставлення, але при перекладі згідно з правилами англійської мови воно не є коректним, тому перекладач вдається до операції заміни *ніколи — ever*.

Висновки. Основна функція оцінки полягає у вираженні ставлення суб'єкта до об'єктивної дійсності в процесі спілкування. Даючи оцінку, мовець висловлює своє позитивне чи негативне ставлення. У структурі значення слова оцінка в основному охоплює емоційні компоненти конотації, включаючи раціональну та емоційну оцінки.

Здійснивши аналіз уривків політичних промов, ми розглядали різні класифікації вираження категорії оцінки і виявили, за допомогою яких лінгвістичних засобів було реалізовано оцінність мови оригіналу:

Раціональна оцінка виражена нейтральною лексикою, а емоціональна — емоційно забарвленою лексикою. Позитивна оцінка — лексемами позитивної семантики: *міцний, героїзм, мужність*. Негативна оцінка — лексемами негативної семантики: *катастрофічна, злочинна, жорстокості, підла*. Абсолютна оцінка містить імпліцитне порівняння і характеризується єдиним об'єктом оцінки, відносна оцінка — навпаки. Отже, раціональна та емоціональна оцінки репрезентуються майже у рівній кількості, негативна оцінка вдвічі більша за позитивну, а у зіставленні абсолютної та відносної оцінки остання цілком відсутня.

При перекладі можна виявити певну закономірність використання прийомів перекладу на лексичному та граматичному рівнях. Спільним прийомом перекладу всіх типів вираження категорії оцінки виявився пошук перекладацького відповідника. На граматичному рівні через структурні розбіжності вихідної та цільової мов перекла-

дач застосовує різні граматичні трансформації (перестановки, заміни, додавання).

У якості перспектив дослідження категорії оцінки в перекладознавчому аспекті вбачаємо аналіз особливостей її відтворення на матеріалі інших видів дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка. Проблемы структурной лингвистики. М., 1984. 287 с.
- Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. М. : Наука, 1985. 228 с.
- Ивин А. А. Основания логики оценок. М., 1970. 229 с.
- Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. М. : Наука, 1975. 232 с.
- Писанова Т. В. Национально-культурные аспекты оценочной семантики: Эстетические и этические оценки. М. : ИКАР, 1997. 320 с.
- Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches>
- Сэпир Э. Градуирование. *Новое в зарубежной лингвистике*. М.: Прогресс, 1985. Вып. 16: Лингвистическая прагматика. С. 43–78.
- Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных. М. : Наука, 1986. 141 с.

FEATURES OF RENDERING THE EVALUATIVE CATEGORY WHEN TRANSLATING POLITICAL SPEECHES

Ivanna Heleta

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine

e-mail: ivannageletaa@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5911-502X>

Natalya Zhmayeva

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation
and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian
National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine

e-mail: zhmaeva@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of the methods of translation of linguistic means of expressing the evaluation category based on the material of translations of political speeches from the Ukrainian language into English. In the field of linguistics, the category of assessment causes a number of disagreements. Evaluation as a functional-semantic category extends to all levels of language and is represented by a set of linguistic units with an evaluative meaning, which express a positive or negative attitude of the speaker to the content of the message aimed at the implementation of a certain communicative task. The assessment is characterized by a specific structure. Mandatory components of the evaluative construction are distinguished: evaluative subject and object.

Among the classifications of assessment existing in linguistics, the most appropriate for the analysis of the specified category in political discourse is the classification identified by E. M. Wolf, which provides for the division of rational and emotional, positive and negative, absolute and relative assessment of the subject and the object. The analysis of the presented excerpts revealed that rational and emotional evaluations are represented in almost equal numbers, negative evaluations are twice as large as positive ones and in the comparison of absolute and relative evaluations, the latter is completely absent. The search for a translation counterpart turned out to be a common method of translation of all types of expressions of the evaluation category.

Various translation transformations at the grammatical and lexical levels were applied when translating the means of expression of the evaluation category. The lexical level is reproduced by searching for equivalents or translational coun-

terparts. At the grammatical level, various grammatical transformations are used, such as permutations, substitutions, additions.

Key words: *evaluative category, evaluation, object, subject, speech, transformation.*

REFERENCES

- Arutyunova, N. D. Aksiolohiya v mekhanizмах zhyttya i movy. Problemy strukturnoy lynchvystyky [Axiology in the mechanisms of life and language. Problems of structural linguistics]. M., 1984. 287 s. [in Russian]
- Wolf, E. M. Funktsional'na semantyka otsinky [Functional evaluation semantics]. M.: Nauka, 1985. 228 s. [in Russian]
- Ivyn, A. A. Osnovanyya lohyky otsinok [Foundations of the logic of assessments]. M., 1970. 229 s. [in Russian]
- Kolshanskyy, H. V. Sootnoshenye sub'yektyvnykh i ob'yektyvnykh faktoriv v movi [Correlation of subjective and objective factors in language]. M.: Nauka, 1975. 232 s. [in Russian]
- Pysanova, T. V. Natsional'no-kul'turnye aspekty otsenochnoy semantyky: Estetychni ta etychni otsinky [National-Cultural Aspects of Evaluative Semantics: Aesthetic and Ethical Evaluations]. M.: Yzdatel'stvo YKAR, 1997. 320 s. [in Russian]
- Speeches by President of Ukraine Volodymyr Zelensky. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches> [in Ukrainian]
- Sepyr Ё. Hraduyuvannya. Novoe v zarubezhnoy lynchvystyke [Graduation. New in foreign linguistics]. Vyp. 16. Lincvystychna prahmatyka. M.: Prohress, 1985. S. 43–78. [in Russian]
- Telya V. N. Konnotatyvnyy aspekt semantyky nominatyvnykh [The connotative aspect of the semantics of nominative]. M.: Nauka, 1986. 141 s. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 22.06.2022

УДК 81'255.4:81'37(477)-Шевченко(045)

ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ ДЕМІНУТИВНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ Т. Г. ШЕВЧЕНКА)

Христина Кім

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: KIM.KV@pdu.edu.ua

Наталя Жмаєва

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної
та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: zhmaeva@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

АНОТАЦІЯ

Аналіз феномена демінутивності та її похідних наразі є проблематичним завданням, адже погляди лінгвістів на визначення категорії демінутивності внаслідок своєрідності її семантико-функціональної дійсності є край надзвичайно суперечливими, а її дефініція досі не визначена, що і зумовлює актуальність розвідки.

Метою роботи є встановлення специфіки перекладу категорії демінутивності у поетичному перекладі. Задля досягнення поставленої мети були застосовані метод суцільної вибірки під час пошуку матеріалів дослідження, зіставний метод для порівняння текстів оригіналу і перекладу, метод перекладацького аналізу та метод теоретичного узагальнення.

У ході дослідження було визначено, що демінутивністю є універсальна мовна категорія, яка виражається в мовах світу за допомогою різних рівнів структури мови та реалізує значення зменшеного розміру об'єкта, зниженого прояву дії чи ознаки, а також може супроводжуватися дея-

кими експресивними чи оцінно-емоційними семами. У результаті зіставного аналізу оригіналів поезії Т. Г. Шевченка з її перекладами англійською було виявлено, що емоційний компонент демінутивів відтворюється або нейтралізується у перекладі. До прийомів, що відтворюють емоційний компонент демінутивів, належать заміни і додавання; до прийомів, що нейтралізують, — опущення, підбір прямого перекладацького еквівалента, додавання.

Ключові слова: демінутив, категорія демінутивності, зменшеність, оцінно-емоційна сема.

Вступ. Сучасний етап розвитку лінгвістики особливо спрямовує свою увагу на національно-мовну специфіку явищ і прийомів, пов'язаних з висвітленням і тлумаченням національно-мовної картини світу. Одну з провідних ролей у якій відіграє універсальний компонент будови й устрою досліджуваних мов, адже саме він є відображенням зв'язків і правил, що представляють ґрунтовні особливості свідомості й культурного досвіду людства. Одним з таких компонентів є категорія демінутивності, яка поєднує у собі не лише семантику розміру певного об'єкта, а й емоційно-оцінне ставлення мовця до нього.

Хоча наразі існує низка лінгвістичних робіт, присвячених цьому явищу (Божеску М. Г. «Категорія демінутивності як універсальна мовна категорія (на матеріалі англійської та української мов)», Максимчук Н. Н. «Количественные градации уменьшения-увеличения в системе имени (на материале современного английского языка)», Руда Н. В. «Категорія демінутивності: аспекти та перспективи досліджень», Хидекель С. С., Кошель Г. Г. «Природа и характер языковых оценок. Лексические и грамматические компоненты в природе языкового знака»), (Божеску, 2011), (Максимчук, 1972), (Руда, 2013), (Хидекель, Кошель, 1983), питання визначення категорії демінутивності все ще є недостатньо висвітленим і дослідженим внаслідок своєрідності її семантико-функціональної дійсності, що і визначає **актуальність** розвідки.

Метою роботи є встановлення специфіки перекладу категорії демінутивності у поетичному перекладі. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати специфіку феномена демінутивності;
- визначити засоби лінгвістичної маніфестації демінутивності в українській художній літературі;

• встановити прийоми перекладу зазначених мовних одиниць англійською мовою.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували вірші Т. Г. Шевченка та їх переклади англійською мовою, виконані Джоном Вайером. Відповідно до поставлених у роботі завдань використовувалися метод перекладацького аналізу, зіставний метод, метод суцільної вибірки та метод теоретичного узагальнення.

Результати та дискусія. Демінутивність належить до універсально-типологічних явищ мови, що обумовлено сутністю людської природи, а саме прагненням класифікувати своє ставлення та емоційно-експресивну оцінку до якогось предмета, особи чи явища.

Інтерес до вивчення феномена демінутивності та її категорії знайшов своє відображення у низці праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців, зокрема В. Д. Аракіна, Б. В. Братуса, У. Вейнрейха, В. Дресслера, А. П. Загнітко, Л. І. Корунець, М. В. Ломоносова, Н. Н. Максимчук, І. Е. Мандельштама, Л. Ю. Резніченко, Н. В. Рудої, Г. М. Сагач, О. О. Ситенко, К. Шнайдера, Л. В. Щерби та ін. У ході їхніх досліджень було розглянуто явище демінутивності з точки зору різних аспектів. Так, було означено особливості творення демінутивів у різних мовах (англійській, українській, російській, італійській, німецькій, іспанській, латинській, ітельменській, польській, болгарській), проаналізовано та визначено семантичну своєрідність їх функціонування, досліджено взаємозв'язок демінутивності й емоційності, виокремлено стилістичні можливості й емоційний потенціал демінутивів на матеріалах творів різних письменників і поетів (Остапа Вишні, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, Д. Павличка, У. Самчука, Т. Шевченка), охарактеризовано роль демінутивів у мовних картинах світу.

У лінгвістиці наразі не існує єдиного визначення терміна «демінутивність». Якщо звернутись до етимології, то слово «демінутив» походить з латинської мови і перекладається як «зменшеність». Вперше цю категорію було розглянуто М. В. Ломоносовим у його «Російській граматиці». У своїй праці вчений виокремлював зменшувальні форми іменників і акцентував увагу на емоційній складовій предметів, а не на їхньому розмірі (Божеску, 2011: 229).

У ході своїх досліджень І. Е. Мандельштам з'ясував, що суфікси на позначення зменшеності в давньоруській мові почали вживатися

досить рано, проте зустрічалися дуже рідко. Це обумовлено тим, що первісно їхня основна функція була означенням реального розміру предмета без суб'єктивного ставлення до нього (Божеску, 2011: 229).

Згідно з тлумаченням енциклопедії «Українська мова» демінутиви — це похідні іменники, що виражають значення зменшеності, яке здебільшого супроводжується ще й значенням суб'єктивної оцінки (позитивної або негативної) (Русанівський, 2004: 145).

Втім, не зважаючи на те, що саме іменники зазвичай пов'язують з категорією демінутивності, існують і інші засоби для вираження цього поняття. Так, здебільшого у слов'янських мовах демінутивами можуть слугувати іменники (*соловей — соловейко*), прикметники (*старий — старенький*), дієслова (*спати — спатки*), займенники (*сам — самісінький*), прислівники (*любо — любесенько*) та числівники (*два — двійко*), а отже усі самостійні частини мови.

Згідно з Н. Н. Максимчук, елементи на позначення поняття зменшеності можуть бути утворені на рівні і лексики, і синтаксису, і морфології. Втім у кожній окремій мові, залежно від її структури, провідними є синтаксичні чи морфологічні форми, у той час як інші відходять на другий план (Максимчук, 1972: 7).

Окрім певних частин мови засобами вираження демінутивності є словосполучення, слова-прикладки, повтори та інші конструкції. Як правило, вони слугують засобами відтворення демінутивності як компенсації у випадках відсутності у лексичній системі певної мови словесного вираження оцінки (Максимчук, 1972: 11). Саме тому розгляд цієї категорії не слід обмежувати певним рівнем мовної системи чи окремою частиною мови.

На наш погляд, найбільш вдалими та повними є визначення, запропоноване Н. В. Рудою, відповідно до якого категорія демінутивності — це універсальна мовна категорія, яка виражається в мовах світу за допомогою різних рівнів структури мови та реалізує значення зменшеного розміру об'єкта, зниженого прояву дії чи ознаки, а також може супроводжуватися деякими експресивними чи оцінно-емоційними семами (Руда, 2013: 384).

Згідно з класифікацією І. В. Арнольд, існують такі види конотацій лексико-семантичного варіанту: стилістичні, емоційні або афективні, оцінні та експресивні або ж інтенсифікуючі (цитується за Ратько, 2017: 120–121).

Як відомо, англійська мова належить до аналітичних, а українська — до синтетичних, цей факт знаходить своє відображення й у передачі категорії демінутивності. Так, українська мова використовує для цього здебільшого суфіксальний словотвір, а англійська, через значно менший морфологічний актив, виражає поняття зменшеності за рахунок словосполучень, тобто синтаксичними засобами. Розглянемо особливості відтворення семантично-функціонального змісту демінутивів на прикладі перекладу поезії Т. Г. Шевченка англійською мовою.

В українській культурі важливу роль відіграє сім'я та сімейна близькість, тому поезія Шевченка багата на звертання до дітей. Так, у поемі «Катерина» є семантико і функціонально вдалим варіант перекладу демінутива *мій синочок*, англійське словосполучення *my sorry mite* відображає у собі любов до своєї дитини, а також жаль і співчуття матері до нього через хвилювання про його подальшу долю:

Де ж ти будеш ночувати, / Як мене не стане? / З собаками, мій синочку, / Кохайся надворі! (Taras Shevchenko) | *Where will you spend your nights when / I No longer am alive? / Outdoors with dogs, my sorry mite, / Without a bed or roof!* (John Weir).

У звертанні зневіреної у любові Катерини до батька автор використовує слово *батько*, яке в оригіналі окрім інтимності вказує і на прояв поваги та шани у бік батька, у перекладі додано прикметники *dear* та *darling*, які лише частково відображають семантику оригінального демінутиву:

Прости мені, мій батьку, / Що я наробила! / Прости мені, мій голубе, / Мій соколе милий! (Taras Shevchenko) | *Oh please, forgive me, father dear, / For all that I have done! / My darling dad, forgive me, please, / For what I did that's wrong* (John Weir).

У звертанні матері до доньки-покритки Шевченко використовує семантично насичені демінутиви *дитя*, *доня*, які виражають цілий спектр емоцій: розпач, любов, біль, смуток, співчуття. У перекладі вони відтворюються перекладацьким еквівалентом без збереження значення зменшеності або ж компенсуються прикметником *dear*, що має емоційну конотацію з відтінком ласки, тому частина семантичного змісту першотвору втрачається:

Будь щаслива в чужих людях, / До нас не вертайся! / Не вертайся, дитя моє, / З далекого краю... (Taras Shevchenko) | *My daughter, go and*

seek her out, / Ask her to take you in, / Be happy among foreign folk, / And don't come home again! (John Weir).

Доню моя, доню моя, / Дитя моє любе! / Іди од нас... (Taras Shevchenko) | *My only child, my daughter dear! / Now go. Leave us alone, / Go, go from us...* (John Weir).

Вимовляє доні: / «Що весілля, доню моя? / А де ж твоя пара?..» (Taras Shevchenko) | *As she her child upbraids: / “My daughter, when's the wedding-day? / Where does your bridegroom rest?..”* (John Weir).

Доню моя, доню моя, / Цвіте мій рожевий! / Як ягодку, як пташечку, / Кохала, ростила / На лишенько... Доню моя, / Що ти наробила? (Taras Shevchenko) | *Alas, my daughter, blossom gay! / Alas, my sunshine bright! / So tenderly I tended you, / So proud to see you grown, / Yet all my care is brought to ruin... / Oh dear, what have you done?* (John Weir).

У наступному прикладі перекладач взагалі опускає демінутивні одиниці, через що не лише втрачається семантичний зміст першотвору, але й набувається емоційна конотація з відтінком жорстокості:

Іди, доню, найди її, / Найди, привітайся, / Будь щаслива в чужих людях, / До нас не вертайся! (Taras Shevchenko) | *So go and seek them there, / Ana don't tell anyone you have / A mother anywhere. / Be cursed the hour when you were born! / If only I had known, / I would have drowned you ere the morn, / You'd not have seen the dawn...* (John Weir).

Існують демінутиви, які поєднують у собі як позитивну, так і негативну семантику, в українській мові вони функціонують за допомогою суфіксів. Розглянемо, як такі форми відображаються у перекладі англійською:

А жіночки лихо дзвонять, / Матері глузують, / Що москалі вертаються / Та в неї ночують. (Taras Shevchenko) | *The gossips' tongues now got free rein. / The other mothers jibed / That soldiers marching home again / At her house spent the night.* (John Weir).

А тим часом вороженьки / Чинять свою волю — / Кують речі недобрії. / Що має робити? (Taras Shevchenko) | *Ill-wishers in the meantime give / Free rein to spite and hate — / They are preparing evil things. / What can she undertake?* (John Weir).

У цих випадках до демінутивів *жіночки* і *вороженьки* було вдало підбрано переклади *gossips* (*пліткарки*), *Ill-wishers* (*недоброзичливіці*), що вказують на двоїсту натуру оригінальних лексем.

Дуже цікавим є переклад культурно маркованих демінутивів, наприклад, слова **москалик**. Лексема *москаль* в українській мові має два значення: 1. Вояк, солдат; 2. Росіянин (Білодід, 1973: 808). Негативна конотація значень обумовлена ототожненням солдат з пройдисвітами, а також історично складеними стосунками українців і росіян. Проте Шевченко використовує цей демінутив з різними конотаціями:

Полюбила москалика, / Як знало серденько. / Полюбила молодого, / В садочок ходила, / Поки себе, свою долю / Там занастила. (Taras Shevchenko) | *She fell in love with all her heart, / Forgetting all the world. / The orchard was their trysting-place; / She went there in the night / To meet her handsome Muscovite, / And thus she ruined her life.* (John Weir).

У поданому прикладі перекладач діврав до змістовної семи прикметник **handsome**, що демонструє ставлення Катерини до російського вояки — безмежну закоханість дівчини, яка не думає про наслідки такого зв'язку.

Умивай же біле личко / Дрібними сльозами, / Бо вернулись москалики / Іншими шляхами. (Taras Shevchenko) | *So bathe your lovely face in tears, / For now all people know — The Muscovites returned from war, / But went by other roads.* (John Weir).

У цьому випадку було підбрано семантичний еквівалент **Muscovites**, та при цьому знівельовано іронічний посил демінутиву першотвору.

Боже ти мій!.. Дитя моє! / Де дінусь з тобою? / Москалику! голубчики! / Возьміть за собою. (Taras Shevchenko) | *Oh God!... My poor abandoned mite! / Whatever shall I do? / I beg you, gentle Muscovites, / Take him away with you!* (John Weir).

У цьому прикладі перекладач намагається компенсувати значення демінутиву прикметником **gentle**, але це є не вдалим рішенням, адже в оригіналі демінутив виконує не лише функцію прохання дівчини взяти сина, а й підкреслює її наївність.

Не менш важливим у поезії Шевченка є образ саду, він ототожнюється з закоханістю, молодістю, ореолом затишку для пари закоханих чи однієї людини для відпочинку. Проте у перекладі демінутиви **садок, садочок** перекладається лише прямим перекладацьким еквівалентом, який відтворює семантичний компонент вихідної одиниці, але втрачається релевантне конотативне значення першотвору:

Поглядає — нема, нема... / Чи то ж і не буде? / Пішла б в садок поплакати, / Так дивляться люде. (Taras Shevchenko) | *She looks in vain*

as days pass by... / Will it, then, never be? / She'd to the orchard go to cry / If people didn't see. (John Weir).

Зеленіють по садочку / Черешні та вишні; / Як і перше виходила, / Катерина вийшла. (Taras Shevchenko) | *When in the orchard cherry-trees / Were green with leaves again, / As always to the trysting-place / Our Katerina came.* (John Weir).

Пішла в садок у вишневий, / Богу помолилась. (Taras Shevchenko) | *She went into the orchard first / And there to God she prayed.* (John Weir).

Інколи демінутивні суфікси іменників на позначення зменшувальності у перекладі на англійську компенсуються іменниками, що вже мають у своєму значенні сему малого розміру, або шляхом додавання прикметників **small / little**:

А своєї ся крихотка / Надо мною ляже, / Та про долю, моє горе, / Чужим людям скаже... (Taras Shevchenko) | *This little pinch of native soil / Will on my grave be placed, / It will my hapless fate, my woe. / To strangers there relate...* (John Weir).

Пізнав батько свого сина, / Та не хоче взяти. / Пита пані, як зоветься? / «Івась.» — «Какой милый!» (Taras Shevchenko) | *The father recognized his son, / But coldly turned aside. / The lady asked the lad his name. / “Small Ivan, ma’am,” he said.* (John Weir).

Вичуняла Катерина, / Одсуне кватирку, / Поглядає на улицу, / Колише дитинку. (Taras Shevchenko) | *Now Katerina's well again; / Again out on the street / She gazes through the window pane, / While rocks her babe to sleep.* (John Weir).

Висновки. Категорія демінутивності є універсальною мовною категорією, яка виражається в мовах світу за допомогою різних рівнів структури мови та реалізує значення зменшеного розміру об'єкта, зниженого прояву дії чи ознаки, а також може супроводжуватися деякими експресивними чи оцінно-емоційними семами, які залежать від комунікативних завдань і потреб мовця, комунікативної ситуації, рольової побудови мовленнєвого акту, а також комунікативної компетенції мовців.

До засобів лінгвістичної маніфестації демінутивності в українській художній літературі належать суфікси та зменшувальні форми власних імен. Специфіка феномена демінутивності полягає в об'єктивно-суб'єктивному характері оцінки демінутивів, їхній складній семантичній структурі та функціональному навантаженні.

У результаті аналізу оригіналу поеми «Катерина» та її перекладу англійською мовою було виявлено, що емоційний компонент демінутивів відтворюється або нейтралізується у перекладі. До прийомів, що відтворюють емоційний компонент мовних одиниць категорії демінутивності, належать: заміни, додавання; еквівалент (на формальному рівні еквівалентності) + компенсація емоційного компонента вихідного демінутиву за допомогою додавання лексичної одиниці, носія емоційного відтінку значення. Перекладацький інструментарій нейтралізації характеризується опущеннями, підбором прямого перекладацького еквівалента, додаваннями. У більшості випадків емоційна складова демінутивів нейтралізується, це обумовлено об'єктивно-суб'єктивними особливостями оцінки демінутивів, а також тим, що англійська мова має значно менший морфологічний актив.

Перспективи подальших розробок вбачаємо в дослідженні специфіки відображення категорії демінутивності у національно-мовних картинах світу у зіставному та перекладацькому аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

Божеску М. Г. Категорія демінутивності як універсальна мовна категорія (на матеріалі англійської та української мов). *Природні та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали IV всеукр. наук.-техн. конф., м. Тернопіль, 19–20 квітн. 2011 р. Тернопіль, 2011. С. 229.

Максимчук Н. Н. Количественные градации уменьшения-увеличения в системе имени (на материале современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киев, 1972. 23 с.

Ратько М. А. К вопросу о классификации коннотаций в лингвистике. *Языковая личность и эффективная коммуникация в современном поликультурном мире*. 2017. С. 119-124.

Руда Н. В. Категорія демінутивності: аспекти та перспективи досліджень. *Studia linguistica*. 2013. № 7. С. 384–401.

Словник української мови / редкол.: І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. 840 с.

Українська мова : енциклопедія / ред. В. М. Русанівський та ін. Київ, 2004. С. 753.
Хидекель С. С., Кошель Г. Г. Природа и характер языковых оценок. *Лексические и грамматические компоненты в природе языкового знака*. 1983. С. 11–16.

Taras Shevchenko. Katerina / translated by John Weir. URL: <https://taras-shevchenko.storinka.org/katerina-poem-of-taras-shevchenko-translated-by-john-weir.html> (дата звернення: 7.07.2022).

ON THE ISSUE OF DEFINING THE CATEGORY OF DIMINUTIVENESS

Khrystyna Kim

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: KIM.KV@pdpu.edu.ua

Natalya Zhmayeva

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: zhmaeva@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

SUMMARY

The analysis of the phenomenon of diminutiveness and its derivatives presents significant difficulties for the researchers because the views of linguistics on the definition of category of diminutiveness due to the peculiarities of the semantic-functional reality of it are extremely contradictory and its definition is still not set, which determines the relevance of the paper.

The objective of the study is to establish the specificity of translation of the phenomenon of diminutiveness in poetic translation. To achieve this goal the continuous sampling method to research materials, the comparative method to compare the original and translated texts, the translation analysis method and the theoretical generalizations method were used.

It was determined that diminutiveness is a universal linguistic category that is expressed in the languages of the world using different levels of the language structure and realizes the meaning of a reduced size of an object, a reduced manifestation of an action or sign, and may also be accompanied by some expressive or evaluative-emotional patterns. As a result of a comparative analysis of the original poetry of Taras Shevchenko with its translations into English, it was found that the emotional component of diminutives is reproduced or neutralized in the translation. Techniques that reproduce the emotional component of diminutives include substitution and addition; techniques that neutralize are following: omission, selection of a direct translation equivalent, addition.

Key words: diminutive, category of diminutiveness, reduction, evaluative-emotional sema.

REFERENCES

- Bilodid, I. K. (Ed.). (1973). *Slovník ukraïnskoyii movy [Dictionary of the Ukrainian Language]*. (Vols. 1–11). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Bozhesku, M. H. (2011). Katehoriia deminutyvnosti yak universalna movna katehotiia (na materiali anhliiskoi ta ukraïnskoi mov) [Category of diminutiveness as a universal language category (based on English and Ukrainian languages)]. Proceedings from: *IV Vseukraïnska nauko-vo-tekhnichna konferentsiia «Pryrodni ta humanitarni nauky. Aktualni pytannia» — Proceedings of the 4th All-Ukrainian Scientific and Technical Conference «Natural sciences and humanities. Actual questions»*. (p. 229). Ternopil [in Ukrainian].
- Khidekel, S. S., & Koshel, G. G. (1983). Priroda i kharakter yazykovykh otsenok. [Nature and character of language assessments]. *Leksicheskie i grammaticheskie komponenty v prirode yazykovogo znaka — Lexical and grammatical components in the nature of a linguistic sign*, 11–16 [in Russian].
- Maksimchuk, N. N. (1972) Kolichestvennyie gradatsyi umensheniia-uvlicheniia v sisteme imeni (na material sovremennogo angliiskogo yazyka) [Quantitative gradations of decrease-increase in the name system (on the material of modern English)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiiev [in Russian].
- Ratsko, M. A. (2017). K voprosu o klassifikatsii konnotatsiy v lingvistike. [About classification of connotations in linguistics]. *Yazykovaya lichnost i effektivnaya kommunikatsiya v sovremennom polikultornom mire — Linguistic personality and effective communication in the modern multicultural world*, 119–124 [in Russian].
- Ruda, N. V. (2013). Katehoriia deminutyvnosti: aspekty ta perspektyvy doslidzhen. [Category of diminutiveness: aspects and perspectives of research]. *Studia linguistica — Studia linguistica*, 7, 384–401 [in Ukrainian].
- Rusanivskiy, V. M. (Eds.). (2004). *Ukraïnska mova [Ukrainian language]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Shevchenko, T. Katerina: translated by John Weir. URL: <https://taras-shevchenko.storinka.org/katerina-poem-of-taras-shevchenko-translated-by-john-weir.html>.

Стаття надійшла до редакції 7.07.2022

УДК 81'44.811'111

ТИПОЛОГІЧНО СПІЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОДАЛЬНОСТІ В ДОКУМЕНТАЦІЇ МОРСЬКОЇ ТЕМАТИКИ

Тетяна Корольова

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–3441–196X>

Ольга Александрова

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова,
Одеса, Україна
e-mail: olgaaleks2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0002–1224–5916>

Світлана Юхимець

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри «Філологія» Одеського національного морського університету,
Одеса, Україна
e-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0003–3350–7310>

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості вживання модально-емоційних конотацій в англомовних текстах морської тематики, встановлення функціонально-семантичної характеристики одиниць суб'єктивної модальності (епістемічної, аксіологічної, алетичної та деонтичної).

Результати проведеного дослідження на матеріалі текстів документів морської тематики продемонстрували, що незважаючи на те, що до основної дистинктивної характеристики документів слід віднести на-

явність фактологічної (когнітивної) інформації, однозначність застосованих термінів та змісту, особисте ставлення автора до проблеми дослідження, його індивідуальні характеристики мовлення та особистості часто відображаються у літературі документів. Більше того, емоційно-модальні характеристики текстів, що аналізуються, їхньої спрямованості жодним чином не заважають когнітивній семантиці тексту.

Незважаючи на те, що модальні значення підпорядковуються прагматичному завданню роботи, меті, яка присвячена одній тематичі, та чіткій структурі характеру доведення результатів дослідження, функціонально-семантичний бік документальних текстів формується за рахунок не лише об'єктивної складової, а також і суб'єктивної. Саме тому наряду із лексичними засобами вираження широко використовуються синтаксичні (паралельні конструкції, емпатичний порядок слів, побудови зі вставними словами зі значенням інтелектуальної оцінки) та морфологічні (доконаний / недоконаний вид, способи дієслова), стилістичні (епітети, порівняння). Деякі особливості оформлення змісту роботи пов'язані з національними або культурологічними особливостями. Абсолютною ізоморфною рисою зіставлюваних наукових робіт є те, що способи, прийоми та манера мовної комунікації безпосередньо перегукуються з особливостями мовленнєвого, професійного стилю особистості як індивідуальності. Експліцитна презентація модальних значень посилює акцент на ексклюзивності зазначеного.

Ключові слова: типологія, науково-технічна література, документація морської тематики, суб'єктивна модальність.

Вступ. Тексти ділової та технічної документації репрезентовані у вітчизняних наукових роботах у галузі філології, де широко представлено різноманіття теоретичних поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників на зміст поняття «науковий текст». Зіставлення робіт сучасних мовознавців надає можливість схарактеризувати ті риси, які дозволяють вивчити типологічно спільні характеристики поняття «науковий текст» у сучасному мовознавстві. Всебічний аналіз точок зору в тлумаченні феномена «науковий текст» не лише продемонстрував існування очевидного зв'язку між трактуванням понять «текст» та «науковий текст» (наявність у науковому тексті загальних характеристик тлумачення феномена «текст» — цілісність, завершеність та зв'язність), але й дозволив намітити спільні дистинктивні характеристики трактування цього феномена. До основних дистинктивних характеристик науково-технічних текстів слід віднести такі: наявність фактологічної (когнітивної) інформації, логічність викладу матеріалу дослідження, чітка структурованість роботи, однозначність застосованих термінів та змісту (Борисенко, 2005).

Варто зазначити, що основна увага у дослідженнях лінгвістів приділяється вивченню таких особливостей тексту, як характер його складових елементів та їх взаємозв'язок при актуалізації семантики тексту, взаємозв'язок текстів із суміжними категоріями мовленнєвої діяльності людини, варіативна сторона функціонального навантаження тексту, теоретичні особливості опису текстів у роботах сучасників (Брицин, 2006; Левицький, 2004; Хеджжог, 2009).

Особлива увага у роботах науковців приділяється засобам вираження функціонально-прагматичної спрямованості різноманітних типів текстів. При цьому саме науково-технічні типи текстів у різних галузях наукової діяльності вивчені недостатньо і потребують як накопичення експериментальних даних, так і узагальнення та типологізації емпіричних результатів.

Оскільки об'єктом цього дослідження є саме науково-технічні тексти (документація морської тематики), наведемо уніфікацію вимог до форми та змісту наукових текстів: вступ, тема дослідження, актуальність, мета, аналіз експериментального матеріалу, методи, висновки. Використання лексики строго детерміновано: нейтральна лексика, термінологія, книжні обороти і т. д. Диференціальною характеристикою стилю документації є поширеність абстрактних іменників і субстантивованих прикметників. Це пояснюється тим, що при описанні явищ, що вивчаються, мова йде про певні постійні якості речі, абстрагуючись від конкретного випадку.

Специфіка текстів документації пов'язана з її прагматичною спрямованістю. Так, з точки зору граматики у більшості випадків вживаються складносурядні та складнопідрядні речення, інфінітивні та дієприкметникові звороти; стосовно проблеми часу — превалує *Present Indefinite* англійської мови. Це пов'язано з метою тексту — максимально узагальнити та об'єктивізувати часові та універсальні події (Пальмер, 2001).

Авторами науково-технічного тексту є науковці, фахівці-дослідники у певній галузі знань. При цьому індивідуальність автора нівелиюється. Варто зазначити, що незважаючи на те, що автор спирається на досвід попередників, історія проблеми, яка вивчається, описується тільки за умови необхідності.

Крім того слід вказати ще на одну особливість текстів документів: враховуючи той факт, що межі різних стилів комунікації розмиті, і

незважаючи на те, що в науково-технічних текстах відображається насамперед когнітивна інформація, особисте ставлення автора до проблеми дослідження, його індивідуальні характеристики мовлення та особистості часто відображаються у науково-технічних роботах. Більше того, емоційно-модальні характеристики тексту наукової спрямованості жодним чином не заважають когнітивній семантиці тексту.

Відображення модальних конотацій в науково-технічних текстах спостерігається у різноманітних жанрах наукових робіт: наукових статтях, документації, навчальних посібниках, доповідях і т. д. Слід сказати, що в рамках трактування категорії модальності (об'єктивної та суб'єктивної) існують різні підходи. Якщо дефініція об'єктивної модальності, як обов'язкової одиниці будь-якого речення або висловлювання, що формує предикативну одиницю — речення (план реальності / ірреальності), не викликає суперечок між дослідниками, то суб'єктивна модальність (відношення того, хто говорить, до того, що висловлюється) розглядається з різних точок зору (Королюва, 1989; Аувера, 2005; Байби, 1995; Палмер, 2001). Головна причина такого різноманіття полягає в тому факті, що на відміну від об'єктивної, суб'єктивна є факультативним елементом комунікації, її семантичний потенціал значно більший у порівнянні з об'єктивною модальністю. Вона включає не тільки логічну, інтелектуальну та раціональну кваліфікацію комунікативного акту, але й різні види емоційної (ірраціональної) оцінки. Найбільш розповсюдженою є така класифікація суб'єктивної модальності: аксіологічна — ставлення людини до матеріальних і моральних цінностей; алетична — характер зв'язку між предметом та предикатом висловлювання, виражає можливість / неможливість дії; деонтична — моральні та правові норми поведінки людини у суспільстві; епімістична — ступінь достовірності інформації, що заснована на знанні або на вірі. Вивчення характеристик ділянок перетину функціональних полів цих видів модальності представляє особливий інтерес для лінгвістів.

Незважаючи на таке різноманіття суб'єктивної модальності в організації комунікативної поведінки людини, в науково-технічному тексті модальні значення підпорядковуються прагматичному завданню роботи, меті, що присвячена одній тематиці та чіткій структурі характеру доведення результатів дослідження. Багатобічність тем наукових

текстів (у тому числі й документації) не заважає об'єктивному способу описання матеріалу дослідження, на який не впливає сама тема дослідження. Тобто план виразу в науково-технічних текстах взагалі та офіційних документах в тому числі уніфіковано, спосіб оформлення строго формалізовано. Однак, слід сказати, що можна бачити деякі особливості оформлення змісту роботи, які пов'язані з національними або культурологічними особливостями. Так, в українській мові автор науково-технічного тексту має меншу свободу відхилення від академічного стилю, ніж в англійській мові.

Виходячи з цього зрозуміло, що незважаючи на велику кількість досліджень в галузі лінгвістичних особливостей науково-технічних текстів, проблема модальності в документації морської тематики до сьогодні залишається однією з найменш вивчених та потребує проведення подальших наукових розвідок і є **свочасною**.

Мета цієї роботи полягає в дослідженні особливостей вживання модально-емоційних конотацій в документах морської тематики, встановленні функціонально-семантичних характеристик одиниць суб'єктивної модальності.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували англійські офіційні документи, технічна документація, технічна література морської тематики.

Результати та дискусія. План виразу документальних текстів складається з вербальних та невербальних засобів (вживання графіків, малюнків, таблиць, символів та ін.). Вербальні засоби втілюють лінгвістичні засоби, які допомагають досягти об'єктивності викладення матеріалу дослідження. Таким прикладом можуть слугувати іменники, що виконують роль підмета в реченні та можуть виражатися як термінами, властивими певній галузі знань, або займенниками, які вказують на іменник, що був названий раніше. Ім'я автора роботи в тексті, як правило, не вживається. Однак можна потрапити на займенник «ми» в якості підмета, «*наша робота*» у якості прикметника. На відміну від української традиції в англійській наукових текстах часто зустрічається займенник у першій особі «*I*», «*In my research*». Так автор наукового дослідження намагається підкреслити свою особистість, свою роль у проведенні дослідження, а також відповідальність за отримані результати (Левицький, 2004). Однією з важливих тенденцій українських наукових текстів останніх років є їхнє набли-

ження до британського аналога в плані стислості та фактографічності подання матеріалу.

Разом з тим, варто зазначити, що функціонально-семантичний бік наукових текстів формується за рахунок не лише об'єктивної складової, а також і суб'єктивної. Саме тому поряд із **лексичними засобами вираження** широко використовуються **синтаксичні** (паралельні конструкції, емпатичний порядок слів, побудови зі вставними словами зі значенням інтелектуальної оцінки) та **морфологічні** (доконаний / недоконаний вид, способи дієслова), **стилістичні** (епітети, порівняння). За рахунок цих особливостей наукові тексти намагаються привернути увагу читача до найважливіших моментів у роботі. Наприклад, *Where the form of the lower part of the midship section is of hollow character, or where thick garboards are fitted, the distance is measured from the point where the line of the flat of the bottom continued inward cuts the side of the keel.*

Паралельні конструкції наголошують на важливості враховувати характеристики, що згадуються, і приділяти їм особливу увагу.

У наступному прикладі порівняння *like an open «U»* посилює наочність та образність фактів. В той же час вживання *clear opening, open-top* прикметника надає тексту певну долю суб'єктивності, підкреслюючи простір, локалізацію та форму місця, що описується.

Open-top containership, for the purpose of application of the 1969 Tonnage Measurement Convention, means a ship which is designed for the carriage of containers and which is constructed *like an open «U»*, with not less than 66.7 % of the total cargo hatchway *clear opening area* in an *«open-top» configuration*.

Суб'єктивна складова модальності оформлюється за рахунок підкреслення ексклюзивності праці та новизни піднятої автором проблеми. Крім того, назва наукового дослідження також привносить суб'єктивність, проте з об'єктивним забарвленням через типовість високого ступеня формалізації структури роботи.

Результати дослідження продемонстрували, що найчастіше в тексті документації вживається епістемічна модальність. Це пояснюється тим фактом, що однією з відмітних рис наукового дискурсу є наявність посилань на авторитетні джерела, відомих авторів, які нерозривно пов'язані з присутністю таких явищ, як «хеджинг», або «фігура іншого», «чужого». Використання висловлювань, думок, суджень, емпіричного матеріалу «іншого» є тією основою актуалізації

інформації, на якій ґрунтуються знання, що представлені в документі та науковому виданні.

Фігура «чужого» займає особливе місце в роботах сучасних дослідників. Це викликано як наявністю декількох напрямків, що ставлять своєю метою вивчення даного явища, так і відсутністю загальноприйнятого підходу до аналізу цього феномена. Включення до мовного континууму адресанта експліцитних лінгвістичних засобів вираження логіко-змістових та емоційно-оцінних значень, що вживаються кимось іншим, чітко демонструє «присутність іншого» в мовленнєвому відрізку продуцента. Такими засобами можуть бути лексичні одиниці (книжкові лексеми, абрєвіатури), граматичні структури (різноманітні синтаксичні конструкції непрямої мови), стилістичні прийоми. Усі ці явища демонструють так звану неоднорідність наукового тексту. Вивчення експліцитних форм мовних маркерів, що маніфестують відсутність однорідності тексту документації, належить до одного із завдань, що виконуються в цьому дослідженні.

Значна кількість запозичених із першоджерел текстових фрагментів, таких як цитати, порівняння, метафори тощо, визначають експліцитну неоднорідність наукового тексту. Наприклад, *It needs to be regarded as a ship of a novel type as referred to in regulation 1(3) of the Convention TM-69 (1).* А також частина прикладу, що був наведений раніше, *Open-top containership, for the purpose of application of the 1969 Tonnage Measurement Convention, means a ship which is designed for the carriage of containers.*

Запозичення цього текстового фрагменту очевидне: посилання на джерело. Слід відмітити такі невербальні засоби посилань, як застосування курсиву, квадратних дужок, які є маркерами неоднорідності наукового тексту і мають експліцитний характер.

У даному випадку слід відзначити важливу роль інтонаційних засобів графічного характеру у виділенні елементів, що маркують запозичений мовний фрагмент: жирний шрифт, курсив, підкреслення, коми, крапки, окличний знак і т. д. Просодичне виділення мовленнєвих відрізків, що є індикатором неоднорідності типу тексту документації, сприяє однозначному сприйняттю переданої інформації як «присутності іншого» в мовленні.

Експліцитні мовні засоби, що передають неоднорідність письмового варіанту тексту документації, складають іншу групу лінгвістич-

них елементів. До них належать уточнюючі елементи мовлення типу вступних частин речення, додатків, уточнень, що пояснюють джерело отриманих відомостей. Наприклад, *GRT / Gross Register Tonnage is a measure of the total internal capacity of the ship consisting of: under-deck volume excluding double-bottoms, volume of tween deck spaces, volume of superstructures, volume of deck-houses etc.*

NRT — Net Register Tonnage is a measure of the capacity available for the carriage of cargo and passengers. Deductions from GRT included: Master and crew accommodation, safety and storage spaces, water ballast tanks, allowance for propelling machinery.

Дешифровка скорочень, що наведені вище, є яскравим зразком застосування експліцитних засобів в тексті документів.

Що стосується лінгвістичних особливостей передачі епістемічної модальності в документах морської тематики, то, як показав експериментальний матеріал, головним показником цього типу наукового тексту є викладення процесу дослідження з його доказовою і аргументативною стороною. Усі зазначені структурні особливості жанру документації розраховані на можливість сприйняття інформації фахівцем в даній галузі знань, для якого дешифрування змісту не становить особливих труднощів. Той факт, що наукове викладення матеріалу узагальнює дані багатьох джерел, певним чином позначається і на мовних засобах акцентування знання в тексті, і на формі викладення, і на використанні автором тих чи інших маркерів тематичної структури висловлювання. Варіативність лінгвістичних засобів найчастіше вказує на зміну фігури «іншого» у викладеній інформації.

Значення епістемічної модальності може йти від повної впевненості до повного сумніву. Значення вірогідності може також бути різного ступеня та виражатися в англійській мові складними предикатами з модальними словами *may, can, can't, would, might, should, ought to, be to, have to, will*. Мовні засоби мають чітко передавати правдивість того чи іншого висловлювання. Такі дієслова, як *propose, assume* і *claim* можуть виражати лише думку автора, не підтверджуючи її правдивість.

Наведемо ще один приклад застосування засобів актуалізації модальності в текстах морської тематики: *Tonnage length means the length measured in a straight line along the upper side of the tonnage deck from the*

inside of the inner plank (average thickness) at the side of the stem to the inside of the midship stern timber or plank there, as the case may be (average thickness), deducting from this length what is due to the rake of the bow in the thickness of deck, and what is due to the rake of the stern timber in the thickness of the deck, and also what is due to the rake of the stern timber in one-third of the round of the beam (Eg) (Arab Republic of Egypt Suez Canal Authority Rules of Navigation, part IV).

У цьому разі бачимо не тільки засоби передачі епістемічної модальності (підкреслення), а й модальні дієслів *is due to, may be*, що належать до засобів реалізації алетичної модальності, таким чином актуалізується комплексне застосування двох типів модальності у цьому відрізку тексту: алетичної та епістемічної.

Отже, розглянемо особливості актуалізації алетичної модальності в документах морської тематики.

Алетична модальність (оцінка автором необхідності, можливості, випадковості) є одним з невід'ємних компонентів модально-емоційної характеристики наукових текстів. Вона передається різноманітними лінгвістичними засобами, які проявляються на лексичному (парадигматичні зв'язки — прислівник, вставні слова), морфологічному (форми дієслів) та синтаксичному рівнях (складнопідрядними реченнями, де головне речення містить оцінку можливості, необхідності чи бажаності). Зрозуміло, що саме існування модальності можливості ставить проблему подолання перешкод, в протилежному випадку атлетична модальність втрачає зміст.

Наприклад, *Cargo spaces to be included in the computation of net tonnage are enclosed spaces appropriated for the transport of cargo which is to be discharged from the ship, provided that such spaces have been included in the computation of gross tonnage.*

У цьому реченні підкреслена необхідність умов на судні, що перевозить грузи, та актуалізована за рахунок модальних дієслів семантика «необхідності», що включені до головного речення. Часова форма — теперішній час надає — виразу звичайності, регулярності цієї обов'язкової умови, у порівнянні з перфектною формою, яка акцентує важливість цього аспекту.

У полі лінгвістичних маркерів алетичної модальності виділяють дієслова *to be able to, to know, to get used to, to manage*, ад'єктивні компоненти *ready, capable*, субстантивні *ability, knowledge, talent, intellect*,

mentality. Наприклад, слова *вміти* — *to be able, to be capable* означають природні або надбані якості людини.

Ще одна характерна риса текстів документів морської тематики пов'язана з використанням різноманітних засобів передачі інформації при зміні розділу, що, як правило, супроводжується певною зміною манери викладення і вживання інших (у порівнянні з попередньою частиною) мовних засобів різних рівнів. Таким чином, тісний взаємозв'язок форми викладення інформації зі змістом наукового мовлення являє собою одну з проблем, яка заслуговує пильної уваги дослідника.

Спробуємо простежити вищезазначений зв'язок при зміні підрозділу (блоку) тексту та уявити реалізацію аксіологічної модальності. Взагалі у документальному тексті виділено три головних підрозділи, так звана тричленна єдність (вступ, основна частина, висновки), що відрізняються один від одного формою та змістом викладення. Фактором цілісності виступає власне постать автора та його науковий рівень та наукова діяльність. В рамках окремого тематичного блоку автор скеровує модальний вияв з опорою на певні аксіологеми, а творча особистість за принципом імплікативності, асоціативності та ситуативності доповнює аксіологічний ряд. Ця модель яскраво демонструється у стандартизованості документів (дозволено або заборонено). Таким чином, із вищесказаного очевидно, що аксіологічна модальність є невід'ємною частиною документальних текстів.

Абсолютною ізоморфною рисою зіставлюваних робіт є те, що способи, прийоми та манера мовного вираження безпосередньо перетворюються з особливостями мовленнєвого, професійного стилю особистості як індивідуальності. Експліцитна презентація ядерних та периферійних аксіологем посилює акцент на ексклюзивності зазначеного. Наприклад:

It is a measure of *the total internal capacity of the ship* consisting of under-deck *volume* excluding double-bottoms, *volume* of tween deck spaces, *volume* of superstructures, *volume* of deck-houses etc. *Exemptions included:* navigational spaces, galleys, stairways, light and air spaces. One register ton being equivalent to 2.83 cubic meters.

Як видно із прикладу, ядерний аксіологічний елемент — *a measure of the total internal capacity of the ship* (повна місткість судна) — нарочито виділяється поєднанням підсилювальних прикметників (підкрес-

лена частина), порядку з уточнюючими елементами місткості судна, а також переліком тих одиниць, що мають бути виключенні.

Розглянемо ще один тип модальності, розповсюджений у документах морської тематики, — деонтична модальність, що виражає оцінку комунікатором ступеня необхідності тієї чи іншої дії. Деонтична модальність в текстах морської тематики обумовлена логічним розвитком дій, і дуже рідко відтінок необхідності обумовлено правовими чи моральними нормами. Необхідність у цьому випадку є домінуючим фактором, що визначається контекстом або фактами, які наведені у тексті. Стосовно текстів документів деонтична модальність проявляється як логічна закономірність зв'язку текстових структурних одиниць та відповідності змісту тексту його меті, а також коректності застосованої методики дослідження. Наприклад:

Gross tonnage *means the measure of the overall size of a ship* determined in accordance with the provisions of the International Convention on Tonnage Measurement of Ships, 1969 (ТМ-69).

У цьому прикладі деонтична модальність актуалізована юридичним розпорядженням, що підтверджено посиленням на міжнародну конвенцію (у комплексі з епістемічною модальністю — підкреслено).

Деонтична модальність актуалізується за рахунок вживання модальних дієслів (*may, might, should, must, have to, ought to, to be to*), а також при вживанні конструкцій, що включають прийменники, або прислівників, лексичних засобів, різних морфологічних та синтаксичних граматичних форм, ввідних слів, емпатичної форми структури речення. Вищезазначені засоби можна розглядати як типологічні характеристики модальності необхідності, обов'язковості. Принциповий той факт, що в реченнях з деонтичною модальністю не прогнозується завершення тієї чи іншої дії, а тільки висловлюється заклик до завершення цієї дії, але немає гарантії, що ця дія буде виконана. Це можна трактувати як дозвіл або заборону. Деонтична модальність пов'язана з вимогами до поведінки людини, що пред'являються відповідною системою правил (правовими нормами поведінки).

Важливим є той факт, що між різними типами модальності існує парадигматичний та синтагматичний зв'язок. Парадигматичні зв'язки розглядаються рядом вчених як можливість приведення усього різноманіття модальних значень в одне значення, яке розглядається як елементарне, що може бути зіставною частиною інших модаль-

них значень, які трактуються як похідні. Інші мовознавці будують функціонально-семантичні поля сфери модальності різних типів, що враховують особливості взаємодії різних типів модальних значень та систематизують ієрархію актуалізації полів модальності у реченні.

Врахування вищесказаного надає можливість дійти висновку, що типи лінгвістичних засобів доповнюють один одного, сприяють покращенню якості сприйняття змісту роботи, її доступності.

Висновки. Недостатність інформації з проблеми модальності як лінгвістичної категорії у цілому та модальності тексту документів зокрема зумовила проведення цього дослідження. У статті пропонується класифікація типів модальності, що вживаються в документації морської тематики, і розглядаються такі види модальності: епістемічна (достовірність, сумнів), алетична (необхідність, обов'язковість), аксіологічна (можна, не можна з моральної точки зору), деонтична (дозвіл, заперечення з точки зору права).

Незважаючи на те, що план вираження в документації та наукових текстах морської тематики уніфіковано, спосіб оформлення строго формалізовано, можна бачити деякі особливості оформлення змісту роботи, які пов'язані з національними або культурними особливостями. Так, в українській мові автор науково-технічного тексту має меншу свободу відхилення від академічного стилю, ніж в англійській мові. Крім того, в модальність наукового тексту вноситься певна частина суб'єктивізму, а саме втілення автором свого «Я» в науковий текст (його сумнів, переконання і т. п.), таким чином, суб'єкт це — джерело модальності певною мірою.

Абсолютною ізоморфною рисою зіставлених наукових робіт є те, що способи, прийоми та манера мовної комунікації безпосередньо перегукуються з особливостями мовленнєвого, професійного стилю особистості як індивідуальності. Експліцитна презентація модальних значень посилює акцент на ексклюзивності зазначеного.

Відповідно до результатів дослідження засоби реалізації типів модальності, що були зазначені вище, можуть бути такі: модальні дієслова (*may, might, should, must, have to, ought to, to be to*), змістові дієслова (*wonder, order*), прикметники (*possible, necessary*), дієприкметники (*alleged, demanded*), іменники (*necessity, consideration, research*), прислівники (*perhaps, obviously*), артиклі (*the, a, an*), граматичний час (в формі Present Indefinite або Present Perfect), умовний спосіб, встав-

ні фрази (*hedging expressions — I think. I believe. I guess*), емфатичне *do* (*Do follow the rules*), пасивні конструкції в англійській мові та підрядні речення в українській, питання. Додавання або зміна лише одного слова може змінити модальність всього речення.

Усі характеристики модальності науково-технічних текстів морської тематики, що наведені в цієї роботі, можна віднести до типологічно спільних ріс актуалізації різноманітних типів функціонально-семантичних полів модальності в різних жанрах текстів морської тематики.

ЛІТЕРАТУРА

- Борисенко О. А. Порівняльна типологія англійської та української мов для перекладацьких видань вчз: курс лекцій. Київ : МАУП, 2005. 80 с.
- Брицин В. М. Модальна граматики дискурсу як один із напрямків семантико-синтаксичних досліджень. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 101–110.
- Корольова Т. М. Інтонація модальності в мовленні. Київ ; Одеса : Вища школа, 1989. 147 с.
- Левицький А. Е. Порівняльно-типологічні особливості етнокультурних маркерів у лексичних системах української й англійської мов. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2004. Вип. 11, ч. 1. С. 262–265.
- Auwera van der J., Ammann A., Kindt S. Modal Polyfunctionality and Standard Average European Modality : studies in form and function. London : Equinox Publishing Ltd., 2005. 272 p.
- Bybee J., Fleischman S. Modality in Grammar and Discourse. Amsterdam : John Benjamins Publishing company, 1995. 388 p.
- Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect, and Modality / edited by L. Hogeweg, H. de Hoop and A. Malchukov. Amsterdam : John Benjamins Publishing company, 2009. 406 p.
- Good J. Linguistic Universals and Language Change. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 356 p.
- Halliday M. A. K. Intonation systems in English. *Patterns of Language. Papers in general, descriptive and applied linguistics* / edited by A. Maclestoneish, M. A. Halliday. London : Longmans, 1966. P. 111–133.
- Palmer F. R. Mood and Modality. 2nd edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 260 p.

TYPOLOGICALLY COMMON CHARACTERS OF MODALITY IN MARITIME DOCUMENTS

Tetiana Korolova

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics of the State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-3441-196X>

Olha Aleksandrova

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Humanities, Odessa I. I. Mechnikov National University,
Odesa, Ukraine
e-mail: olgaaleks2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1224-5916>

Svitlana Yukhymets

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Philology Department, Odessa National Maritime University,
Odesa, Ukraine
e-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3350-7310>

SUMMARY

This article examines the peculiarities of modal-emotional connotations used in English-language texts in maritime documents, the functional and semantic characteristics of subjective modality units (epistemic, axiological, aletic and deontic) are studied.

The results of the research based on the material of maritime-related documents showed that despite the fact that the main distinctive characteristics of the documents include the presence of factual (cognitive) information, the monosemantics of the used terms and distinct content of the text, the author's personal attitude to the researched problem, his individual characteristics of speech and personality often appear in the texts of the documents. Moreover, the emotional and modal characteristics of the analyzed texts, their orientation, do not in any way interfere with the cognitive semantics of the text.

Despite the fact that modal values are subject to the pragmatic task of the work, the goal, which is dedicated to one topic, and the clear structure of presenting the research results, the functional and semantic side of documentary texts is formed not only at the expense of the objective component, but at the expense of the subjective one too. That is why syntactic (parallel constructions,

emphatic word order, constructions with interjections and with the meaning of intellectual assessment) and morphological (perfect / imperfect verb forms), stylistic (epithets, comparisons) are widely used alongside with lexical means of expression. Some features of the content structure of the work are related to national or cultural peculiarities. An absolutely isomorphic feature of the compared scientific works is that the methods, techniques and manner of language communication is closely connected with the features of the person's speech, his professional style and his individuality. Explicit presentation of modal meanings strengthens the emphasis on the importance of the introduced information.

Key words: *typology, scientific and technical literature, maritime documentation, subjective modality.*

REFERENCES

- Auwera, van der J., Ammann, A. & Kindt, S. Modal Polyfunctionality and Standard Average European Modality. *Studies in form and function*. van der J. Auwera (Ed.). London: Equinox Publishing Ltd. [in English].
- Borysenko, O. A. (2005). *Porivnialna typolohiia anhliiskoi ta ukraïnskoi mov dlia perekladatskykh vydan VNZ [Comparative typology of English and Ukrainian languages for university translation publications]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
- Brytsyn, V. M. (2006). Modalna hramatyka dyskursu yak odyn iz napriamkiv semantiko-syntaksychnykh doslidzen [Modal discourse grammar as one of the directions of semantic and syntactic research]. *Movoznavstvo — Linguistics*, 2–3, 101–110 [in Ukrainian].
- Bybee, J. & Fleischman, S. (1995). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing company [in English].
- Good, J. (2008). *Linguistic Universals and Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
- Halliday, M. A. K. (1966). Intonation systems in English. *Patterns of Language. Papers in general, descriptive and applied linguistics*. (pp. 111–133). London: Longmans [in English].
- Hogeweg, L., Hoop, de H. & Malchukov, A. (Eds.). (2009). *Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect, and Modality*. Amsterdam: John Benjamins Publishing company [in English].
- Korolova, T. M. (1989). *Intonatsiia modalnosti v movlenni [Modality intonation in speech]*. Kyiv, Odesa: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Levytskyi, A. E. (2004). Porivnialno-typolohichni osoblyvosti etnokulturnykh markeriv u leksychnykh systemakh ukraïnskoi y anhliiskoi mov [Comparative-typological features of ethnocultural markers in the lexical systems of the Ukrainian and English languages]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu — Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, 11 (part 1), 262–265 [in Ukrainian].
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality. 2nd edition*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.05.2022

УДК 81'25:82:81'37(045)

МОДАЛЬНО-ЕМОЦІЙНА СЕМАНТИКА ЯК ПРОБЛЕМА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Тетяна Корольова

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-3441-196X>

Юлія Яворська

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: yavorska.yu@pdpu.edu.ua

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються особливості її проблеми відтворення модально-емоційної семантики. Тема дослідження є актуальною з позиції неоднозначності уявлення про модально-емоційну семантику, та її репрезентацію у художньому тексті. Необхідно наголосити, що перед перекладом постає складність відтворення адекватного перекладу модально-емоційної семантики, якого можливо досягти лише за умови збереження авторського змісту, дотримання специфіки емотивної лексики та використання відповідних трансформацій тексту.

Метою роботи є дослідження та аналіз специфіки модально-емоційної семантики під час художнього перекладу. Задля досягнення поставленої мети були охарактеризовані поняття «емоційність», «емотивність» та «експресивність», визначена модальність як семантична категорія, а також розглянуто модально-емоційну семантику на різних рівнях мови.

В результаті дослідження автори приходять до висновку, що модальність є універсальною семантичною категорією, що актуалізується низкою мовних засобів. Під час аналізу праць дослідників проблеми відтворен-

ня модально-емоційної семантики ми визначили, що в загальному розумінні лінгвісти визначають той самий зміст модальності різними термінами, виділяючи крім суміжних типів відмінні з інших класифікацій семантичні типи.

Ключові слова: об'єктивна модальність, суб'єктивна модальність, семантика, емоційність, емотивність.

Постановка проблеми. Вивчення проблеми модальності як функціонально-семантичної категорії є особливо важливим для розуміння ідейного сенсу художнього тексту та виявлення авторських інтенцій. Численні праці, присвячені трактуванню, класифікації, опису цієї багатозначної категорії, свідчать про постійне розширення категорії модальності та описів її понятійного апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження відтворення модально-емоційної семантики займалася значна плеяда вчених, науковий доробок яких важко переоцінити. Проблема адекватного відтворення модально-емоційної семантики в художніх перекладах знаходить своє відображення у працях таких видатних українських та зарубіжних дослідників як В. І. Шаховський, А. В. Кунін, А. І. Приходько, І. І. Шаховська, Є. Ю Чайковська, О. С. Ахманова, В. В. Виноградов, Л. Я. Зяцькова, В. А. Маслова, Дж. Лайонз, Є. М. Вольф, І. В. Арнольд, А. Б. Шапіро, П. А. Лекант, Ш. Баллі та багатьох інших.

Незважаючи на те, що у сучасній лінгвістиці поняття модальності досі трактується по-різному, основа понятійного апарату різних трактувань має багато спільного.

Мета статі. У сучасному світі неможливо уявити людську мову у відриві від особистості: її мислення, свідомості, емоцій, переживань, почуттів. Невипадково вивченню проблеми прояву емоцій людини приділяється велика увага у різних галузях наук та у повсякденному житті в цілому. Категорія модально-емоційної семантики є універсальною для різних предметних галузей, таких як соціологія, психологія, медицина, педагогіка, логіка, музичне мистецтво, літературознавство, лінгвістика та програмування. У повсякденному спілкуванні важливо вміти правильно інтерпретувати ті чи інші прояви емоцій, що зробити не просто, оскільки зв'язок між проявом емоцій та почуттями не завжди однозначний. Відповідно мету нашого дослідження вбачаємо в аналізі модально-емоційної семантики як проблеми художнього перекладу.

Виклад основного матеріалу. Вперше поняття модальності з'явилося в галузі логіки, де було виділено три основні її типи: необхідність, можливість і реальність, а через певний час модальність стала одним із найбільш значущих елементів категоріально-понятійного апарату лінгвістики.

Нинішнє трактування категорії модальності досі багатогранне. Це можна пояснити багатоплановістю, специфічністю мовного вираження та функціональними особливостями цього поняття. Так, одні вчені розглядають категорію модальності як гносеологічне поняття, інші вважають, що у модальності проявляється суб'єктивно-оцінне ставлення. Великий внесок у розгляд цього поняття зробили такі вдатні вчені як В. В. Виноградов (у вітчизняному мовознавстві) та Ш. Баллі (у західноєвропейському).

В. В. Виноградов тлумачить модальність як граматично виражене ставлення мовця до дійсності, а саме: до змісту виразу, співбесідника, а також до самого себе. Він вказував, що необхідно проводити принципово чітке розмежування між різними емоційними формами вираження реакції на дійсність та модальну оцінку ставлення висловлювання до дійсності, незважаючи на те, що обидві ці сфери тісно пов'язані. На думку В. В. Виноградова, модальні значення розширюються у бік вираження різних логіко-оцінних та емоційно-оцінних значень, а також стилістичної класифікації мовлення. В. В. Виноградов також зазначав, що категорія модальності належить до основних, центральних мовних категорій, що виявляються мовами різних систем у різних формах. Вчений вважає, що зміст категорії модальності та форми її виявлення історично мінливі. Семантична категорія модальності у мовах різних систем має змішаний лексико-граматичний характер. У мовах європейської системи вона охоплює всю мовну тканину.

Швейцарський мовознавець Ш. Баллі вважав модальність душею речення, тому в кількість модальних значень він зараховував різні відтінки суджень, почуття і волі. Спираючись на його концепцію, деякі вітчизняні та зарубіжні вчені стали виділяти комунікативну форму висловлювання як основну складову модального значення.

Насамперед зазначимо, що, незважаючи на різночитання у визначеннях природи модальності, всі вони об'єднані тим, що виділяють два аспекти модального змісту: ставлення до дійсності та ставлення

до змісту висловлювання. Ця концепція знаходить своє відображення в найбільш поширеному трактуванні модальності як єдності двох складових: модальності об'єктивної та суб'єктивної.

Об'єктивна модальність є конститутивним компонентом змістовної структури речення і буде його як предикативну одиницю. Граматичними засобами вираження об'єктивної модальності вважаються категорія способу, категорія часу, різні типи інтонації (інтонація повідомлення, інтонація питання) тощо. Цей тип модальності виражається протиставленням форм дійсного способу формам ірреальних способів: умовного, бажаного, спонукального, наказового, дійсного, зобов'язаного. Форми дійсного способу характеризуються часовою визначеністю, тоді як у форм ірреального способу ця визначеність відсутня.

Суб'єктивна модальність, яка виражає ставлення адресанта до переданої ним інформації, не притаманна кожному реченню в обов'язковому порядку і визначається як вторинна модальність. Спектр значень суб'єктивної модальності перевищує спектр значень об'єктивної модальності і ці значення різні за своїм характером. Дж. Лайонз стверджував, що суб'єктивна модальність є більш розповсюдженою, ніж об'єктивна модальність, якщо ми кажемо про її повсякденне вживання у мові. Граматичними засобами вираження суб'єктивної модальності є інтонація, спеціальні синтаксичні конструкції, порядок слів, повторення слів, поєднання слів з частками, з вигуками, вступними словами, а також різноманітні комбінації цих засобів. У сферу суб'єктивної модальності включаються дієслова, короткі прикметники та предикативи, що своїми лексичними значеннями виражають можливість, бажання, зобов'язання, необхідність чи вимушеність, початок готовності чи готовність.

Не всі дослідники одностайні у поділі модальності на об'єктивну та суб'єктивну. Наприклад, А. Б. Шапіро розрізняє два основні види модальності: реальну та нереальну. Завдяки реальній модальності зміст речення розглядається як збіг з реальною дійсністю. Нереальна модальність має різновиди, виражені в умовності, спонукальності та бажаності. У своїй роботі Л. С. Єрмолаєва відокремлює внутрішню і зовнішню модальність з розподілом останньої на об'єктивну зовнішню модальність і суб'єктивну зовнішню модальність. П. А. Лекант, визначаючи модальність як оцінку мовцем змісту висловлювання з

погляду реальності, достовірності, можливості, вважає результатом об'єктивної оцінки реальність (значення, що виражається дійсним способом), у той час як ірреальність (бажаність, питальність, спонукальність) є результатом об'єктивної оцінки. Суб'єктивність ж «полягає в модальних значеннях достовірності-ймовірності».

Питання про розмежування об'єктивної та суб'єктивної модальності пов'язане з проблемою визначення меж категорії модальності. Зокрема не вщухають суперечки про те, чи варто зараховувати до різновидів модальності категорії предикативності, експресивності, емоційності та оцінки. Дослідники Л. А. Бірюлін та Є. Є. Корді розмежовують категорії модальності на такі семантичні складники: значення реальності та нереальності; значення можливості, необхідності та бажаності; значення достовірності та упевненості; цільову настанову; заперечення та ствердження; емоційну оцінку.

Необхідно наголосити, що оцінка охоплює у мові широкий діапазон одиниць, які на перший погляд слабо пов'язані між собою та такі, які нелегко поєднати в одному описі. Є. М. Вольф розглядає оцінку як семантичне поняття, має на увазі ціннісний аспект значень мовних виразів, який може інтерпретуватися як *“А (суб'єкт оцінки) вважає, що Б (об'єкт оцінки) хороший/поганий”*.

Суб'єктивною формою оцінки предметів та явищ дійсності є емоції. Найчастіше емоції виступають у ролі чинника суб'єктивної оцінки, оскільки саме емоції пов'язані з потребами людини. Емоційна оцінка — це емотивне ставлення суб'єкта до мови, що позначається та видається за ознаку об'єкта, що оцінюється.

У сучасній лінгвістиці існують різні підходи до дослідження емоцій: семантичний, психологічний, соціолінгвістичний, фізіологічний та інші. Вважається, що чітких меж між цими підходами немає: для виникнення будь-якої емоції однаково важливі як фізіологічні, так і психологічні причини. У тексті емоції трансформуються в лінгвістичну категорію емотивності. Щоб вивчити особливості прояву емоцій у тексті, необхідно насамперед розрізнити такі поняття, як емоційність та емотивність.

На думку В. І. Шаховського, відображення емоцій в семантичній системі кожної мови має свою національно-культурну специфіку. Вони поєднані різними когнітивними сценаріями, які асоціюються з тими чи іншими емоціями. При цьому потрібно враховувати, що

когнітивні сценарії емоцій сформовані не біологією чи психологією людини, а культурою певного етносу і його національно обумовленими рефлексами.

Психологічна характеристика стану емоційної сфери особистості називається емоційністю. Тобто емоційність — це відображення особистістю її переживань, настрою, характеру. Іншими словами, емоційність можна розглядати як реакцію на зовнішній світ, прояв емоцій і їхній вплив на поведінку людини.

Більшість учених трактують емотивність як мовну категорію, протиставляючи її емоційності як психічній категорії. Вчений А. В. Курнін зазначає, що «емотивність — це емоційність у мовній рефракції, це вираження мовленнєвими засобами почуттів, настроїв, переживань людини». Емотивність як лінгвістичний корелят психологічної категорії емоційності є невід'ємною властивістю текстів різних типів: офіційно-ділового, наукового, публіцистичного та художнього. Емотивна специфіка текстів може бути визначена через співвідношення емотивного фону, емотивної тональності й емотивного забарвлення. Вона розглядається як двостороння сутність, що має план вираження і план змісту, через які виражаються емоційні відносини стану мовців.

Проаналізувавши різні точки зору, ми вважаємо за можливе обґрунтувати свою позицію з цього питання. Ми приходимо до висновку про необхідність розмежування понять «емотивність» та «емоційність» по лінії «психологічне — лінгвістичне», при цьому визначаючи емоційність як психічну характеристику особистості, що бере участь у процесі комунікації, а емотивність як сукупність будь-яких мовних засобів відображення емоцій, які дозволяють здійснювати емоційну комунікацію.

Г. М. Кузненко зазначає, що мовні засоби, які виражають категорію емотивності, а отже й модально-емоційної семантики загалом, у тексті проявляються на всіх рівнях: фонетико-графічному, графічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному.

Фонетико-графічний рівень проявляється в інтонації, тембрі, темпі, мелодії, наголосі, сполученні фонем, пауз, ритму та рими (**hotsy-totsy, willy-nilly, lovey-dovey**). Одне й те саме слово можна вимовити із виразом радості, сорому, інтересу, страху, подиву тощо. Також до цього рівня відносять використання знаку оклику (**Quiet please!**), знаку питання та знака оклику (**You lovely pretty thing?!**), великих літер

(*I KNOW WHAT YOU DID*), трьох крапок (*I've had... an exhausting day*), тире й дефісу (*No — thank you*).

Емотивність на графічному рівні проявляється наявністю різних або спеціальних шрифтів, наприклад, курсиву, написання слів великими літерами — капіталізацією, а також членуванням слів — дефіксацією (**HE MADE IT! He maaaaa-deee iiiitt!**).

На морфологічному рівні модально-емоційна семантика проявляється в словах, в яких емоційне ставлення до предмета або явища обумовлене граматичними способами та характерними афіксами. Наприклад, наявні іменні суфікси негативної оцінки: *-ard, -eer, -ster/-aster* (**coward, imagineer, monster**) та напівафікс *-monger* (**phrase-monger**). Зворотний ефект мають суфікси *-y* (**granny, dolly, tummy**), *-let* (**piglet, ringlet, streamlet**), *-kin* (**babykins, bunnykins, mouseykins**), створюючи позитивні конотації. Сюди також відносять індивідуальні неологізми та авторські okazionalizmi (**poisoner** — кухар, **frog-eater** — француз, **degnoming** — вигнання гномів).

Емоції на лексичному рівні проявляються в існуванні лексем, назв емоцій, специфічної експресивної лексики та лексики, що описує емоції. Коли людина сама називає емоцію, яку переживає в даний момент, то спостерігаємо вербалізацію власного емоційного стану, де можна використовувати різні частини мови (**optimism, optimist, optimise, optimal, optimistic, optimally, optimistically**). Під час вербалізації емоційних станів інших мовець робить припущення про емоційний стан іншої людини, звертаючи увагу на ситуацію (**Poor child! poor girl! poor thing!**).

На синтаксичному рівні для вираження емоцій характерним є вживання окличних, питальних, еліптичних, інвертованих речень, вставних елементів, клішованих (*how, what a, such a*) та емотивно-підсилюючих структур (*how much, very much, those*). Чим вищий ступінь емоційного напруження, тим вищий ступінь дезорганізації синтаксичної структури. Перерваність, повтори, незакінченість синтаксичних конструкцій властиві для високої концентрації емоцій.

Для того, щоб надати тексту яскравість та виразність, застосовують стилістичні прийоми, що використовуються в оригіналі. Зазвичай перекладач має такий вибір: або спробувати скопіювати прийом оригіналу, або в процесі перекладу відтворити такий стилістичний засіб, що має аналогічний емоційний ефект. Цей принцип називається

принципом стилістичної компенсації. Для перекладача важливою є функція стилістичного прийому в тексті, а не лише форма. Це означає певну свободу дій: граматичні засоби виразності можливо передавати лексичними та навпаки.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Дослідження проблеми відтворення модально-емоційної семантики в перекладах художніх текстів стало пріоритетним у сучасному перекладознавстві. Однак модальність досі не набула повного пояснення у зв'язку з її багатоплановістю, специфічністю мовного вираження та функціональними особливостями. Проаналізувавши різні класифікації видів модальності, можемо дійти висновку, що в загальному розумінні лінгвісти визначають один й той самий зміст модальності різними термінами, виділяючи крім суміжних типів відмінні семантичні типи з інших класифікацій. У плані термінології та меж змісту лінгвістичної категорії модальності немає визначеності. У коло типів модальності можуть додаватися такі засновані на категоріях тексту типи, як темпоральна та просторова модальність і навіть емотивність.

Варто зазначити, що у процесі перекладу з однієї мови на іншу актуальними насамперед є знання про національно-культурну картину світу, що виявляється в кодї мов, які використовуються. Так, емотивний компонент модальної семантики мови природно розглядати в рамках його культурологічного аспекту. Перспективним напрямком дослідження вважаємо відтворення особливостей модально-емоційної семантики з огляду саме на національно-культурний аспект.

ЛІТЕРАТУРА

- Арістотель. Метафізика. Харків : Фоліо, 2020. 300 с.
- Бернацька С. М. Модальне значення можливості/необхідності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». К., 2011. 23 с.
- Гацура Н. І. Переклад засобів емотивності з англійської мови у романі Д. Мойєс «До зустрічі з тобою». *Філологічні науки*. 2020. № 2. С. 238–243.
- Грішина В. А. Гендерні особливості вираження експресії емоцій (на матеріалі художньої літератури Великобританії). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. С. 61–67.
- Зиядінова Д. А. Емотивність у політичному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. № 1. С. 10–15.
- Кузенько Г. М. Мовні засоби вираження емотивності. *Філологічні науки* 2000. Т. 18. С. 76–83.

Приходько А. І. Модальність оцінки в мові. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Запоріжжя, 2015. III (12). С. 78–80.

Шахновська І. І., Кондратьєва О. В. Відтворення англійської емоційно маркованої лексики українською мовою (на матеріалі українських перекладів англійської драми). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика* : зб. наук. праць. Київ: Аграр Медіа Груп, 2015. С. 330–334

Яковлева І. Н. Особливості перекладу емотивної лексики. *Інтерактивна наука*. 2016. № 2. С. 127–129.

MODAL-EMOTIONAL SEMANTICS AS A PROBLEM OF LITERARY TRANSLATION

Tetiana Korolova

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics of the State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-3441-196X>

Yuliia Yavorska

Master Student in Philology State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: yavorska.ym@pdpu.edu.ua

SUMMARY

The article has been devoted to the peculiarities and problems of reproduction of modal-emotional semantics. The study is urgent taking into consideration the position of the ambiguity of the phenomenon of modal-emotional semantics, and its representation in the literary text. It should be emphasized that the translator faces the difficulty of reproducing an adequate translation of modal-emotional semantics, which can be achieved only under the condition of preserving the author's content, observing the specifics of emotional vocabulary and using appropriate transformations of the text.

The objective of the study is to research and analyse the specifics of modal-emotional semantics throughout literary translation. To achieve this goal, the concepts of “emotionality”, “emotionality” and “expressiveness” were characterized, modality was defined as a semantic category, and modal-emotional semantics at different levels of language were considered.

As a result of the study, the authors concluded that modality is a universal semantic category actualized by a number of linguistic means. During the analysis of the problem of modal-emotional semantics reproduction, we determined that,

in a general sense, linguists define the same content of modality with different terms, distinguishing, in addition to adjacent types, semantic types that are different from other classifications.

Key words: objective modality, subjective modality, semantics, emotionality, emotivity.

REFERENCES

- Aristotel, (2020) *Metafizika* [Metaphysics]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Bernatska, S. M. (2011) *Modalne znachennia mozhylyvosti/ neobkhidnosti v suchasni ukrainskii movi* [Modal meaning of possibility/ necessity in the modern Ukrainian language] (p. 23), Kyiv [in Ukrainian].
- Gatsura, N. I. (2020) *Pereklad zasobiv emotyvnosti z anhliiskoi movy u romani D. Moiiies «Do zustrichi z toboiu»* [Translation of means of creating emotivity from English into Russian in the novel by D. Moyes “Me Before You”]. *Filolohichni nauky — Philological sciences*, 238–243 [in Ukrainian].
- Grishina, V. A. (2020) *Genderni osoblyvosti vyrazhennia ekspresii emotsii (na materialii khudozhnoi literatury Velykobrytanii)*. [Gender features of emotional expression (based on English fictional literature)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk — Current issues of humanitarian sciences*, 61–67 [in Ukrainian].
- Ziyadinova, D. A. (2020) *Emotivnist v politichnomy diskursi* [Emotivity in political discourse]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho — Academic notes of the Tavri National University named after V. I. Vernadskyi*. 10–15 [in Ukrainian].
- Kuzenko, H. M. (2000) *Movni zasoby vyrazhennia emotyvnosti* [Linguistic means of emotional expression]. *Filolohichni nauky — Philological sciences* (Vol. 18), 76–83 [in Ukrainian].
- Prihodko, A. I. (2015) *Modalnist otsinky v movi* [Evaluative modality in language]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 78–80 [in Ukrainian].
- Shakhnovska, I. I., Kondratieva, O. V. (2015) *Vidtvorennia anhliiskoi emotsiino markovanoi leksyky ukrainskoiu movoiu (na materialii ukrainskykh perekladiv anhlovnoi dramy)* [Reproduction of English emotionally marked vocabulary in Ukrainian (based on the Ukrainian translations of English-language drama)]. *Proceedings from: Professional and artistic translation: theory, methodology, practice: coll. of science works*. Kyiv: Ahrar Media Hrup [in Ukrainian].
- Yakovleva, I. N. (2016) *Osoblyvosti perekladu emotyvnoi leksyky* [Features of the translation of emotive vocabulary]. *Interaktivna nauka*, 127–129 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 1.06.2022

УДК [81:001.4]:001.5

ЛІНГВІСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ОСОБЛИВА ТЕРМІНОСИСТЕМА

Юлія Мазуріна

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: Mazurina.YO@pdpu.edu.ua

Наталія Павленко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: Pavlenko.NI@pdpu.edu.ua

Юлія Степова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: Stepova.YO@pdpu.edu.ua

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальній лінгвістичній проблемі вивчення терміносистем. Зокрема розглядається приклад комплексного вивчення терміносистеми англійської фонетики. Основними обговорюваними питаннями є: проблема наукового підходу до вивчення лінгвістичної термінології, встановлення ключових критеріїв відбору матеріалу для термінологічних досліджень та вибір застосованих загальнонаукових та лінгвістичних методів дослідження.

Ключові слова: лінгвістична термінологія, терміносистема англійської фонетики, науковий підхід, критерії відбору матеріалу, методи дослідження.

Вступ. Актуальність теми дослідження. Вивчення особливостей формування та розвитку предметно та понятійно орієнтованих термінологічних систем є на сьогоднішній день однією з центральних проблем у мовознавстві. При цьому особливий інтерес для лінгвістів-термінознавців представляють широкі відкриті терміносистеми (метамовні конструкти), у рамках яких відбувається взаємодія загальнонавчаної, загальнонаукової та вузькоспеціальної лексики. Дослідження термінологічної лексики у діахронічному аспекті дозволяє встановити резерви мови, за рахунок яких відбувається розширення її повноважень у сфері номінації.

Стан наукової розробки теми дослідження. Значний теоретичний та практичний внесок у дослідження лінгвістичної термінології різних галузей знання і діяльності людини зробили такі вчені: Л. Алексеева, Ю. Апресян, І. Бауберг, Є. Беляєвська, В. Березин, С. Бук, В. Бялик, М. Вайнштейн, С. Вовчанська, І. Волкова, М. Володіна, О. Герд, Б. Головин, С. Гриньов, Л. Гузенко, А. Д'яков, В. Єрмакова, Т. Журавльова, Л. Капанадзе, С. Каразіна, Т. Кияк, І. Кочан, М. Кочерган, В. Левицький, В. Лейчик, О. Мартиняк, Т. Михайлова, Е. Накало, Г. Наконечна, Ю. Перхач, Р. Піотровський, Є. Попов, О. Реформатський, О. Ріби, Ю. Степанов, Л. Ткачева, Л. Томіленко, О. Хаютин, С. Шелов, Б. Шуневич та ін.

Мета дослідження полягає у тому, щоб виявити сучасні тенденції розвитку лінгвістичної термінології як особливого різновиду терміносистеми. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати специфіку терміносистеми фонетики англійської мови;
- визначити основні засоби та способи терміноутворень, що застосовуються в рамках досліджуваної терміносистеми;
- встановити ступінь формальної та смислової відповідності між аналогічними одиницями.

Матеріали дослідження. Матеріалом дослідження слугували англійські фонетичні терміни та їх перекладацькі відповідники в українській мові.

Методи дослідження. У роботі використано методи лінгвістичного і порівняльного аналізу та теоретичного узагальнення. Для цілісної інвентаризації та систематизації аналізованого матеріалу

було також застосовано описовий метод і метод словникових дефініцій.

Результати та дискусія. Терміносистеми фонетики у широкому сенсі цього іменування формуються на правах складової частини метамови лінгвістики і включають термінологію більш вузьких і, отже, більш спеціалізованих розділів, якими є історична фонетика, практична та теоретична фонетика, фонологія, інтонологія, акцентологія та ін. Термінологія, що використовується перерахованими вище розділами, частково представляє собою специфічний термінологічний апарат певного наукового спрямування у складі фонетики, частково носить міжсистемний характер, оскільки використовується не в одному, а у декількох розділах фонетики.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки широкого поширення набув системний підхід до явищ, що вивчаються. Основи системного підходу, інакше званого загальною теорією систем були закладені в 40-ті рр. XX століття австрійським біологом Л. Бергаланфі (Горпинич, 2004).

Згідно з одним з визначень, кожна система являє собою безліч взаємозалежних та взаємодіючих елементів. Загальна теорія систем вивчає системні об'єкти, як у природі, так і у суспільстві. Найважливішими поняттями загальної теорії систем є поняття елемента (компонента), структури (методи організації системи, схеми взаємовідносин між елементами систем), зворотний зв'язок і членування великих систем на малі (ієрархічний принцип побудови).

Щодо цілей даного дослідження системний підхід передбачає аналіз термінологічної лексики як особливої знакової системи з урахуванням наявних у ній ієрархічних зв'язків, комплексний розгляд термінології як спеціалізованого пласта лексики у трьох аспектах: у семантиці (ставлення знаку до позамовної дійсності), у синтактиці (відносини знаків між собою) і в прагматиці (ставлення знаків до тих, хто ними користується). Згадані вище області моделюються системами понять, які, з одного боку, є елементами певної теорії (концепції) даної галузі, а з іншого боку, експлікуються у двох напрямках — у сукупності цих визначень понять та в сукупності термінів. Таким чином, система понять (разом із системою визначень цих понять) є логічною моделлю спеціальної галузі знань чи діяльності, термінологічна система (терміносистема) — мовна модель цієї галузі.

Розглянута терміносистема англійської фонетики є до певної міри сформованим метамовним конструктом. Явним доказом цього може бути реалізація основних умов, що пред'являються до формування терміносистеми. До цих умов можна віднести (Горпинич, 1999):

- 1) наявність спеціальної області (області англійської фонетики), що має достатньо чітко окреслені межі;
- 2) наявність системи загальних понять, що відносяться до цієї галузі (так, фонетика має сформований понятійний апарат);
- 3) наявність досить суворої теорії (концепції), що описує цю область, так що система понять повністю входить у цю теорію;
- 4) наявність певної природної мови, що склалася в рамках спеціальних цілей, лексичні одиниці яких можуть бути використані для позначення понять (об'єктів та їх ознак) даної системи понять.

Будучи одним з видів абстрактних систем, будь-яка терміносистема, і терміносистема фонетики в тому числі, має ряд ознак, які можуть бути визначені як загальносистемні, логічні, лінгвістичні та моделеутворюючі.

До загальносистемних ознак терміносистеми належить її цілісність. Важливим критерієм виокремлення цієї ознаки є включення до терміносистеми всіх необхідних та/або достатніх елементів спеціальної області. Релевантним критерієм визнається також завершеність як критерій оцінки цілісності та відповідності суми частин цілому. У випадку з терміносистемою фонетики у ролі таких елементів виступають складові терміни системи, які мають у своїй сукупності дати повний опис цієї галузі лінгвістики.

До інших важливих системних ознак терміносистеми можна віднести до її відносну стійкість. Так, терміносистема фонетики відображає систему існуючих поглядів конкретної галузі лінгвістики, що встановилася на певному етапі, або систему основних критеріїв, що відображають найважливіші об'єкти, поняття, методи, залежності, що фігурують у цій галузі. Крім того, терміносистемі властива статичність, яка водночас має відносний характер, оскільки поява нових наукових даних дозволяє постійно доповнювати терміносистему новою термінологією. Тому можна стверджувати, що терміносистема фонетики характеризується ступенем відкритості.

Основною логічною ознакою терміносистеми є її структурованість. Існує дуже мало терміносистем, що мають лінійну однорівневу

структуру. Найчастіше предметом вивчення вчених-термінознавців є терміносистеми, які мають багаторівневі ієрархічні структури, де назви частин підпорядковуються назві цілого та існують зв'язки щодо суміжності (Дудок, 2006).

Логіко-лінгвістичною ознакою терміносистем є їхня зв'язність. Слід зазначити, що зазвичай розрізняють змістовно-мовну та формально-мовну (лінгвістичну) зв'язність. Змістовно-мовна зв'язність виявляється в існуванні логічних зв'язків, що мають місце між одиницями терміносистеми, таких як гіпо-гіперонімічні відносини, відносини цілого і частин, діагональні зв'язки, відносини об'єктів та їх ознак.

Змістовно-мовна зв'язність терміносистеми реалізується у різних проявах формально-мовної, інакше — лінгвістичної зв'язності. Одним із наочних засобів реалізації такого зв'язку є утворення термінів — похідних та складних слів з урахуванням вихідних кореневих слів: *palate* — *palatal* — *palatalization*; *vocal* — *vocalic* — *vocalism* — *vocalization*. Сюди належить мовне вираження таких зв'язків, як антонімія (*adhesive sounds* — *inadhesive sounds*), *спадація* (*back vowel* — *back advanced vowel*). Похідні та складні терміни можуть виступати й у вигляді словосполучень: *plosion* — *lateral plosion*.

Таким чином, у терміносистемі проявляються різні аспекти системності: мовні, логічні, системні, можливість реалізації яких у комплексі свідчить про те, що терміносистема є мовною моделлю певної спеціальної області.

Аналіз терміносистем окремих областей знань та діяльності дає можливість побачити, що ці терміносистеми, як правило, мають складну структуру. До їх складу входять різноманітні групи термінів, що розрізняються відносно понять, що позначаються за формальними ознаками, за місцем в терміносистемі, що є предметом аналізу. У зв'язку з цим під час аналізу терміносистем можна застосувати як мінімум три підходи: логічний, лінгвістичний та власне термінознавчий.

Логічний підхід до складу терміносистеми дозволяє виділити терміни, що позначають основні, похідні та складні поняття відповідної системи понять. Цей поділ задається об'єктами певної області та теорією (концепцією), що лежить в основі системи понять (Єрмоленко, 2016).

Лінгвістичний підхід до терміносистеми дозволяє показати, якими лексичними одиницями (з погляду їхньої семантики та форми) виражені одиниці цієї терміносистеми. Насамперед слід взяти до уваги, що терміни представлені здебільшого іменниками, однак як окремі терміни та терміноелементи можуть виступати прикметники, дієприкметники, дієслова та прислівники. У разі використання іменників це — імена загальної абстрактної та конкретної семантики. Як терміни виступають прості (кореневі), похідні, складні слова, вільні словосполучення, зазвичай атрибутивного типу з їх короткими варіантами тощо.

І, нарешті, третій підхід до розгляду терміносистеми можна назвати власне термінознавчим. Це є синтез логічного та лінгвістичного підходів. Суть термінознавчого підходу під час аналізу терміносистем у тому, що він демонструє ставлення терміну до терміносистеми, показує місце тієї чи іншої одиниці у відповідній системі термінологічних одиниць.

Існує класифікація термінологічних одиниць (Жайворонок, 1998):

1. Основні терміни. Ці термінологічні одиниці є ядром терміносистеми та позначають основні, головні поняття системи понять певної галузі знань і/або діяльності. Такі терміни називають також «ядерними термінами» чи «термінами-домінантами». Так, у фонетиці до таких термінів можна віднести слова *consonant*, *vowel*.

2. Похідні терміни. Зміст цих термінів формують похідні поняття конкретної системи понять; похідні терміни позначають видові та аспектні поняття, зіставляються з основними поняттями.

3. Формальної точки зору похідні (видові та аспектні) терміни зазвичай є похідними словами або словосполученнями, при цьому ознака похідності поняття втілюється у певній частині словосполучення чи афіксі. Тим не менше іноді спостерігаються випадки, коли основний та похідні терміни представлені кореневими чи похідними словами; наприклад, у терміносистемі фонетики: *oxytone* — *paroxytone* — *proparoxytone*, *arresting consonant*, *ascending scale*.

4. Складні терміни. Вони номінують складні поняття, що являють собою арифметичну суму принаймні двох основних або похідних понять певної понятійної системи, наприклад: *short sense group*, *long sense group*.

5. Базові терміни. Ці терміни позначають поняття, що використовуються в терміносистемі базових наук, тобто наук та інших галузей

знання, які утворюють фундамент даної галузі знання, наприклад, термін *phoneme* (Мельничук, 1997).

5. Залучені терміни. Вони запозичуються з суміжних областей знання, але є невід'ємною частиною терміносистеми. Залучені терміни можуть використовуватись аналогічно базовим — у складі основних та похідних термінів аналізованої терміносистеми. Наприклад, у фонетиці *contraction* (скорочення м'язів або групи м'язів).

6. Загальнонаукові та загальнотехнічні терміни. Це такі терміни як *law* (наприклад, термін історичної лінгвістики *sound change law*), *system* (*sound system*) та ін., які, як правило, позначають загальнонаукові поняття, мають однакову семантику у всіх галузях знання, причому конкретизація наявної семантики відбувається на етапі входження загальнонаукового терміна в більш семантично вузьку терміносистему. Прикладом цього можуть бути терміни-епоніми: *Verner's Law*, *Grimm's Law* (терміни історичної фонетики).

7. Так звані терміни широкої семантики — лексичні одиниці (слова), що використовуються в багатьох терміносистемах і змінюють свою семантику, входячи в кожну з терміносистем, зберігаючи лише найзагальніше, нетермінологічне значення. Незважаючи на те, що вони вкрай рідко використовуються без терміноелементів, специфічних для даної терміносистеми і що позначають поняття існуючої системи понять, проте без їх використання не можна сформуванати терміносистему.

Прикладом може бути термін *component* (у фонетиці — один із простих елементів таких складних фонетичних явищ, як тембр фонем, акцентне виділення, інтонація тощо). Отже, термінологічний підхід до терміносистеми фонетики дозволяє виявити її склад та структуру, а також способи втілення цієї структури в ієрархічно вибудовану та системно пов'язану сукупність мовних одиниць.

Іншою не менш важливою проблемою, з якою стикаються дослідники, є точне виділення об'єкта дослідження та продумане узгодження з ним предмета та матеріалу, на якому проводиться спостереження. Відбір спеціальної лексики, що підлягає наступній оцінці та лінгвістичному аналізу, є необхідним попереднім етапом термінологічної роботи та становить одну з найскладніших і досі остаточно не вирішених проблем у термінознавстві (Михайлова, 2007).

Матеріалом для дослідження терміносистем англійської фонетики є терміни фонетики та фонології, що входять у різні одно-, дво-

та багатомовні словники лінгвістичних термінів, етимологічні словники, і навіть науково-теоретичну літературу відповідної тематики. Такий комбінований підхід до вибору джерел фактичного матеріалу дослідження сприяє достовірності та верифікованості результатів проведеного дослідження.

Проблемою, яка потребує свого вирішення, є визначення принципів відбору термінів для дослідження. Для її вирішення відбір термінів здійснюється з урахуванням відповідних критеріїв та вимог, що висуваються до термінологічних одиниць, а саме: 1) термін використовується для найменування понять; 2) термін має змістовну точність, тобто має дефініцію; 3) термін відносно однозначний, або, у всякому у разі, прагне до однозначності; 4) термін повною мірою реалізує свою основну функцію — номінативну; 5) термін до відомого ступеня не залежний від контексту, що викликано практичною відсутністю у терміна емоційного, експресивного та модального відтінків у структурі значення.

Сукупність перелічених вище ознак покладено в основу відбору термінів, що здійснюється в цій роботі. На етапі відбору термінологічного масиву для дослідження не менш важливим є вирішення питання, яку частину мови слід вважати терміном. Необхідно відзначити, що на сьогодні ця проблема, як і раніше, залишається не вирішеною через існування великої кількості протилежних поглядів.

1. Терміни-іменники. У взаєминах термінів-іменників як універсальних мовних одиниць розбіжності серед термінологів і лінгвістів виникають мало, оскільки саме ця частина мови реалізує основну функцію терміна — номінативну. Ця функція характерна насамперед для імені іменника та субстантивного підрядного словосполучення. Більшість наукових понять володіють досить високим ступенем абстрактності, і багата семантика іменників дозволяє їм служити разом позначення основного складу понять науки. Основний склад термінологічного списку більшою частиною може бути вичерпаний іменниками, тому що вони мають практично необмежені можливості в плані терміноутворення.

2. Терміни-прикметники. Використання термінів, виражених цим класом слів, також цілком допустимо, оскільки вони мають багаті функціональні можливості в аспектах терміноутворення та терміновживання.

3. Терміни-дієслова. Для мовознавчої термінології вони не типові та легко можуть бути замінені віддієслівними іменниками. Дієслівність як граматична категорія дії в технічній термінології виступає не у формі самих дієслів, які не можуть бути виразником логічного суб'єкта, а у формі абстрактних іменників, що зберігають значення дії, але поєднують його зі значенням абстрактної предметності.

Крім того, при вирішенні питання про ступінь термінологічності дієслів необхідно враховувати також той факт, що в ряді випадків дієслова можуть бути віднесені до термінів конкретної семантики і являти собою не систему понять, а сукупність не пов'язаних між собою найменувань, близьких за номенклатурою.

Таким чином, основу термінологічного масиву для дослідження терміносистеми англійської фонетики у переважній більшості становлять терміни, виражені іменниками, а також терміни, виражені прикметниками, та сформовані на їх основі складові терміни.

Не менш важливою проблемою, яка вирішується під час структурно-семантичного аналізу терміносистем у плані як синхронії, так і діахронії, є визначення методики дослідження. Основні методи, які застосовуються при аналізі термінологічної лексики, продиктовані самим об'єктом проведеного дослідження. З метою комплексного опису терміносистеми фонетики англійської мови у діахронічному аспекті потрібне звернення до загальнонаукових та лінгвістичних методів дослідження, серед яких порівняльно-історичний метод, в руслі якого робиться етимологічний, історико-хронологічний, порівняльно-порівняльний аналіз фонетичної термінології, описовий метод, на базі якого проводиться дефінітивний та морфологічний аналіз, типологічний метод, в рамках якого досліджуються структурно-типологічні характеристики одиниць фонетичної терміносистеми.

Висновки. Прикладне використання перерахованих вище методів дослідження англійської фонетичної термінології дозволяє проаналізувати внутрішні ієрархічні відносини термінологічного простору англійської фонетики, визначити основні засоби та способи терміноутворення, що застосовуються в рамках досліджуваної терміносистеми, встановити ступінь формальної та смислової відповідності між аналогічними одиницями, у споріднених виявити набір засобів, за рахунок яких відбувається розвиток та поповнення термінологічного апарату англійської фонетики, дослідити терміносистему англійської

фонетики щодо дублетної термінології, встановити причини виникнення термінів-дублетів та їх частку у загальному обсязі фонетичної термінології. Це, своєю чергою, дозволяє зробити висновки щодо якісного та кількісного складу англійської фонетичної терміносистеми в цілому та запропонувати стратегію гармонізації та систематизації відповідної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

- Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 335 с.
- Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. закл. освіти. Київ : Вища шк., 1999. 206 с.
- Дудок Р. І. Термін та його структурно-семантичний потенціал. *Вісник СумДУ*. 2006. № 3 (87). С. 119–123.
- Єрмоленко С. С. Из проблем дослідження дейктичної полісемії. *Studia linguistica*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. Вип. 9. С. 142–149.
- Жайворонок В. Термінологія в загальнономовному словнику. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 1998. С. 210–212.
- Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*. 1997. № 2–3. С. 3–19.
- Михайлова Т. Номен у науково-технічній сфері. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2007. Вип. VII. С. 82–86.

LINGUISTIC TERMINOLOGY AS A SPECIAL SYSTEM OF TERMINOLOGY

Yuliia Mazurina

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: Mazurina.YO@pdpu.edu.ua

Nataliia Pavlenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: Pavlenko.NI@pdpu.edu.ua

Yuliia Stepova

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: Stepova.YO@pdpu.edu.ua

SUMMARY

The article is devoted to the actual linguistic problem of studying systems of terminology. In particular, the article considers an example of a complex study of the term system of English phonetics. The main issues discussed in the article are the following: the problem of a scientific approach to the study of linguistic terminology, the establishment of key criteria for the selection of material for terminological research, and the choice of general scientific and linguistic research methods employed.

Keywords: *linguistic terminology, term system of English phonetics, scientific approach, material selection criteria, research methods.*

REFERENCES

- Horpynych, V. O. Morphology of the Ukrainian language: a textbook. Kyiv: Academy, 2004. 335 p.
- Horpynych, V. O. Modern Ukrainian literary language. Morphemics. Word work Morphology: teaching. manual for students philol. special higher closing education Kyiv: Higher School, 1999. 206 p.
- Dudok, R. I. The term and its structural and semantic potential. Bulletin of Sumy State University. 2006. No. 3 (87). P. 119–123.
- Yermolenko, S. S. From the problems of the study of deictic polysemy. Studialinguistica. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, 2016. Vol. 9. P. 142–149.

Zhaivoronok, V. Terminology in the common language dictionary. Ukrainian terminology and modernity. Kyiv, 1998. P. 210–212.

Melnychuk, O. S. Language as a social phenomenon and as a subject of modern linguistics. Linguistics. 1997. No. 2–3. P. 3–19.

Mykhaylova, T. Names in the scientific and technical sphere. Ukrainian terminology and modernity. Kyiv, 2007. Vol. VII. P. 82–86.

Стаття надійшла до редакції 5.07.2022

УДК 81'25:81'373.23:81'42(045)

ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНТРОПОНІМІВ У МЕДІАДИСКУРСІ

Данійл Пельтек

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: danya1502peltek@ukr.net

Вероніка Брудзь

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: brudz_veronika@gmail.com

Ганна Виборнова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: anna.vybornova.98@gmail.com

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено розгляду наявних тлумачень та характеристик антропонімів, медіадискурсу та використанню антропонімів у медіадискурсі. Наразі не існує одностайної позиції щодо класифікації антропонімів, а також відсутня стратегія їхнього відтворення у медіадискурсі, що і становить актуальність даної роботи.

Метою роботи є виявлення варіантів передачі антропонімів у перекладі на матеріалі англомовних статей та їхнього перекладу українською мовою.

У статті розглянуті сучасні класифікації антропонімів, здійснено їхнє порівняння. Розраховано у відсотковому відношенні найбільш та най-

менш часто використовувани засоби їхнього відтворення. Також було розглянуто наявні тлумачення медіадискурсу та підходи до його пояснення. Виявлено низку питань, які необхідно порушити задля подальшого розвитку та розуміння понять антропонімів, які займають важливе місце у медіадискурсі.

Ключові слова: антропоніми, дискурс, медіадискурс, переклад, українська мова, англійська мова, прийоми перекладу.

Вступ. У часи повальної глобалізації з кожним роком збільшується оборот текстів різноманітних функціональних жанрів: від художніх до публіцистичних. І в кожному з цих видів текстів власні назви посідають особливе місце.

З давніх часів імена людей мали серйозний статус. Раніше вважалося, що імена мають магічну силу та можуть захистити нас у час небезпеки. Люди проводили ритуали та обряди, щоб захистити дитину від злих сил, а у християнстві все ще залишається обряд хрещення, при якому людині дають друге ім'я, щоб захистити його від порчі або пристріту, бо це зробити складніше, якщо не знати другого імені (Белл, 2010).

Актуальність обраної теми полягає у недостатній вивченості антропонімів, а також їх відтворення при перекладі медіадискурсу. У зв'язку з подальшим зростанням кількості засобів масової інформації та їхнього розповсюдження у більшість країн світу проблему точності використання та правильного відтворення антропонімів необхідно сприймати серйозно.

Також існує певна проблема з наданням визначення та класифікації антропонімів. Їх вивченням займалися Гудманян А. Г. (Гудманян, 2000), Єрмолович Д. І. (Єрмолович, 2001), Кемпбел М. (Кемпбел, 1932), Масенко Л. Т. (Масенко, 2001), Суперанська О. В. (Суперанська, 2009) та ін. Через це одностайне розуміння терміна у сучасній науці відсутнє.

Поняття медіадискурсу також не має однієї чіткої класифікації. Його розглядали такі науковці як Добросклонська Т. Г. (Добросклонська, 2008), Почепцов Г. Г. (Почепцов, 1999), Русакова О. Ф. (Русакова, 2006), Серіо П. (Серіо, 1999), Ширяєва О. В. (Ширяєва, 2012) та ін. — то же саме

Метою роботи є визначення перекладацьких операцій, що використовуються при передачі антропонімів, при перекладі англомов-

ного медіадискурсу українською мовою. Поставлена мета вимагає розв'язання таких завдань:

– визначити особливості використання антропонімів, зокрема у медіадискурсі;

– дослідити перекладацькі операції, застосовані при відтворенні медіадискурсу з англійської мови українською.

Матеріали та методи дослідження. Матеріал дослідження складають тексти двадцяти двох статей з сучасних англомовних видань, серед яких Daily Mail, Fox Sports, Kyiv Post та UkrInform та їхні переклади українською мовою. Загальна кількість проаналізованого матеріалу дослідження складає 50 умовних аркушів.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: *критичний аналіз наукових джерел* з метою виявлення теоретико-методологічних засад визначення понять антропоніма та медіадискурсу; *описовий метод* з метою збору та систематизації інформації про сутність антропонімів як частини медіадискурсу та шляхів їхнього відтворення у перекладі; *метод суцільної вибірки* з метою сформування масиву фактичних прикладів з обраних статей, а також *метод узагальнення* на завершальному етапі.

Результати та дискусія. Антропоніміка є частиною ономастики та досліджує: особливості утворення антропонімів; основні принципи номінації людини — аспект, який грає для нас одну з найважливіших ролей; шляхи переходу від загальної назви в антропонім і навпаки; хронологічні характеристики антропонімів, їх зміни в часі; виникнення різних форм найменування людини; словотвір різних класів антропонімів; функціонування тих чи тих антропонімів у мові на різних хронологічних зрізах (Масенко, 2001: 87).

Розглянемо класифікації, які, на нашу думку, розкривають сутність антропонімів найбільш чітко і які ми будемо використовувати у подальшому дослідженні. По-перше, хотілося б відмітити теорію Майкла Кемпбела з його групами антропонімів: 1) Given name / First name / Christian name — ім'я, що присвоєне людині під час народження; 2) Middle name (друге ім'я); 3) Family name / Last name / Surname (прізвище); 4) Nomen (прізвище в Стародавньому Римі (архаїзм) — ім'я, яке давало уявлення про рід у Стародавньому Римі. Розташовувалося між rænonemen і cognomen; 5) Cognomen / Agnomen (родове прізвище в Стародавньому Римі); 6) Nickname / Vnname (прізвись-

ко); 7) Pet name / Diminutive (зменшувальна форма імені) — ім'я, що змінює або повністю заміщає собою Given name. Використовується задля того, щоб висловити любов, ніжність або підкреслити близькість; 8) Patronym / Filiation (патронім або по батькові) та 9) Matronym (матрон або матчество) — ім'я, похідне від імені батька або матері відповідно, яке присвоюється дитині під час народження (Michael Campbell, 1932). Ця класифікація містить достатньо видів антропонімів, проте не відображає їхнього походження (окрім Стародавнього Риму) та сфер використання.

Досить цікавий підхід можна знайти у О. В. Суперанської. У першу чергу вона розрізняє імена, що склалися природним шляхом, та ті, що були створені штучно. Штучно створені імена вона поділяє на ті, що вживаються у реальній дійсності, та що вживаються у книжках для називання вигаданих людей. Книжкові імена вона також поділяє на дві групи: ті, що не вказують на характер або зовнішність персонажа, та ті, що містять у собі експресивно-оцінну функцію (Суперанская, 2009). І такий розподіл грає ключову роль, оскільки функції антропонімів у реальності та художній літературі зазвичай суттєво різняться.

Щодо розуміння медіадискурсу, спочатку можемо звернутися до тлумачення Т. Г. Доброклонської, яка розуміє це поняття як: «сукупність процесів і продуктів мовленнєвої діяльності у сфері масової комунікації в усьому багатстві та складності їхньої взаємодії» (Доброклонская, 2008: 152).

Звернімо увагу, що наразі існує щонайменше два підходи до тлумачення медіадискурсу. Згідно з першим підходом, медіадискурс необхідно відокремити від політичних дискурсів, наукових дискурсів тощо, оскільки мовні практики та комунікативні ситуації там відрізняються, тому медіадискурс можна віднести лише до інформаційного поля мас-медіа (Алексеева, 2009: 151).

Другий підхід характеризує медіадискурс як будь-який вид дискурсу, який реалізується в межах масової комунікації, що продукується ЗМІ. А до цього можна віднести і політичний, і науковий, і інші дискурси (Шевченко, 2005: 15).

Наявність антропонімів у тексті медіадискурсу забезпечує актуальність тексту, відтворює та підкреслює відносини об'єктів дійсності та допомагає читачеві орієнтуватися в просторі та часі. Коли ми каже-

мо про їхнє використання у медіадискурсі, вони також потрапляють під вплив автора, який використовує їх із оцінкою об'єкта найменування, а також емоційно-експресивним зарядом. Такі тексти не тільки часто впливають на сам денотат, коли змінюють або додають знання про нього, а ще й розширюють межі використання імен при їхній передачі у мові з іншими лінгво-культурними особливостями (Кашперська, 2012: 175–176).

Тепер розглянемо їхню роль у медіадискурсі. Для цього нам необхідно поглянути на функції, які вони виконують в такого роду текстах. Найголовніша та основна функція антропонімів — це номінативна. Як кожному предмету необхідна назва, так і кожній людині потрібне ім'я. У номінативної функції власне ім'я вказує на той предмет (людину), якому воно присвоєне в індивідуальному порядку. Вокативна функція, на відміну від номінативної, зазвичай зустрічається в інтерв'ю, конференціях або всередині прямої мови, яку вказали у тексті. У таких випадках ім'я використовується у якості звертання до людини. Наступна функція — емоційно-експресивна, яка полягає у використанні такої лексики, що вказує на характер відносин між людьми, вказує на емоції та відчуття мовця. Найчастіший приклад емоційно-експресивної функції — використання демінутивів при зверненні. І остання функція, яка може зустрітися у медіадискурсі та тісно пов'язана з емоційно-експресивною, — стилістична функція. В залежності від функціонального стилю буде змінюватися і форма імені — Георгій/Гриша, Жора/Геша, Жорик (Дроздецька, 2016).

Наразі основними та найбільш часто використовуваними варіантами перекладу антропонімів можна назвати:

1. Транскрипція — формальне пофонемне перетворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови перекладу (Алексеева, 2004: 220). Оскільки набір фонем української мови відрізняється від англійської мови, може існувати не один варіант передачі, але зазвичай використовують найбільш наближений до норм української мови. Наприклад: Mary Portas — Мері Портас; David Moore — Девід Мур; Mike Pence — Майк Пенс; Simon Coveney — Саймон Ковені; Nate Evans — Нейт Еванс; Ashley Mulroneу — Ешли Малруні.

2. Транслітерація. Звернімося до О. Ахманової, яка визначає транслітерацію як «формальне відтворення початкової лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу; буквена імітація форми по-

чаткового слова» (Ахманова, 2007: 401). Якщо графічні одиниці (або літери) можна співвіднести за певною схемою, як, наприклад, англійські (латиниця) та українські (кирилиця), то транслітерація стає досить зручним засобом у передачі антропонімів по літерах. Проте у такий засіб не береться до уваги вимова повного слова. Наприклад: Bob Lindner — Боб Лінднер; Liz Truss — Ліз Трасс; Nikola Selakovic — Нікола Селакович; Zlatin Krastev — Златин Крастев; Peter Bator — Петер Батор; Dane Taleski — Дане Талескі; Peter Fiala — Петер Фіала.

3. Оскільки не завжди вдається відтворити антропонім мовою перекладу з використанням лише транскрипції або транслітерації, ми також можемо зазначити змішане транскодування (Корунець, 2001). Воно полягає у застосуванні транскрипції з частковим використанням транслітерації при перекладі слова (в нашому випадку — саме антропоніма). Наприклад: Josep Borrell — Жозеп Боррель; Antonio Guterres — Антоніу Гутерреш; Karine Jean-Pierre — Карін Жан-П'єр; Donald Trump — Дональд Трамп; Giorgia Meloni — Джорджа Мелоні; Aleksandar Vucic — Александр Вучич; Linda Thomas-Greenfield — Лінда Томас-Грінфілд; Visho Ajazi Lika — Вішо Адязі Ліка; Ursula von der Leyen — Урсула фон дер Ляен; Anka Feldhusen — Анка Фельдгузен; Pier Francesco Zazo — П'єр Франческо Дзадзо; Christopher W. Smith — Крістофер В. Сміт.

4. Також у невеликій кількості випадків можна було помітити такі трансформації:

- вилучення (Resep Tayyip Erdogan — Реджеп Ердоган; Amir-Abdollahian — Абдоллахіян; Dănuț Sebastian Neculăescu — Данут Некулаеску);

- додавання (Erywan Yusof — Дато Еріван Юсоф), перестановка (Masashi Nakagome — Накагоме Масаші; Edgars Skuja — Скуджа Едгарс; Matsuda Kuninori — Кунінорі Мацуда);

- граматична заміна частини мови (It just doesn't get more **Orwellian** than that — Тут **Орвелл** позаздирить);

- калькування (Ярослав Мудрий — Yaroslav the Wise).

Висновки. Було проаналізовано 90 прикладів використання та перекладу антропонімів. Серед них переважну кількість становлять двочленна форма антропонімів — (перше) ім'я + прізвище. Також зустрілося 3 приклади подвоєного прізвища та 5 прикладів тричленів — перше ім'я, середнє ім'я та прізвище.

Найчастішим засобом перекладу було змішане транскодування, що складає 57 % від загальної кількості проаналізованих перекладів. Транслітерація та транскрипція були використані у 20 та 12 відсотках випадків відповідно. Додатково можемо відмітити вилучення — 4 відсотки, перестановка — 4 відсотки, додавання — 1 відсоток, граматична заміна — 1 відсоток та калькування — 1 відсоток. Усі три випадки вилучення — приклади опущення середнього імені, яке не є розповсюдженим в українській культурі, проте в одному з випадків перекладач навпаки відтворив його у перекладі, хоча в оригіналі середнє ім'я було відсутнє.

Можна сказати, що всі перелічені антропоніми виконували, поперше, номінативну функцію, оскільки обрані тексти належали до інформаційного жанру. Всі вони називали реальних людей, які виконували певні події та подавалися як загальна інформація без емоційної оцінки автора. А також, по-друге, стилістичну функцію, оскільки всі вони притримуються офіційного стилю мовлення, проте один раз перекладачеві довелося вдатися до граматичної заміни прикметника, похідного від антропоніма, Orwellian на власний іменник Орвелл, оскільки еквівалентний переклад «ще більш Орвеллським» не є природним для української мови.

Таким чином, можемо дійти висновків, що антропоніміка у сучасному її вигляді потребує подальшого розгляду та вивчення. Необхідне надання нової, сучасної класифікації, яка буде враховувати походження слів, функції та стиль мовлення, в якому їх будуть використовувати.

Медіадискурс все ще є недостатньо вивченим, а з поширенням мас-медіа та міжнародної комунікації питання розуміння та більш детальної характеристики медіадискурсу стає все більш важливим.

Необхідно пам'ятати, що антропонім — це не просто лексема, що носить суто номінативний характер. Це своєрідне «обличчя» людини, частина її гідності, і саме через це коректна його передача часто стає не тільки професійним, а ще й моральним обов'язком.

ЛІТЕРАТУРА

Алексеева И. С. Введение в переводоведение. — СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : Академия, 2004. 352 с.

Алексеева Л. О. Виразальні засоби мови у текстах розмовного, художнього та публіцистичного стилів. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 204 с.

Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М. : КомКнига, 2007. 576 с.
Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.16. Київ, 2000. 392 с.

Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ. Москва : Наука, 2008. 264 с.

Ердоган має намір незабаром обговорити із Зеленським та Путіним «зернову угоду» — глава МЗС Туреччини. *KyivPost — Ukraine's Global Voice*. *KyivPost*. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/world-uk/erdogan-maye-namir-nezabarom-obgovoryty-iz-zelenskym-ta-putinyum-zernovu-ugodu-glava-mzs-turechchyny.html> (дата звернення: 09.11.2022).

Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур: заимствование и передача имен собственных с точки зрения лингвистики и теории перевода с прил. Правил практ. транскрипции имен с 23 иностр. яз., в том числе табл. слоговых соответствий для кит. и яп. яз. М. : Р. Валент, 2001. 199 с.

Кашперська Д. О. Антропоніми в сучасній українській публіцистиці. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2012. Вип. 41, ч. 2. С. 174–181.

Китайские фамилии (Бай-Цзя-Син) / пер. с кит., ком., вступ. статья и послесловие Ю. М. Галеновича. М. : Русская панорама, 2021. 584 с.

Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова Книга, 2001. 448 с.

Масенко Л. Т. Антропоніміка. *Енциклопедія сучасної України* / Нац. акад. наук України. К., 2001. Т. 1: А. 602 с.

Microsoft надасть Україні технологічну допомогу на \$100 мільйонів. *KyivPost — Ukraine's Global Voice*. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/ukraine-uk/microsoft-nadast-ukrayini-tehnologichnu-dopomogu-na-100-miljoniv.html> (дата звернення: 09.11.2022).

Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. К. : ВЦ «Київський університет», 1999. 308 с.

Русакова О. Ф. Современные теории дискурса: мультидисциплинарный анализ. Екатеринбург : Издательский Дом «Дискурс-Пи», 2006. (Серия «Дискурсология»).

Серио П. Как читают тексты во Франции. *Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса*. М., 1999. С. 12–53.

Теория и методика ономастических исследований. 3-е изд. / А. В. Суперанская и др. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 256 с.

Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* / за загальн. ред. Шевченко І. С. Харків : Константа, 2005. С. 233–236.

Ширяева О. В. Информационно-аналитический дискурс как предмет коммуникативно-дискурсивного исследования. URL: <http://www.mediascope.ru/node/1218>

Erdogan to Speak with Putin, Zelensky Over Grain Deal. *FM — Kyiv Post — Ukraine's Global Voice*. URL: <https://www.kyivpost.com/world/erdogan-to-speak-with-putin-zelensky-over-grain-deal-fm.html> (дата звернення: 09.11.2022).

Microsoft Pledges Further \$100 Million Support to Ukraine. *Kyiv Post — Ukraine's Global Voice*. URL: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/microsoft-pledges-further-100-million-support-to-ukraine.html> (дата звернення: 09.11.2022).

TECHNIQUES OF TRANSLATING ANTHROPONYMS IN MEDIA DISCOURSE

Daniil Peltek

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: danya1502peltek@ukr.net

Veronika Brudz

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: brudz_veronika@gmail.com

Hanna Vybornova

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: anna.vybornova.98@gmail.com

SUMMARY

The article is devoted to the observation of existing interpretations and features of anthroponyms, media discourse and the usage of anthroponyms in media discourse. Currently, there is no unanimous opinion on the classification of anthroponyms as well as strategy for their reproduction in media discourse, which determines the relevance of the paper.

The objective of the work is to identify options for the translation of anthroponyms based on the material of English-language articles and their translation into Ukrainian.

The article examines modern classifications of anthroponyms and compares them. The most and least frequently used means of their reproduction are represented as a percentage. Present interpretations of media discourse and approaches to its explanation were also examined. A number of issues were identified and must be examined in the future for further development and understanding of the concepts of anthroponyms, which take an important place in media discourse.

Key words: anthroponyms, discourse, media discourse, translation, Ukrainian language, English language, translation techniques.

REFERENCES

- Alekseeva I. S. (2004). Vvedenie v perevodovedenie [Introduction to Translation Studies]. SPb.: Akademia [in Russian].
- Alyeksyeyeva L. O. (2009). Virazhalni zasobi movi u tekstah rozmovnogo, hudozhnogo ta publicistichnogo stiliv [Expressive means of language in the texts of colloquial, belles-lettres and publicistic styles]. Doneck: Yugo-Vostok [in Ukrainian].
- Ahmanova O. S. (2007). Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. Moscow: KomKniga [in Russian].
- Gudmalyan A. G. (2000). Vidtvorennya vlasnih nazv u perekladi [Reproduction of proper names in translation]. Extended abstract of doctor's thesis. Kiyiv [in Ukrainian].
- Dobrosklonskaya T. G. (2008) Medialingvistika: sistemnyj podhod k izucheniyu yazyka SMI [Media linguistics: a systematic approach to the study of the media language]. Moskva: Nauka [in Russian].
- Erdogan maye namir nezabarom obgovoriti iz Zelenskim ta Putinim “zernovu ugodu” — glava MZS Turechchini [Erdogan intends to soon discuss the “grain agreement” with Zelensky and Putin — the head of the Turkish Foreign Ministry]. KyivPost. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/world-uk/erdogan-maye-namir-nezabarom-obgovoryty-iz-zelenskym-ta-putinym-zernovu-ugodu-glava-mzs-turechchyny.html> [in Ukrainian].
- Ermolovich D. I. (2001). Imena sobstvennye na styke yazykov i kultur: zaimstvovanie i peredacha imen sobstvennyh s tochki zreniya lingvistiki i teorii perevoda s pril. Pravil prakt. Transkripcii imen s 23 inostr. Yaz., v tom chisle tabl. Slogovyh sootvetstvij dlya kit. I Yap. Yaz. [Proper names at the intersection of languages and cultures: borrowing and transfer of proper names from the perspective of linguistics and translation theory. Practice rules of transcriptions of names from 23 foreign languages including tables of syllabic correspondences for Chinese and Japanese languages applied] Moscow: R. Valent [in Russian].
- Kashperska D. O. (2012). Antroponimi v suchasnij ukrajinskij publicistici [Anthroponyms in modern Ukrainian journalism.]. *Movni i konceptualni kartini svitu [Linguistic and conceptual pictures of the world]*, 41, ch. 2, 174–181 [in Ukrainian].
- Galenovich Y. M. (Trans) (2021). Kitajskie familii (Baj-Czya-Sin) [Chinese surnames (Bai-Jia-Xin)]. Moscow: Russkaya panorama [in Russian].
- Korunec I. V. (2001). Teoriya i praktika perekladu (aspektnij pereklad) [Theory and practice of translation (aspect translation)]. Vinnicya: «Nova Kniga» [in Ukrainian].
- Masenko L. T. (2001). Antroponimika [Anthroponomics]. Encyklopediya suchasnoyi Ukrayini / Nac. akad. nauk Ukrayini [Encyclopedia of modern Ukraine. National Acad. of Sciences of Ukraine]. (Vol. 1) Kyiv [in Ukrainian].
- Microsoft nadast Ukrayini tehnologichnu dopomogu na \$100 milioniv [Microsoft will provide \$100 million in technology assistance to Ukraine]. KyivPost URL: <https://www.kyivpost.com/uk/ukraine-uk/microsoft-nadast-ukrayini-tehnologichnu-dopomogu-na-100-mil-joniv.html> [in Ukrainian].
- Pochepcov G. G. (1999). Teoriya komunikaciyi [Theory of communication]. Kyiv: “Kiyivskij universitet” [in Ukrainian].
- Rusakova O. F. (2006) Sovremennye teorii diskursa: multidisiplinarnyj analiz [Contemporary theories of discourse: multidisciplinary analysis]. Ekaterinburg: «Diskurs-Pi» [in Russian].
- Serio P. (1999). Kak chitayut teksty vo Francii [How texts are read in France]. Moscow: Kvadratura smysla [in Russian].

Superanskaya A. V. Et al. (2009). Teoriya i metodika onomasticheskikh issledovaniy [Theory and methodology of onomastic research]. Moskva: «LIBROKOM» [in Russian].

Shevchenko I. S. & Morozova O. I. (2005). Problemi tipologiyi diskursu [Problems of discourse typology]. Harkiv: Konstanta. [in Ukrainian].

Shiryaeva O. V. Informacionno-analiticheskij diskurs kak predmet kommunikativno-diskursivnogo issledovaniya [Information-analytical discourse as a subject of communicative-discursive research.]. URL: www.mediascope.ru/node/1218 [in Russian].

Erdogan to Speak with Putin, Zelensky Over Grain Deal: FM — Kyiv Post — Ukraine’s Global Voice. Kyiv Post. URL: <https://www.kyivpost.com/world/erdogan-to-speak-with-putin-zelensky-over-grain-deal-fm.html>.

Microsoft Pledges Further \$100 Million Support to Ukraine — Kyiv Post — Ukraine’s Global Voice. *Kyiv Post*. URL: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/microsoft-pledges-further-100-million-support-to-ukraine.html>.

Стаття надійшла до редакції 1.07.2022

УДК 81’25:167.1(045)

GLOBALIZATION OF CULTURE IN THE MODERN WORLD AND FEATURES OF TRANSLATING NATIONAL AND CULTURAL LANGUAGE COMPONENTS

Anastasia Polynnikova

Master Student in Philology,
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: Polynnikova.AD@pdu.edu.ua

Daryna Liuta

Master Student in Philology,
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: Liuta.EV@pdu.edu.ua

SUMMARY

The article examines culture as an environment for the preservation of national specificity, language as the main component of culture, artistic text as a cultural phenomenon, defines the elements of national-cultural components, compiles their classification, and also analyzes the ways of their rendering in Ukrainian translation.

Linguistic design of each fragment of the translation should be determined by the described situation and the speaker’s communicative intention. This task is complicated by the fact that the description of the same subject/situation in different languages, even if there are complete equivalents in these languages, cannot be mutually unambiguous. Each local culture, therefore, each language has its own specific perception of reality. This specificity is expressed in the national cultural component of the text, which directly reflects the national culture served by the language.

The analysis of modern literature has revealed the fact that ignoring the national cultural component of the artistic text in the translation activity leads not only to the distortion of the semantics, the content of the statements and the violation of the perception of the text both at the level of visual means and at the level of expressiveness, but in some cases — to the distortion of the content of the translated text.

The results of the study have proved that when transferring national and cultural components from English to Ukrainian, various methods are used to achieve the adequacy of the translation and to solve specific pragmatic tasks, to prevent the text from being overloaded with unfamiliar or completely unfamiliar information for the reader. The conclusions obtained can be applied in translation practice when working with artistic texts, as well as in further research.

Key words: *artistic text, the English language, the Ukrainian language, translation, classification of national and cultural components.*

Introduction. Being the most important tool for the formation of national consciousness, language accumulates linguistic means and elements of the linguistic picture of the world, conveying the uniqueness and originality of the national and cultural self-development of the linguocultural community. The semantic barriers based on the national specificity of the language picture of the world prevent adequate understanding not only in the process of communication, but also in reading foreign cultural literature. That is why the translator faces the most difficult task of translating the mentality of one culture into the terms and images of another.

The theoretical basis of this article was laid by such authors as Vaysherberh Yu. L., Hurevych P. S., Zaliznyak A. A., Markovina I. Yu. Sorokin Yu.A. and others.

The object of the study is presented by the national and cultural components in an artistic text.

The relevance of this study is due to the fact that in the era of globalization, the preservation of nationally specific components of culture during translation, in particular, an artistic text, is an important task for linguists, translators and specialists in intercultural communication. In this regard, the study of means of representation of national and cultural components during the translation of artistic texts is an integral part of intercultural interaction.

The aim and objectives of the study. To identify and analyze the means of representation of national and cultural components in the translation of artistic text.

Achieving the set goal involves solving the following **tasks**: to consider the elements of national and cultural components in the artistic text and

to give them a definition; to classify national and cultural components; to conduct an analysis of selected national and cultural components and ways of transferring them into the target language.

Materials and methods of research. In accordance with the object, subject of the study, aim and defined tasks, the following research methods were used: analytical, for the analysis of scientific and scientific-methodical literature on the topic of research, scientific concepts in modern domestic and foreign research; comparative and analytical, for studying English and Ukrainian lexemes and analyzing the equivalence of selected lexemes; descriptive, for compiling a classification of national and cultural components; quantitative for counting the studied components.

The material of the study was the units of national and cultural components found in the text of K. Stockett's novel "The Help".

Results and discussion. The concept of the phenomenon of culture is extremely broad, as it reflects a complex, multifaceted phenomenon of human history. Currently, scientists have more than five hundred definitions of culture, in each of which the concept is interpreted differently.

According to the philosopher P. Gurevich, "the diversity of the concept of culture lies in the fact that it expresses the depth and immensity of human existence. To the extent that a person is inexhaustible and diverse, culture is also multifaceted and multifaceted.

Each researcher pays attention to one of its aspects. On the other hand, culture is studied not only by culturologists, but also by philosophers, sociologists, historians, and anthropologists. Each of them approaches the study of culture with its own methods (Gurevich, 2010, 145).

Thus, the existence of many interpretations can be explained by the difference in research approaches and methods.

The classic definition of culture belongs to professor of anthropology E. Tylor, he describes culture as "a complex whole that includes knowledge, faith, art, morals, customs and other features of habits acquired by a person as a member of society" (Tylor, 1989, 228).

Thus, the culture of a particular people is understood as material values that form the features of the national mentality.

National specificity is a set of traditional everyday features of material and spiritual culture formed in the past, it is reflected in the culture of the people. On the other hand, national specificity is preserved not only in cultural monuments, but also in living traditions characteristic of this or that nation.

Yu. Sorokin and I. Markovina note that “language, first of all, contributes to the fact that culture can be both a means of communication and a means of separating people. Language is a sign of belonging to a certain society” (Sorokin, Markovina, 2010, 26). In this article we will consider the language as the main national-specific component of culture.

According to A. Zaliznyak, “language acts as a tool for group stereotyping of behavior, as a system of coding and transmission of cultural and semantic information” (Zaliznyak, 2006). In addition, there is an assumption that the very first function of language was cultural differentiation of society. Thus, “... language turns out to be a tool of self-preservation of the ethnic group, and separation of “own” from “foreigners”” (Min'yar-Byeloruchev, 1999, 27). The language system not only reflects the surrounding world, but also organizes the world's perception by its speakers.

Therefore, reflecting the objective world in the process of activity, a person records the results of his knowledge in words. As a result, a set of ideas about the world is formed in the consciousness of a person or a language group, which is called “language picture of the world” (Zaliznyak, 2006).

L. Weisgerberg was the first who formulated the idea of a linguistic picture of the world and later gave it its characteristics. He proposed a large number of definitions, the following one can be distinguished among the most well-known definitions: “The language picture of the world determines the overall communicative behavior, the understanding of the external world of nature and the internal world of man, and the language system” (Vaysherberh, 2006, 142).

An artistic text is a complex work, the originality of which is determined by the aesthetic function, which implies a special artistic organization of the work. The scientists consider the artistic text in an inextricable connection with culture, presenting it as one of the carriers of cultural information of a certain ethnic group.

The basis of the artistic text is the description, with the help of linguistic means, of the components of culture that carry a national-cultural color, thus, the text acts as a source of national-cultural information, as well as an expression of the national mentality.

The linguistic term “national-cultural component” is a lexical unit that has a national flavor. The complex of national-cultural components includes words related to various spheres of the nation's life, such as culture,

politics, production, everyday life, which, in turn, indicates the nature of the subject content of the national-cultural component.

National-cultural components are objects that are characteristic of one nation and are completely alien to another, they have no equivalent in other languages. Thus, their translation is the part of a large and important issue of transferring of the national identity.

One of the most difficult questions regarding national and cultural components is the issue of their classification. The classification of national and cultural components is necessary in order to define this phenomenon more precisely. The most accurate classification, in our opinion, was presented by G. Tomakhin:

- “1. Household (housing, clothing, food and beverages, etc.);
2. Geographical;
3. Flora (names of plants);
4. Fauna (names of animals, mineral resources, etc.);
5. Social and political components;
6. Components of education, religion and culture” (Tomakhin, 1988).

On the other hand, G. Tomakhin summarizes these components into large groups: “onomastic components (toponyms, anthroponyms); components denoted by appellative vocabulary (geographic terms); components of the aphoristic level (catchphrases, quotations)” (Tomakhin, 1988).

During the analysis of the text, 230 national and cultural components were identified. They were divided into five groups based on semantic characteristics. The “geographic components” group included 11 components, which were divided into subgroups.

Most of the components of this group belong to the “endemic” subgroup. This is explained by the fact that the story of the novel is closely related to everyday life, and in its description the author widely uses the names of animals and plants unfamiliar to the Ukrainian reader. For example, “окра” — “популярний на півдні США овоч”, “ор ресан” — “плід горіхового дерева, так само поширеного на Півдні Америки”. As you can see, these phenomena not only reflect the American reality, but, which is no less important, evoke associations with the American South, the setting of the novel. Mentioning “cotton plantation” — “бавовняних плантацій” in the text also sends us to the southern US.

The group of ethnographic national-cultural components includes components related to everyday life, components of art and culture, as well as

events and money. In total, there are 90 lexical items in the “ethnographic components” group.

The subgroup “household components” includes words describing food and beverages, clothing, transportation, housing, furniture, dishes, etc. Considering the content of the novel, it is not surprising that the author often mentions the names of dishes and drinks popular and traditional for the southern states of the United States, such as “*mint julep*” — “алкогольний напій, що складається з бурбона, води, льоду та свіжої м’яти”. This helps to paint a vivid picture of life in the South through everyday details. In general, national-cultural components related to food are found in the text very often. This is due to the fact that the main characters, on whose behalf the story is told, work as servants, spending a significant part of their lives in the kitchen, between the stove and the refrigerator.

The use of components that describe traditional cuisine helps the author to achieve the believability of the story. National-cultural components belonging to the semantic group “clothes” also add to the credibility of the story and reproduce the spirit of the times. For example, the author mentions shoe brands that were popular in those years «*Delman flats*».

Since the plot of the novel develops around the writing of a book, and one of the main characters is a young educated girl, the text often contains references to literary works of American classics. At the same time, the novel often contains the names of popular in the 1960s TV shows, films, and series, which allows the reader to immerse himself in a special, unknown to him from personal experience, atmosphere of the everyday life of Americans of that time. The heroines of the novel often turn on the TV or radio, watch series such as “*The Guiding Light*” or listen to popular music artists of that time.

The next large section, which is called “social and political components”, includes 35 lexical units. Most of them belong to the “social and political life” subgroup. The role of these components in the text is obvious — they also help to recreate the American reality of the 60s.

The text has national-cultural components that reflect the position occupied by African Americans in American society at that time: «*colored bathroom*», «*negro neighborhood*».

The presence of social and political components in the text is also explained by the fact that one of the main characters, Miss Skeeter, and her friends lead an active social life, and their communication includes people who are involved in politics. The reader is faced with many names of differ-

ent public organizations: «*Junior League*», «*Jackson League*» etc. A lot of national and cultural components related to the American education system are found in the text. Including the names of educational institutions: «*elementary*», «*junior high*» etc.

Onomastic components are also represented by a large section, which includes 89 national and cultural components. Most of them are anthroponyms. The names of various institutions belonging to the household sphere and educational institutions are often found.

When the story is told on behalf of the help, all kinds of products associated with company names appear in the text, for example, “*Crisco*” — the name of the company — is associated with a specific product — canned fat, which was popular in America, etc. There are also the names of department stores, such as “*Colored Piggly Wiggly*” — a supermarket chain common in the southern states of America or “*Ben Franklin store*” — a chain of stores selling discounted goods.

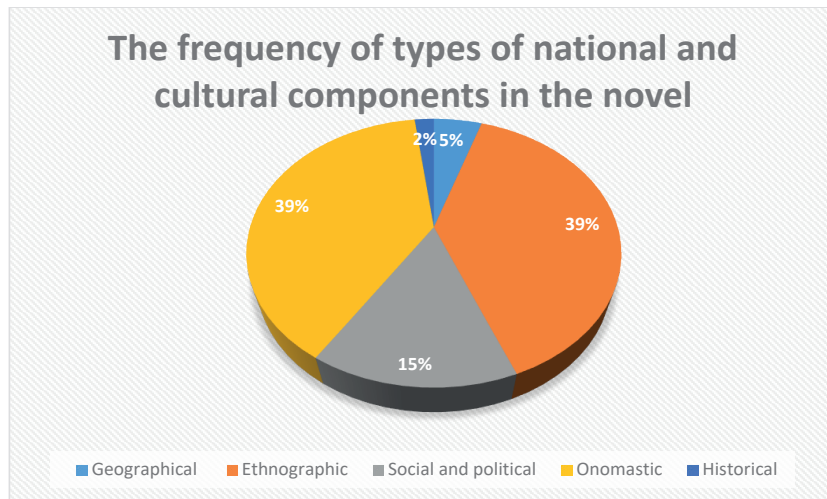
The last large section is devoted to historical national and cultural components. It is presented in the text with only four examples. They either send us to the past of the United States (contain a memory of the Great Depression), or describe events that take place parallel to the events of the novel (the assassination of President Kennedy). The graph shows the percentage ratio of the components found in the text, combined according to the semantic principle.

In the course of the classification, it was established that ethnographic and onomastic national-cultural components prevail in Catherine Stockett’s novel «*The Help*» (39 % each). This is explained by the fact that the heroes of the novel are members of average American families and their servants, and the author uses ethnographic components mainly to reproduce the life of these people.

The names of various products, appliances, and the names of household establishments prevail Among the onomastic components. Since the plot is based on the struggle against racial segregation, which reached an unprecedented intensity at the time described in the novel, in the text the reader inevitably encounters the components of social and political life, which reflects this page of the history of the United States.

Geographical components are represented by only 11 lexical units, among which endemics prevail. Historical components are rarest in the novel (only 2 %).

Graph 1

When analyzing the translation of the novel, the following methods of transferring national and cultural components were found:

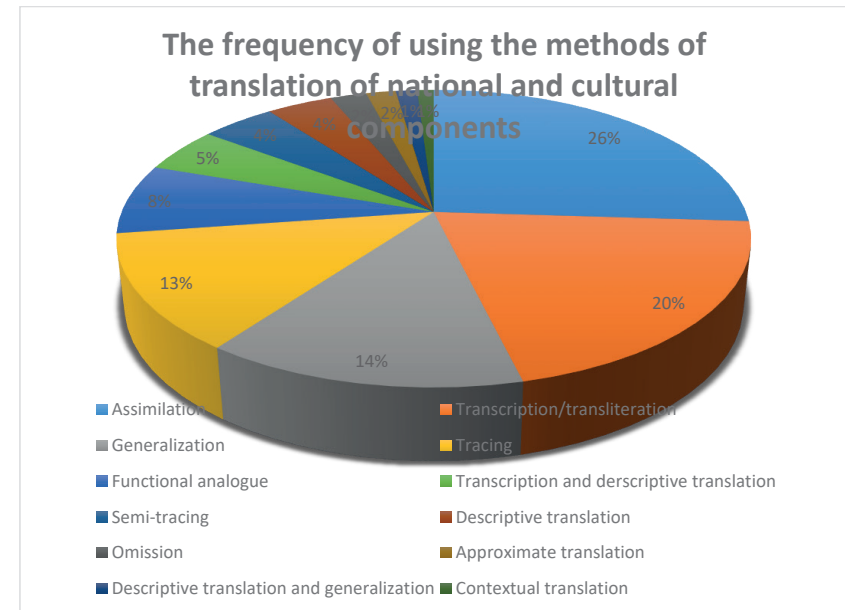
- transcription/transliteration;
- tracing/semi-tracing;
- assimilation;
- generalization;
- replacement with a functional analogue;
- approximate translation;
- descriptive translation.

Several cases of combining techniques during the transfer of the national-cultural component were also noted: transcription and descriptive translation; descriptive translation and generalization. We also encountered cases of contextual translation and omission.

Conclusions. The most important tool for the formation of national consciousness is language, it accumulates linguistic means and elements of the linguistic picture of the world. The linguistic picture of the world is a process of conceptualization by a person of the surrounding reality; various elements of the surrounding world are reflected in human consciousness in the form of images. The peculiarity of the culture and mentality of a certain

language community is most accurately reflected in the language picture of the world of the representatives of this society. Thus, the language accumulates lexical units with pronounced national cultural semantics. Nationally specific elements characterizing culture are also reflected in the language

Graph 2

One of the so-called guides of culture is an artistic text. The life of the people is reflected in fiction. This is due to the fact that when writing an artistic text, the author is a representative of a certain culture and thereby becomes a carrier and exponent of the features and characteristics of this culture. That is why the foreign artistic text is an important material for the study of national and cultural components.

For the analysis of the national and cultural components in this work, the creation of a classification based on the semantic principle turned out to be the most productive. Ethnographic and onomastic components are most fully presented in K. Stockett’s novel “The Help”. Names of products and household goods are most often used as onomastic components. Also, the

names of musicians, writers, TV presenters and politicians are often found in the text of the novel. This is related to the novel's genre and plot features.

When transferring national and cultural components from English to Ukrainian, various methods were used, which made it possible to achieve the adequacy of the translation and solve specific pragmatic tasks (preserving the national flavor, immersing the reader in the atmosphere of complex relations), which made it possible to prevent overload the text with little-known or completely unfamiliar information for the reader.

REFERENCES

- Vaysherberh, Yu. L. (2004) *Ridna mova i stanovlennya dukhu* [Native language and the formation of the spirit]. Kharkiv, 232 s. [In Ukrainian].
- Hurevych, P. S. (2010) *Kul'turolohiya: uchebnyk dlya studentov vuzov* [Cultureology: a textbook for university students.]. 2-he vyd. Moscow, 427 s. [In Russian].
- Zaliznyak, A. A. (2006) *Bahatoznachnist' u movi ta sposoby yiyi podannya*. [Ambiguity in language and ways of presenting it.] Moscow, 672 s. [In Russian].
- Markovina, I. Yu. Sorokin, Yu.A. (2010) *Kul'tura i tekst. Vstup do lakunolohiyi : navch.* [Introduction to lacunology: teaching.] Moscow, 144 s
- Min'yar-Byeloruhev, R. (1999) *Yak staty perekladachem?* [How to become a translator?] Moscow, 176 s. [In Russian].
- Tylor, E. B. (1989) *Pervisna kul'tura*. [Primitive culture] Moscow, 573 s. [In Russian]
- Tomakhin, H. D. (1988) *Realiyi — Amerykanizmy: posibnyk z krayinoznavstva: pidruchnyk dlya in-tiv i f-tiv inozemnykh mov*. [Realies — Americanisms: a guide to country studies: a textbook for foreign languages students and teachers.] Moscow, 239 s. [In Russian]
- Stockett, K. (2009). *The Help*, 200 s. [In English]

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ МОВИ

Анастасія Полініківа

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: Polynnikova.AD@pdpu.edu.ua

Дарина Люта

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: Liuta.EV@pdpu.edu.ua

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається культура у якості середовища збереження національної специфіки, аналізується мова, як основний національно специфічний компонент культури, розглядається художній текст як феномен культури у перекладацькому аспекті, надається визначення елементам національно-культурних компонентів, складається їх класифікація, а також проводиться аналіз національно-культурних компонентів та способів їх передачі українською, на матеріалі роману К. Стокетт «Прислуга».

Мовне оформлення кожного фрагмента перекладу має визначатися описуваною ситуацією і комунікативним задумом промовця. Досягнення цієї якості ускладнене тим, що опис одного й того предмета/ситуації різними мовами, навіть за наявності у цих мовах повних еквівалентів, не може бути взаємно однозначним. У кожній локальній культурі, отже, й у кожній мові відбито свою специфіку сприйняття дійсності. Ця специфіка знаходить вираження в національному культурному компоненті тексту, який прямо і безпосередньо відображає національну культуру, що обслуговується мовою.

Аналіз сучасної літератури показав, що в перекладацькій діяльності ігнорування національного культурного компонента художнього тексту призводить не тільки до спотворення семантики, змісту висловлювань і порушення сприйняття тексту як на рівні образотворчих засобів, так і на рівні виразності, але в деяких випадках — до спотворення змісту тексту перекладу.

Результати дослідження показали, що при передачі національно-культурних компонентів з англійської на українську мову використовуються

різноманітні прийоми, що дозволяють досягти адекватності перекладу та вирішити конкретні прагматичні завдання, запобігти перевантаженості тексту малознайомими чи зовсім незнайомими для читача відомостями. Отримані висновки можуть бути застосовані в перекладацькій практиці при роботі з художніми текстами, а також в подальших дослідженнях.

Ключові слова: художній текст, англійська мова, українська мова, переклад, класифікація національно-культурних компонентів.

REFERENCES

- Вайсгерберг Й. Л. Родной язык и формирование духа / пер. з нем. О. Радченко. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 232 с.
- Гуревич П. С. Культурология : учебник для студентов вузов. 2-е изд. Москва : Омега-А, 2010. 427 с.
- Зализняк А. А. Многозначность в языке и способы её представления. Москва : Языки славянской культуры, 2006. 672 с.
- Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. Культура и текст. Введение в лакунологию : учеб. пособие. М. : ГЭОТАР-Медиа, 2010. 144 с.
- Миньяр-Белоручев Р. Как стать переводчиком? М. : Готика, 1999. 176 с.
- Тайлор Э. Б. Первобытная культура / пер. с англ. Москва : Политиздат, 1989. 573 с.
- Томахин Г. Д. Реалии — американизмы: пособие по страноведению : учеб. пособие для институтов и фак. иностр. яз. М. : Высш. шк., 1988. 239 с.
- Stockett K. The Help. Penguin books, 2009. 200 p.

Стаття надійшла до редакції 5.07.2022

УДК 81,25:340.113(045)

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ПАРАДИГМІ СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ АСПЕКТІВ

Олександра Попова

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: alex-popova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6244-5473>

Валерія Краснюк

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: kenerim2@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1896-074X>

АНОТАЦІЯ

Стаття має оглядовий характер і присвячена сучасним дослідженням у сфері юридичного перекладу. Розглядаються основні завдання перекладача та проблеми, які виникають під час перекладу текстів з юриспруденції. Аналіз матеріалу дає підстави припустити, що юридичні переклади в основному виконуються професіоналами з юридичною освітою. Тексти вихідною та цільовою мовами розглядаються в абсолютно різних правових системах, що зумовлює використання різних формулювань для кожної мови. Встановлено, що водночас ці посилання повинні бути зрозумілими для обох сторін і мати однакове значення. У статті акцентується необхідність володіння перекладачем знаннями законів не тільки своєї країни, а й країни вихідної мови. Виявлено фактори, які разом визначають специфіку юридичного перекладу та свідчать про те, що юридична сфера вимагає від перекладачів особливої акуратності та глибоких знань і є однією з найскладніших для них.

Під час аналізу визначено, що найпоширенішими проблемами, з якими зіштовхуються фахівці в галузі юридичного перекладу, є відсутність

глибоких знань у досліджуваній сфері, розбіжності в законодавчих системах та лінгвістичних традиціях країн, недостатня кількість готових та усталених відповідників.

Ключові слова: особливості юридичного перекладу, термін, труднощі перекладу, юридичний текст, еквівалент, адекватний переклад, документи, правовідносини.

Вступ. Переклад юридичної термінології був та залишається предметом досліджень багатьох науковців і потребує подальшої наукової роботи в цій сфері. Труднощі перекладу термінів, що репрезентують юридичні поняття іншомовної національної юридичної термінологічної системи, головним чином зумовлені ефектом інтерференції міжмовної термінології. Серед супутніх питань, які виникають у зв'язку з цим, головним є доцільність наповнення термінологічних одиниць української юридичної терміносистеми за рахунок усталених відповідників. Незважаючи на стрімкий розвиток перекладацької терміносфери та термінознавства, цей пласт спеціальної лексики ще не досконало описаний англійською та українською мовами.

Юридична термінологія — це складна галузь дослідження, яка маніфестує мову, що використовується для передачі правових понять і принципів. Ця мова є специфічною для конкретної правової системи та використовується в процесі аналізу та тлумачення цієї системи. Мета юридичної термінології полягає в тому, щоб дати можливість адвокатам і суддям, які її застосовують, точно проаналізувати значення та мету закону. У юридичній термінології існує багато термінів, і їх потрібно точно перекладати, щоб вони могли передавати саме оригінальне значення різними мовами. Це ускладнює розуміння правової системи, але належний юридичний переклад може зробити її набагато легшою для розуміння.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення питання перекладу юридичної термінології, яке на сьогоднішній день недостатньо досліджено в сучасному перекладознавстві.

Метою роботи є пошук нових методів, що допоможуть полегшити та покращити роботу з перекладу юридичної термінології для перекладачів.

Матеріали та методи. Матеріал дослідження склали англійські юридичні словники, українські тлумачні словники, наукові праці

А. М. Гумовської та В. І. Карабана, роботи їх попередників та сучасників. У статті було використано аналіз способів та прийомів перекладу юридичної термінології, методи суцільної вибірки та семантико-компонентного аналізу.

Результати та дискусія. Розвиток соціально-економічних, культурних та економічних відносин на міжнародному рівні вимагає ефективної взаємодії всіх учасників процесу. Однією з проблем у цій сфері є переклад юридичних документів різних жанрів. Серед основних документів можна виділити правові акти (закони та їх проекти, постанови, угоди тощо), нормативні акти (угоди, контракти, розписки, доручення, сертифікати тощо), теоретичні тексти (статті, огляди, навчальні посібники), судові документи (судові рішення, угоди, свідчення тощо), відповідні звіти та газетні статті. Багато з перерахованих вище документів класифікуються як шаблонні, оскільки вони містять багато кліше та усталених фраз. Переклад текстів, що стосуються різних галузей права і використовуються для обміну правовою інформацією, називається юридичним перекладом.

Граматичні труднощі перекладу текстів за професійним спрямуванням неодноразово потрапляли в центр уваги науковців-перекладачів з України та за її межами. Так, В. І. Карабан розглядає граматичні особливості перекладу науково-технічних документів англійською мовою, а І. В. Корунець окреслює проблеми перекладу документів, інформаційних, науково-популярних і науково-технічних текстів. Наразі дослідження присвячені відтворенню лексико-семантичних особливостей юридичних термінів мовами перекладу, когнітивній і прагматичній адаптації юридичних текстів, юридичним і формально-семантичним параметрам юридичних документів у контексті тексту — централізовані підходи.

У будь-якій мові значна частина словникового складу належить до термінологічної лексики, кількість якої постійно збільшується. Термінологічний словник включає слова, об'єднані в мові під загальною назвою «термін». Термін — «це спеціальне слово або словосполучення, що вживається для вираження поняття в будь-якій галузі знань — науці, техніці, суспільно-політичному житті, мистецтві, юриспруденції тощо» (Карабан, 2004).

Розвиток соціально-економічних, культурних та економічних відносин на міжнародному рівні вимагає ефективної взаємодії всіх учас-

ників процесу. Однією з проблем у цій сфері є переклад різного роду юридичних документів. Серед основних документів виділяємо такі:

- ✓ правові акти (закони та їх проекти, постанови, угоди тощо);
- ✓ нормативні акти (угоди, контракти, розписки, доручення, сертифікати тощо);
- ✓ теоретичні тексти (статті, огляди, навчальні посібники тощо);
- ✓ судові документи (судові рішення, угоди, свідчення тощо), відповідні звіти та газетні статті.

В основному більшість з вищенаведених документів можемо класифікувати як шаблонні, оскільки для них є характерною вживаність багатьох усталених виразів та кліше. Переклад текстів, що охоплюють різні галузі права і використовуються для обміну правовою інформацією, прийнято називати юридичним перекладом. Перш за все вважаємо за необхідне перелічити основні ознаки документів і правових текстів. Офіційний стиль юридичних текстів характеризується нейтральним викладом фактів, майже повністю позбавленим емоційних елементів і, як правило, без додаткових асоціацій. Таким текстам характерні стислість, інформаційна насиченість, точність і ясність формулювань, форми і структури, високий ступінь абстрактності правових понять. Що стосується будови самих речень, то вони, як правило, довгі і багатоскладні, характеризуються особливою синтаксичною структурою, громіздкими переходами, великою кількістю пасивних структур, великою кількістю сполучників, великою кількістю вступних слів. Тексти є унікальними за своєю мовною репрезентацією, з наявністю специфічних лексичних структур, лексичних моделей і мовної реальності (у широкому розумінні реальність — це слова, які використовуються для вираження понять, яких немає в іншій мові, а також нерівнозначних слів). Такі тексти часто мають історичні та культурні передумови (Корунець, 2008).

Виникає питання: «З якими ж труднощами перш за все стикаються на своєму шляху перекладачі цього напрямку?» Крім певних складнощів термінологічного апарату для таких текстів, передусім, часто бракує готових або усталених відповідників, а в деяких випадках не вдається знайти точні, адекватні переклади. При перекладі юридичних текстів можна виділити кілька важливих факторів, які необхідно враховувати. У своїй роботі перекладачі повинні дотримуватися певних принципів і характеристик юридичного дискурсу.

Важко також врахувати відмінності у трактуванні різних явищ, мовні та культурні відмінності країн, загальний практичний потенціал, мовні звички носіїв мови, не порушуючи при цьому повного та всебічного розуміння юридичних документів.

У юридичних текстах і документах слід бути обережним, наприклад, у разі збереження оригінального написання — це назви іноземних друкованих видань, скорочені назви товарних марок, іншомовні слова та речення. У тексті перекладу спеціальні терміни і топоніми замінюються їх українськими відповідниками; імена та прізвища, артиклі та прийменники в іноземних прізвищах, назвах фірм, підприємств, монополій, торгових та акціонерних товариств, профспілок. Прийменники в назвах компаній, назвах машин тощо транскрибуються. Для полегшення завдання перекладу таких текстів перекладачеві можуть стати в нагоді юридичні та тлумачні словники, глосарії, довідники та енциклопедії, бази даних, наукова література в широкому та вузькому розумінні, законодавчі документи, нормативні акти, консультації тощо.

Можна виділити основні завдання перекладача юридичних текстів. В першу чергу, це виконання загальної мети тексту та дотримання правових умов (загальноприйнятих для носіїв даної мови мовних одиниць: стійких оборотів, форм, структур тощо). Основні вимоги, яким повинен відповідати якісний переклад будь-якого документа, це точність, стислість, ясність і літературність. Для того, щоб адекватно перекласти будь-яку правову інформацію, мова юридичного перекладу має бути особливо точною, зрозумілою і надійною, а сам переклад повинен мати високу комунікативну еквівалентність, тобто являти собою повноцінну заміну тексту з точки зору функцій, змісту та забезпечення однаковим і точним розумінням тексту реципієнтами. Однак рівноправність за впливовістю часто досягається лише за рахунок структурно-семантичної відповідності.

Тим не менше, щоб досягти найкращого комунікативного ефекту для кожної з перелічених категорій, перекладачі повинні по-різному будувати стратегії обміну повідомленнями. Так, наприклад, у випадку перекладів, спрямованих на ознайомлення широкої аудиторії з певними правовими питаннями, зрозумілість і стиль можуть бути важливішими за точність подачі інформації, тоді як у випадку перекладів важливих юридичних документів точність може мати більш важливий запит.

Перш за все, слід звернути увагу на стилістичні характеристики правових текстів, зокрема законів, проектів законів, указів, додаткових положень, міжнародно-правових конвенцій. Закони на різних мовах досить однорідні за типологією, і тільки юристи можуть їх правильно тлумачити і редагувати. Основними ознаками англійської юридичної мови вважають велику кількість складнопідрядних речень з двома і більше залежними, домінування іменникових словосполучень, використання французьких і латинських запозичень, загальної лексики з вузькоспеціальними значеннями тощо.

A person who has committed any illegal act will be held accountable before the law. Depending on the type of offense, an investigation is conducted, as a result of which a court session should be convened to pass a sentence. / Особа, яка вчинила будь-яке незаконне діяння, буде притягнута до відповідальності перед законом. Залежно від виду правопорушення проводиться розслідування, в результаті якого має бути скликано судове засідання для винесення вироку.

Що стосується лексичного питання перекладу, то воно пов'язане зі способом передачі термінів, інтернаціоналізмами, вільними словосполученнями, багатозначністю та безеквівалентними одиницями. Терміни зазвичай перекладаються в однині: (*offense* — правопорушення, *criminal law* — кримінальне право, *plaintiff* — позивач), а іноді передаються описово (наприклад, *venireman* — член сформованого складу присяжних, *assault* — образа та погроза фізичним насильством). Інтернаціоналізми правової тематики транслітерують або транскрибують у мові перекладу (наприклад: *contract* — контракт (або використовують український синонім — договір), *civil* — цивільний, *appeal* — апелявати, *diminished capacity* — обмежена кримінальна відповідальність).

У більшості випадків переклад юридичних текстів вимагає від перекладача особливих лінгвістичних навичок, щоб знайти в мові перекладу еквівалент понять, які використовуються в оригінальному тексті. Необхідно пам'ятати, що текст юридичного перекладу буде використовуватися в рамках іншої правової системи, а отже використовуватиметься її специфічне правове формулювання. Редагування є одним із важливих етапів перекладу документів. Переклади юридичних документів мають бути перевірені юристом.

При перекладі англійськомовні юридичні терміни, важливе значення має «переклад власне юридичних термінів, значення яких в конкрет-

них правових документах визначається лінгвокультурологічними особливостями» [Гамзатов, 2004], у зв'язку з чим виникає питання про якість перекладу. Відповідно до положень «Енциклопедичного юридичного словника» юридичні терміни поділяються на три різновиди за ознакою «зрозумілості»:

1. Загальнозначущі терміни характеризуються тим, що вони вживаються в повсякденному вжитку і зрозумілі усім, до цієї групи термінів належать, наприклад: *accomplice, accreditation*.

2. Спеціальні юридичні терміни володіють особливим правовим змістом (і, напевно, зрозумілі далеко не всім, а лише фахівцям в галузі права), наприклад: *coerced acquiescence, to retaliate accusation*.

3. Спеціально-технічні терміни відбивають область спеціальних знань — техніки, економіки, медицини тощо (це терміни, що мають бути зрозумілі юристові, що є також фахівцем в іншій галузі), наприклад: *non-patentable, nuclear-free*.

При перекладі юридичних текстів виникає проблема вибору правильного відповідника для іншої мови. На вибір варіантів перекладу впливає наявність еквівалентів у цільовій мові. Якщо він є, то мета зводиться до звичайної заміни на еквівалент, а за його відсутності — ретельно підбирається варіантний відповідник з урахуванням багатьох лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів.

Еквіваленти — це постійні лексичні одиниці, які точно відтворюють значення слова і не залежать від контексту: *burglary* — крадіжка зі зломом, *white-collar crime* — злочин, вчинений службовцем, *injunction* — судова заборона, *affidavit* — письмове показання під присягою, *juvenile court* — суд у справах неповнолітніх, *copyright* — авторське право, *person* — особа, людина, *plaintiff* — позивач, *stranger* — незнайомець, іноземець, *probate law* — спадкове право, *corporal punishment* — тілесне покарання. Слід зазначити, що під час перекладу не завжди можлива абсолютна еквівалентність. Французький мовознавець і перекладач Ж. Мінен вважає, що причина цього полягає в «нескінченності» створюваних мовою «картин життя» (Комісаров, 1990), нарешті, на перетині всіх реальностей, культур і цивілізацій різних мов. Переклад складних термінів передбачає дві основні процедури — аналіз і синтез. У перекладі словосполучень важливу роль відіграє етап аналізу — переклад їх окремих компонентів. Для цього необхідно правильно визначити компоненти

складних термінів, оскільки ними можуть бути не лише слова, а й словосполучення, що входять до складних термінів. Важливо також визначити семантичний зв'язок між компонентами та з головними компонентами терміносполучення. Характер цих відносин визначає порядок перекладу та зміст складного терміна. Фаза синтезу перекладу включає побудову компонентів відповідно до заданих семантичних зв'язків і отримання остаточних перекладених версій складних термінів.

У випадках, коли еквівалент мови перекладу повністю ідентифікований, можна використовувати такі методи перекладу. Тобто, коли складові частини слова (морфема) чи словосполучення (лексема) перекладаються відповідними елементами мови, використовується калькування, наприклад: *manpower* — людські ресурси, *lawgiver* — законодавець, *accomplice of attempt* — співучасник замаху. Описовий прийом використовується, коли немає слова, що відповідає значенню в рідній мові, а також при тлумаченні слова в словнику, наприклад: *on account of whom it may concern* — за рахунок можливих залучених осіб; *official accusation* — офіційне стягнення.

Такі методи перекладу, як транскрипція, часто використовуються під час перекладу термінів у юридичному контексті, оскільки назви різних установ, законів та інших компаній часто використовуються в юридичних звітах і контрактах. Наприклад: *legitimism* — легітимізм; *vice-chancellor* — віце-канцлер, *coroner* — коронер, *Special Systems Industry* — Спецл Систем Індастрі.

Перетворення, які відбуваються під час процесу перекладу, поділяються на чотири основні типи:

- 1) перестановка (*prosecutorial judgement* — постанова органу прокуратури);
- 2) заміна (*Criminal Justice Act* — Закон про кримінальну відповідальність);
- 3) доповнення (*Scope of Agreement* — сфера дії угоди);
- 4) вилучення (*sea lawyer* — експерт (юрист) з морського права).

Такі перетворення можна комбінувати один з одним для отримання ознак складних, комплексних трансформацій. Дослідивши чотири типи перетворень, можна зробити висновок, що доповнення є найпоширенішим, а вилучення — найменш поширеним у перекладі українською мовою через стислість англійської термінології.

Для кваліфікованого перекладу документів будь-який перекладач повинен орієнтуватися в особливостях офіційно-ділового стилю, а також мати широку підготовку у відповідній сфері діяльності. Оскільки юридичний переклад сьогодні вважається одним із найскладніших видів перекладу, його неможливо правильно виконати без спеціальних знань у галузі права, чинного законодавства, конкретних видів правовідносин, спеціальної лексики, особливостей використання юридичної термінології в певному контексті тощо.

Недаремно юридичний переклад вважається одним із найскладніших видів перекладу. Багато в чому це пов'язано з тим, що звичайних навичок перекладачів недостатньо при перекладі юридичних текстів з української мови на іноземну або навпаки. «Юридичний переклад неможливо зробити коректно без використання досвіду у відповідній галузі права та без розуміння деталей конкретного виду правовідносин» (Федотова, 2000).

Необхідно орієнтуватися в чинному законодавстві та володіти спеціальним словниковим запасом і розуміти особливості використання іноземних правових термінів у конкретних ситуаціях. Юридичний переклад завжди пов'язаний з певними труднощами — зокрема неможливо перекладати нормативні акти, договори та інші документи, не розбираючись у тонкощах використання англійської юридичної термінології.

Юридичні переклади виконують переважно професіонали, які мають освіту в галузі юридичного права. «Тексти вихідної і цільової мов розглядаються в абсолютно різних правових системах, отже в них мають використовуватися різні формулювання, характерні для кожної з мов». Відзначимо, що при цьому ці формулювання мають бути зрозумілі обом сторонам і нести в собі однаковий сенс. В результаті «перекладачеві необхідно розбиратися в юридичному праві не тільки своєї країни, але і країни — носія вихідної мови» (Федотова, 2006). Розглядаючи синоніми, необхідно мати на увазі, що у вживанні часто трапляються помилки, оскільки полісемія може бути синонімом іншої лише в одному зі своїх значень. Наприклад, характерне для ділових текстів слово *request* (прохання) є синонімом слова *demand* (вимога) (обов'язково множинного): *demands* прохання/вимоги покупця.

На прикладі юридичного перекладу можна абсолютно точно стверджувати, що необхідно ще й докладно розбиратися в культур-

них особливостях носіїв вихідної мови, у специфічних конструкціях, властивих тільки їм.

Ще одна складність юридичних перекладів, як і інших спеціалізованих, полягає в необхідності мати глибокі пізнання в досліджуваній галузі і розбиратися в деталях, щоб «вибудувати пропозиції в логічно пов'язаний текст без протиріч і непорозуміння» (Гамзатов, 2004). Ця галузь вимагає також і особливої точності в формулюваннях, не можна будь-яку фразу перекладати «приблизно за змістом». Навіть дрібні помилки і неточності в перекладі тексту можуть призвести до неправильного тлумачення його сенсу і, як наслідок, «спонукати до будь-яких неправильних дій» (Гамзатов, 2004), наприклад, до пред'явлення судового позову. Безумовно, необхідно також враховувати і різницю в законодавствах країн.

Використання ідіом у юридичній мові регулюється історично сформованими правилами, встановленими традицією й обов'язковими для всіх. Помилки можуть бути в лексичному складі, граматичному оформленні, стилістиці формулювань. У юридичному підстилі використовуються стійкі вислови персонажів книжок або стилістично нейтральні формулювальні, яким бракує експресивності, а також слід звернути увагу на суто називний характер юридичного підстилю правових документів. Однакові іменники в тексті документа можуть повторюватися навіть у сусідніх реченнях і не бути заміненіми на займенники. В розмовних чи літературних текстах це вживання буде вважатися тавтологією (необґрунтоване повторення того самого слова). У підстилі права такі повтори є функціонально детермінованими, оскільки з їх допомогою можна уникнути помилкових тлумачень.

У юридичних документах широко вживаються іменники, які називають людей за ознакою, обумовленою будь-якою дією або ставленням: *employer* (наймач), *plaintiff* (позивач), *defendant* (відповідач), *witness* (свідок), *applicant* (заявник) тощо. Вживання іменників, що позначають посади і звання, в цьому стилі можливо тільки у формі чоловічого роду.

Важливо відзначити, що при перекладі юридичних текстів особливу увагу необхідно приділяти граматичним аспектам перекладу. У граматичних особливостях англійських юридичних текстів ми бачимо значне переваження дієслівних форм теперішнього часу, пасивних структур, модальних дієслів, що виражаються через відсутність

особових і вказівних займенників, зміни числівників, використання латинських кліше. У випадку юридичного перекладу зміст тексту накладає певні обмеження на граматичну структуру мови, які можна подолати за допомогою граматичних трансформацій.

Висновки. Результати дослідження надають можливість дійти до висновку, що юридичний переклад безсумнівно є одним з найважливіших. Причиною ж цьому є те, що для якісного та точного перекладу одних лише перекладацьких навичок недостатньо, юридичний переклад не може бути здійснено коректно без використання спеціальних знань у відповідній галузі права, без знання специфіки конкретного виду правовідносин. Необхідно орієнтуватися у чинному законодавстві, а також володіти спеціальною лексикою і знати про особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті.

Переклад юридичного тексту викликає багато труднощів, пов'язаних зі своєрідністю юридичної мови, лінгвокультурними розбіжностями мови оригіналу й мови перекладу, різницею в законодавчих системах та лінгвістичних традиціях країн, особливостями оформлення документів різного типу.

Текст більшості документів повинен мати рівний і спокійний стиль, що не викликає додаткових асоціацій і не відволікає від суті документа. Нейтральний виклад юридичних норм підвищує ефективність правового регулювання. Якість юридичного перекладу певним чином впливає на ефективність правозастосування, ступінь регламентації конкретних стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

- Гамзатов М. Г. Техника и специфика юридического перевода. М., 2004.
- Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в юридичних текстах: генезис, дериваційні та семантично-функціональні аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2000. 19 с.
- Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 564 с.
- Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову : навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
- Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М. : Высшая школа, 1990. 253 с.

Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.

Федоров А. В. Основы общей теории перевода. М. : Филология, 2002.

Федотова И. Г. Юридические понятия и категории в английском языке. Обнинск, 2000.

LEGAL TERMINOLOGY WITHIN THE PARADIGM OF SOME ASPECTS RELATED TO MODERN TRANSLATION STUDIES

Oleksandra Popova

Doctor of Pedagogy, Professor, Dean of the Faculty of Foreign Languages,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»,
e-mail: alex-popova@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6244-5473>

Valeria Krasniuk

Master Student in Philology, State institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky»,
Odessa, Ukraine
e-mail: kenerim2@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1896-074X>

SUMMARY

The article has a review character and is dedicated to modern research in the field of legal translation. The main tasks of the translator and the problems that arise during the translation of jurisprudence are considered. The analysis of the material suggests that legal translations are mainly performed by professionals who have obtained a legal education. Texts in the source and target languages are treated in completely different legal systems, which substantiates the use of different wording for each language. It has been determined that, at the same time, these references must be clear to both parties and have the same meaning. The authors accentuate the necessity for translator to possess the knowledge of the laws of their country as well as the ones of the country in which the source language is used. All these factors together determine the specifics of legal translation and indicate that the legal field requires special accuracy and deep knowledge from translators; the legal field is one of the most difficult one for them.

During the analysis, we determined that the most common problems faced by legal translation specialists are as follows: the lack of deep knowledge in the researched field, differences in the legal systems and linguistic traditions of coun-

tries, and an insufficient number of widespread stable word combinations alongside their corresponding target word combinations.

Key words: features of legal translation, term, difficulties of translation, legal text, equivalent, adequate translation, documents, legal relations.

REFERENCES

Hamzatov M. H. (2004). Tekhnika i spetsifika yuridicheskogo perevoda [Techniques and specifics of legal translation]. Sbornik statey. SPb. [in Russian]

Humovs'ka I. M (2000). Anhliys'ka yurydychna terminolohiya v yurydychnykh tekstakh: Henezys, deryvatsiyni ta semantychno-funktsional'ni aspekty [English legal terminology in legal texts: genesis, derivational and semantic-functional aspects]. Avtoref. dys. ... kand.filol. nauk : 10.02.04 LNU im. Ivana Franka. L'viv. 19 [in Ukrainian].

Karaban V. I. (2004). Pereklad anhliys'koyi naukovoї i tekhnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy. [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsya: Nova knyha. 564 [in Ukrainian].

Karaban V. I. (2003). Pereklad z ukrayins'koyi movy na anhliys'ku movu. [Translation from Ukrainian to English]. Navchal'nyy posibnyk-dovidnyk dlya studentiv vyshchyykh zakladiv osvity. Vinnytsya: Nova knyha. 608. [in Ukrainian].

Komissarov V. N. (1990). Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty) [Theory of translation (linguistic aspects)] / V. N. Komissarov. — M. : Vysshaya shkola. — 253. [in Russian]

Korunets' I. V. (2008). Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]. Pidruchnyk. Vinnytsya: Nova Knyha. 512.

Fedorov A. V. (2002). Osnovy zahal'noyi teorii perekladu. [Basics of the general theory of translation.] M.: Filolohiya, 2002 [in Ukrainian].

Fedotova I. H. (2000). Yuridicheskiye ponyatiya i kategorii v angliyskom yazyke. [Legal concepts and categories in English]. Obnins'k. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.07.2022

УДК 81'25:821.111(045)

ЕКСПРЕСИВНІ ЗАСОБИ В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ ОПОВІДАННЯ Е. А. ПО «ЗОЛОТИЙ ЖУК» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

Ольга Турица

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: turitsa.olha@gmail.com

Єгор Марус

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: jukila3@gmail.com

Віра Дорофєєва-Кузьміна

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: veradorofeeva27@gmail.com

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу експресивних засобів англomовних художніх текстів українською мовою. Матеріалом дослідження слугували оповідання "The Gold Bug" Едгара Аллана По та його переклад українською мовою. Актуальність досліджуваної теми

зумовлена створенням сучасних варіантів перекладу літературних творів, а отже і нових емоційних засобів. Метою дослідження є аналіз особливостей відтворення англomовних експресивних засобів в українському художньому перекладі.

Встановлено, що до засобів експресивності відносять експресивно-емоційну лексику, засоби образності, модальності, літературні тропи тощо. Методом перекладацького аналізу було визначено, що метафора найчастіше перекладається синтаксичною трансформацією заміни, епітет — підбором словникового відповідника, порівняння здебільшого відтворюється синтаксичним уподібненням або додаванням, гіпербола — лексичною трансформацією конкретизації, а риторичні питання та окличні речення часто відтворюються у тексті перекладу завдяки застосуванню синтаксичної трансформації перестановки.

Ключові слова: експресивні засоби, експресивно-емоційна лексика, художній твір, літературні тропи, перекладацькі трансформації.

Вступ. Попри багату скарбницю досліджень, поняття «експресивності» і досі є актуальною для вивчення науковою проблемою, адже поєднання експресивних та нейтральних засобів у мові стає необхідною складовою розвитку і виникнення нових засобів мови. Літературна спадщина культур різних народів щодня поповнюється яскравими творами, які слугують дослідним матеріалом для науковців. Адже експресивність — це, перш за все, виявлення авторського потенціалу у конкурентному світі митців. Англomовна література насичена мовними засобами експресивності, які кожного разу стають відкриттям у лінгвістиці та перекладознавстві.

Одним із перших у своїй праці «Значення слова» виділив поняття «експресивності» К. Ердман. Вчений розглядав додаткові значення слів у реченні як «побічний ефект», який допомагав розкривати приховані почуття та експресивне навантаження. Інтерес до експресивних засобів у своїх дослідженнях проявляли В. А. Звєгінцев (Семасіологія, 1957), А. І. Єфімов (Стилістика художнього мовлення, 1957), Є. М. Галкіна-Федорук (Про експресивність та емоційність у мові, 1958), М. М. Пилинський (Експресивність стилю масової політичної інформації, 1977), В. А. Чабаненко (Основи мовної експресії, 1984) та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз особливостей відтворення англomовних експресивних засобів у художньому перекладі. Завдання полягає у встановленні репертуара лінгвістичних засобів вираження експресії у вихідному творі та прийомів їх відтворення в українському перекладі.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували оригінальне оповідання “The Gold Bug” Едгара Алана По а також його переклад українською мовою Богдани Носенок та Івана Петрушевича. У ході дослідження були застосовані метод суцільної вибірки, критичний аналіз наукових джерел, метод перекладацького аналізу.

Результати та дискусія. Експресія — це «виражально-зображальні якості мовлення, що відрізняють його від звичайного (або стилістично нейтрального) і надають йому образності та емоційного забарвлення» (Ахманова, 2007). Експресивність — це складна лінгвістична категорія, яка функціонує в різних стилях мовлення (Телия, 1986). Оскільки стилі мовлення мають різні ознаки та функції, то й експресивність у текстах різниться. Проте експресивність та емоційність найкраще втілюють ознаки художнього твору. Адже емотивна та естетична функції є провідними у художній літературі. Засоби експресивності мають за мету передати емоційний стан автора, зміст прочитаного та якнайкраще вплинути на читача, аби враження митця та реципієнта збігалися. Експресивність виражається не лише за допомогою емоційно маркованої лексики, а й за допомогою образності в цілому, структурних характеристик тексту, модальності і засобів оцінки. Варто зазначити, що такі засоби допомагають усвідомити зміст прочитаного, виділити у тексті певний жанр, комунікативну мету твору, поділити релевантну та нерелевантну інформацію, відчувати загальний настрій епохи (аналізуючи художній твір) тощо. Крім цього можна простежити авторський стиль написання, картину світу митця, систему його цінностей та першочерговий задум. Найчастіше яскраво розкрити експресивність вдається саме у художніх творах, адже наявна образність у таких текстах вказує на широкий спектр можливостей для авторів насичувати свої літературні здобутки численними експресивними засобами та літературними творами.

Емоційність є провідною ланкою експресивності. Ще півстоліття тому емоції розглядалися на основі біологічних та психологічних знань. Зараз виникло зацікавлення вчених у вивченні нових напрямів, таких як психолінгвістика, антропологічна лінгвістика, когнітивна лінгвістика. Завдяки цьому можна аналізувати експресивно-емоційні засоби у художніх творах і розкривати глибинні значення написаних творів. Як зазначала С. В. Гладь, емоційність актуалізу-

ється в художньому тексті за допомогою сукупності текстових компонентів — показників емотивності, тобто вплетених у текстову тканину емотивно навантажених слів, фраз, речень тощо, які прямо або опосередковано вказують на характер авторських емоційних інтенцій, експліцитно виражених або імпліцитно окреслених у тексті, що моделюють імовірне емоційне реагування читача на текстову дійсність та / або опредметнюють фрагменти знань про світ, що є чи стають емоціогенними (Гладь, 2000). Завдяки експресивно-емоційним засобам у текстах художнього твору втілюється емотивність — тобто здатність мови передавати емоції людини.

Виділяються два типологічних різновидів емотивних змістів (Бабенко, 2004):

1) Емотивні змісти, що включені у структуру образу персонажа. Наприклад: “In an instant his face grew *violently red* — in another *as excessively pale*”. — «Легран раптом *почервонів*, ще через мить став *біліший від крейди*» (По, 1843). Опис персонажа яскраво розкривають епітети “*violently red*” та “*excessively pale*”, які у той же час виконують функцію антитези, протиставляючи два різних значення.

2) Емотивні змісти, що включені у структуру твору та відбивають емоційне бачення автора тієї або іншої ситуації, емоційне ставлення до місця, в якому відбуваються події, до їх учасників. Наприклад: “The man is surely mad!” — «Він справді божевільний!» (По, 1843). У цьому випадку емоційне ставлення автора до персонажа також передається за допомогою епітета “mad”. Експресивне навантаження втілюється за допомогою окличного речення та прислівника “surely”, як підтвердження слів автора.

Як було зазначено раніше, експресивність також виражається модальністю. У художній літературі пара «автор — персонаж» може передаватися суб’єктивною та об’єктивною модальністю. За допомогою суб’єктивної модальності відображається світогляд митця у творі через передачу почуттів у створених персонажів. Він будується у діалогах та психологічних взаємовідносинах. Наприклад: “I had never seen the good old negro look so dispirited, and I feared that some serious disaster had befallen my friend” — «Я ніколи не бачив старого добряка негра таким пригніченим, і мене охопила тривога: чи не сталося чого поганого з моїм другом?» (По, 1843). Тут спостерігається дружнє ставлення та занепокоєння героя оповідання щодо інших персонажів

за рахунок таких мовних засобів: *good old negro* (епітет “good” із позитивним значенням, вживання слова “old” як акцент на віці, а отже шанобливе ставлення до людей похилого віку); *I feared, some serious disaster had befallen my friend* (емоційно навантажене слово “feared”, що вказує на побоювання за життя свого друга — “my friend”). А в українському перекладі експресивність дуже вдало відображена за допомогою метафори «*охопила тривога*», яка є семантичною заміною словосполучення “I feared”. “*The good old negro*” перекладено словниковим відповідником «старий», а також за допомогою розмовно-просторічної лексики «добряк» із застосуванням трансформації семантичної заміни.

Об’єктивна модальність розкривається через персонажів твору, що виконують роль передачі інформації для переконання у чомусь читача. Наприклад: “Neat the western extremity, where Fort Moultrie stands, and where are some *miserable* frame buildings, tenanted, during summer, by the fugitives from Charleston dust and fever, may be found, indeed, the bristly palmetto”. — «На західному краю острова, де височить форт Моултрі й стоїть кілька *жалюгідних* будівель, заселених у літні місяці міськими жителями, що рятуються від лихоманки та Чарльстонського пилу, можна побачити колючу карликову пальму» (По, 1843). Опис ведеться від імені головного героя, характеризуючи місцевість з найдрібнішими деталями: *the fugitives from Charleston dust and fever* — рятуються від лихоманки та Чарльстонського пилу (переклад здійснений за допомогою підбору словникового відповідника, а також *семантичної та функціональної замін*: *the fugitives* — рятуються). Експресивність вдало виражена емоційно навантаженим прикметником *miserable* — жалюгідних, що в англійській та українській мовах має зневажливий емоційний відтінок.

Найпоширенішими засобами експресивності у художній літературі є тропи. Троп — це прийом виразності, що реалізується на рівні слова чи словосполучення. Слово, вживане в переносному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень, актуалізації його «внутрішньої форми» (Потебня, 2017).

Зазвичай у художній літературі автор використовує багато описів для повного сприйняття теми твору. Вони виражаються означеннями та прикладами, які в ході читання закріплюються за героями, що

допомагає читачу виділити негативних або позитивних, хитрих або простих, старих або молодих тощо персонажів. Такі описи завжди передаються епітетами. І хоча через перенасиченість багатьох творів означеннями епітети не розглядаються як особливий засіб емоційного забарвлення, проте їх відсутність робить текст «прісним» і нецікавим. Наприклад:

“Oh *rare* and and *happy* accident!” — «Який *рідкісний* і *щасливий* випадок!» (По, 1843). Слова “*rare*” та “*happy*” вказують на те, що ситуація, яка виникла, є унікальною і приємною. Таким чином одразу зрозуміло, які емоції відчувають герої, що змушує читача переживати те ж саме. Українською мовою епітети були перекладені *словниковими відповідниками*, першими у семантичному ряді.

Метафора — незмінний інструмент для митця. Це троп, у якому певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю (Літературознавчий словник-довідник, 2007). Метафора розповсюджена навіть у розмовному стилі повсякденного життя. Наприклад, використання стертих метафор не є рідкісним явищем, а навпаки стало буденними словосполученнями: ніжка стола, носик чайника. А ось образні та індивідуально-авторські метафори неважко виділити у художньому творі, проте нелегко здогадатися, яке ж насправді вони мають значення.

Наприклад: “My *mind is got to be berry hebbu* about poor Massa Will”. — «Ох, *болить у мене душа!*» (По, 1843). “*Heavy mind*” в англійській мові має значення переживання, засмучення, переймання за когось або щось. У перекладі запропонований аналог, який також є образною метафорою. А отже, перекладач зберіг експресивність, яка відтворена в оригінальному реченні. Для її підсилення розповідне речення було замінене окличним, а сама репліка починається із вигука «Ох».

Жоден літературний твір не обходиться без порівняння: троп, який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою слова-зв’язки (сполучників як, мов, немов, наче, буцім та ін.) (Літературознавчий словник-довідник, 2007).

Наприклад: “... but den what make him go about looking dis here way, wid he head down and he soldiers up, and *as white as a goose?*” — «А я вас питаю, чому маса Вілл ходить весь день, втупившись у землю, а *сам білий, як гусак?*» (По, 1843). Порівняння “*as white as a goose*” має значення дуже білий або блідий. Український варіант перекладений до-

слівно, за допомогою граматичної трансформації *синтаксичного уподібнення*. Перекладач не використав звичні для української аудиторії вирази «білий, як стіна», «білий, як молоко», «білий, як сніг», натомість зберіг образ гусака, не втративши змісту висловлювання.

А ось у реченні “It is of a brilliant gold color — about the size of a large hickory-nut — with two jet black spots near one extremity of the back, and another, somewhat longer, at the other” (По, 1843) маємо порівняння “and another, somewhat longer”, яке у перекладі взагалі вилучено — «Він сліпуче золотий, завбільшки з великий лісовий горіх, і на спинці у нього три плямочки, *чорні, як смола*». Натомість в українському варіанті наявне інше порівняння: *чорні, як смола*, що є *семантичною заміною*. Таким чином перекладачеві вдалося зберегти образність цього речення, застосувавши заміну. І хоча порівняння було відтворено в іншому словосполученні, речення залишилося емоційно насиченим.

Для навмисного перебільшення значень, понять, предметів та істот застосовується гіпербола. Цей засіб виразності застосовується за допомогою слів, які вже мають лексичне навантаження (величезний, широченний тощо), порівнянь (кремезний, як дуб), а також словосполучень з великими числовими значеннями (тисячу разів чув). Такий троп використовується для акцентування уваги читача на чомусь конкретному, виділення чогось або когось особливого.

Наприклад: “Jupiter opened it, an a *large* Newfoundland, belonging to Legrand, rushed in, leaped upon my shoulders, and loaded me with caresses...” — «Юпітер відчинив її, й *величезний* ньюфаундленд Лєгранна ввірвався в кімнату й став бурхливо леститися до мене, поклавши лапи прямо мені на плечі...» (По, 1843). В сучасній англійській мові слово “*large*” вже набуло більш нейтрального значення. Його використовують у назвах їжі та напоїв. Але в 1843 воно було емоційно забарвленим синонімом слова “big”. У перекладі використане слово «*величезний*», яке чітко передає образ собаки, яка, судячи з контексту, великих розмірів. Застосована *семантична трансформація заміни* — вживання прикметника зі ступенем суб’єктивної оцінки.

Риторичні питання — питання, що не потребують відповіді. Часом застосовуються для привернення уваги, як у газетних заголовках. У художніх творах риторичні питання дають змогу читачу придумати відповідь або навіть розкрити тему.

Наприклад: “What make him dream bout de google so much, if tain’t cause he bit by de gool-bug?” — «Якби його не вкусив золотий жук, хіба йому снилося б золото?» (По, 1843). Риторичне питання повністю відтворене у перекладі. Варто зазначити, що у реченні українською мовою використана *синтаксична трансформація перестановки*. Речення починається з питальної частки «хіба», що є типовим для структури українського риторичного питання.

Багато речень у художньому творі будуються на протиставленні або антитезі. Такий стилістичний прийом допомагає проаналізувати певні явища, предмети, поняття на фоні інших, протилежні їм. Зазвичай зіставлені поняття мають зв’язок, що визначається темою твору. Часто такі протиставлення використовуються в описі добрих та поганих персонажів, позитивних та негативних емоцій, прекрасного та потворного тощо.

Наприклад: “His countenance was *pale even ghastliness*, and his deep-set eyes *glared with unnatural lustre*”. — «Обличчя Лєгранна вирізняла якась *мертва блідість*, запалі очі *блищали гарячковим вогнем*» (По, 1843). У вихідному тексті маємо протиставлення протилежних понять блідості і блиску: *pale — unnatural lustre*. У перекладі збереглася антитеза із застосуванням *функціональних замін*: *мертва блідість — блищали гарячковим вогнем*. Більше того, підбір таких словосполучень створив подвійне протиставлення: смерті (холод) та вогню (жар), блідості (тьмяність) та блиску (яскравість).

У текстах художнього стилю часто трапляються фразеологічні звороти. Влучне словосполучення гарно підкреслює зміст речення, інколи містить іронічний настрій, вказує на вади або переваги характеру. Якісний переклад фразеологізмів неможливий без чіткого визначення їх змісту. Знання культури та історії країни, мовою якої написаний текст, допоможе розкрити їх поняття. Найскладніші для перекладу фразеологічні зрощення — словосполучення, зміст яких повністю або частково не відповідає словам у ньому. У такому випадку варто користуватися словником. Проте, не зважаючи на всю їхню складність, фразеологізми яскраво передають емоційний стан та є одним із провідних засобів експресивності.

Наприклад: “Hab for to *keep mighty tight eye* rom him noovers”. — «Дивлюся пильно, *ока з нього не спускаю*» (По, 1843). Фразеологізм “to keep a tight eye” є варіацією виразу “to keep a close eye”, що озна-

чає пильно за кимось/чимось стежити. В українській літературі маємо чудовий аналог із використанням ідентичних слів “eye” — «око». У перекладі застосована *синтаксична заміна* з підбором смислового аналога фразеологічного звороту.

Висновки. Засоби експресії є незмінними інструментами для митця під час створення художнього тексту. Адже кожен образ, прописаний у тексті, має яскраво відобразитися у свідомості читача, викликаючи певні емоції.

Експресія виражається за допомогою емоційно маркованої лексики, засобів модальності, оцінки, образності, фразеологічних зворотів та літературних тропів.

Проаналізувавши переклад українською мовою оповідання Едгара Аллана По «Золотий жук», можемо зробити висновок, що твір насичений засобами експресивності, що яскраво розкривають зміст написаного. Найчастіше використовувалися епітети, метафори, фразеологізми, порівняння, риторичні питання, які здебільшого були перекладені із застосуванням семантичних заміни, перестановок, додань, вилучень, а також підбором словникового відповідника.

ЛІТЕРАТУРА

- Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. 4-е издание. М. : КомКнига, 2007. 576 с.
- Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста: основы теории, принципы и аспекты анализа: уч. пособие. М. : Деловая книга, 2004, 462 с.
- Гладь С. В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2000. 19 с.
- Едгар Аллан По. Золотий жук. Edgar Allan Poe. The Gold-bug / пер. з англ. Б. Носенюк, І. Петрушевича. Х. : Фоліо, 2020. 187 с.
- Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
- Потебня А. А. Теория словесности: тропы и фигуры. М. : URSS, 2017. 198 с.
- Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М. : Международные отношения, 1974. 216 с.
- Телия В. М. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М. : Наука, 1986. 141 с.

EXPRESSIVE MEANS IN ENGLISH FICTION LITERATURE AND THE PECULIARITIES OF THEIR TRANSLATION (BASED ON THE MATERIAL OF THE NOVEL OF E. A. POE “THE GOLD-BUG”)

Olha Turitsa

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: turitsa.olha@gmail.com

Yehor Marus

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: jukila3@gmail.com

Vira Dorofeieva-Kuzmina

Master Student in Philology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
Odessa, Ukraine
e-mail: veradorofeieva27@gmail.com

SUMMARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of expressive means of translation of literary texts into the Ukrainian language. The research material was the short story “The Gold-Bug” by Edgar Allan Poe and its translation into Ukrainian. The relevance of the research topic is determined by the creation of modern versions of translation of literary works, and therefore new emotional means. The aim of the research is to analyze the peculiarities of rendering English expressive means in literary translation.

It is proved that the means of expressiveness include expressive and emotional vocabulary, figurativeness, modality, literary tropes, etc. The method of translation analysis determined that a metaphor is mostly often translated by a syntactic transformation of substitution, an epithet is translated by the selection of a dictionary equivalent, a comparison is mostly rendered by a syntactic simile or addition, a hyperbole is rendered by a lexical transformation of concretization, and rhetorical questions and exclamatory sentences are often rendered in the translated text by means of permutation syntactic transformation.

Key words: expressive means, expressive and emotional vocabulary, fiction, literary tropes, English-language literature, translation transformations.

REFERENCES

- Akhmanova, O. S. (2007). Slovník lingvistických terminů. 4-e vydání [Dictionary of linguistic terms. 4th edition]. 569 p. M. [in Russian].
- Babenko, L. G. (2004). Filologicheskyy analiz teksta: osnovy teorii, printsipy ta aspekty analizu: navch. posibnyk [Philological analysis of the text: the basics of the theory, principles and aspects of the analysis: teaching manual]. 462 p. M. [in Russian].
- Hladyo, S. V. (2000). Emotyvnist' khudozhn'oho tekstu: semantyko — kognityvnyy aspekt (na materialy suchasnoyi anhlovnoyi prozy): avtoref. dys. kand. filol. nauk [Emotionality of the artistic text: semantic — cognitive aspect (on the material of modern English-language prose): autoref. thesis Ph.D. philol. Sciences]. 19 p. K. [in Ukrainian].
- Edgar Allan Poe. (2020). Zoloty zhuk. Edgar Allan Poe. The Gold-bug: per. z anhл. B. Noseniuk, I. Petrushevycha [The Gold-Bug. Edgar Allan Poe. The Gold-bug: trans. from English B. Noseniuk, I. Petrushevycha]. 187 p. Kh: Folio. [in Ukrainian].
- Gromyaka, R. T. (Ed.), Kovaliva, Yu. I. (Ed.), Teremka, V. I. (Ed.) (2007). Literaturoznavchyy slovnyk-dovidnyk [Literary dictionary-handbook]. 752 p. K.: VC «Akademiya» [in Ukrainian].
- Potebnia, O. O. (2017). Teoriya slovesnosti: tropy ta fihury [Literary theory: tropes and figures]. 198 p. M. [in Russian].
- Recker, Y. I. (1974). Teoriya perekladu i perekladats'ka praktyka [Translation theory and translation practice]. 216 p. M. [in Russian].
- Telia, V. M. (1986). Konotatyvnyy aspekt semantyky nominatyvnykh odynyts' [The connotative aspect of the semantics of nominative units]. 141 p. M.: Nauka. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 8.07.2022

УДК 81'255.4(045)

ДО ПИТАННЯ ПОЕТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Даниїл Шпилевий

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: danielshp1305@gmail.com

Ольга Вілкова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: olyavilkova06@gmail.com

Олександра Салаухіна

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: alya.salaukhina@gmail.com

АНОТАЦІЯ

В статті розглядаються особливості поетичного тексту, поняття поетичного перекладу, проблема форми та змісту в поетичному перекладі; дискурсивні, фонетичні, графічні та лінгвістичні особливості поетичного тексту. Переклад поезії є дуже складним завданням. Навіть при ретельному перекладі формально-сміслові трансформації неминучі. Тому перекладачу доводиться чимось жертвувати та балансувати між художнім змістом та мовною формою. Безумовно, варіативність вибору відповідності залежить від контексту. Протягом багатьох років думки щодо перекладу поезії змінювалися, але досі немає єдиного підходу, проте найбільш влучне слово «інтерпретація». При перекладі поезії кількість інтерпретацій може бути нескінченною, але всі інтерпретації будуть відрізнятися одна від одної

певними ознаками. Під кінець статті можна зробити висновок, що процес перекладу поезії складний та трудомісткий, оскільки зміст поетичного твору пов'язаний зі складним комплексом елементів: ритмом, мелодикою, строфікою та стилістикою, котрі при взаємодії один з одним набувають додаткових значень та створюють певний ефект.

Ключові слова: поетичний текст, поетичний переклад, рима, поетичний твір, переклад.

Вступ. Переклад є одним із важливих способів сприйняття іншої культури, служить засобом міжкультурної комунікації. Завдяки перекладу розширюється діапазон сприйняття іншої культури, здійснюється міжкультурне спілкування, пошук загальних національно-культурних кодів та їх оцінка. Поезія відрізняється певним ритмом, вираженим в законах складання віршів. Інтонації віршів мають музичний відтінок. Музика поезії визначається ритмом, котрий не підкоряється синтаксису, але впливає на синтаксичні структури за допомогою метра. Особливості поетичного перекладу зокрема продиктовані особливостями поетичних текстів. Звуки поетичної мови впорядковані та організовані. Архаїзми, діалектизми, просторіччя, неологізми можуть бути використані автором як художній прийом. Синтаксичні конструкції також використовуються у поетичних творах із художньою метою. Часто порушується звичний порядок слів і це вважається закономірним. З огляду на свою специфічність переклад поезії — це процес, що викликає низку труднощів і проблем. Серед основних проблем слід виділити: 1) збереження національної своєрідності; 2) збереження духу та часу твору; 3) вибір між точністю та красою перекладу. Тому, перед тим як розглядати проблему поетичного перекладу, слід виділити **особливості поетичного тексту**. Стаття визначається своєю **актуальністю** тим, що поетичний переклад є особливою сферою перекладу. Специфічність поетичного тексту обумовлена своєрідною природою поетичного твору, що створює певні складнощі при його перекладі.

Метою роботи є встановлення і розуміння особливостей перекладу поетичного тексту. Для досягнення мети виконуються такі **завдання**:

- з'ясувати поняття поетичного тексту;
- проаналізувати проблеми та особливості при перекладі поетичних текстів.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проводилось на основі вибірки лінгвістичних робіт таких вчених і лінгвістів, як С. Ф. Гончаренко, В. Н. Комісаров, Ю. М. Лотман, Р. Newmark та інших. Для досягнення поставлених завдань використовувалися методи суцільної вибірки та теоретичного узагальнення.

Результати та дискусія. Поетичний переклад є складним та трудомістким процесом, що вимагає від перекладача володіння літературним талантом, вміння писати вірші, мистецтва вмістити поетичну форму іншої мови, смисл оригінального твору, його ідею, а також літературні прийоми. Основною проблемою при перекладі поезії є структура поетичного твору, котра потребує використання певного розміру й риму.

На думку К. І. Леонтєвої, поетичний текст можливо визначати як «художньо структуроване смислове ціле, котре функціонує під впливом, екстралінгвістичних, соціокультурних, психологічних та інших факторів. В результаті чого здатний акумулювати багато сенсів — від суто мовних та культурологічних до унікально-суб'єктивних» (Леонтєва, 2012: 100). Така природа тексту зумовлюється високим рівнем інформації. В той же час поет реалізує свій задум завдяки єдності та взаємодії усіх частин цієї інформаційної системи поетичного тексту. За словами Л. Т. Ідіатуліної, поетичний твір являє собою великий комплекс елементів: ритм, мелодика, строфіка, стилістика і т. д. Вони взаємодіють одне з одним, що й викликає в підсвідомості читача «певний синтетичний ефект» (Идиатуллина, 2010: 46).

С. Ф. Гончаренко поділяє інформацію поетичного тексту на два підвиди: естетична та смислова (Гончаренко, 1999: 108). В термінології І. Р. Гальперіна, смислова інформація своєю чергою поділяється на фактичну та концептуальну (Гальперин, 2006: 27). Фактична — це інформація про будь-які факти та події, які були, є чи будуть існувати в реальному або вигаданому світі. Концептуальна інформація являє собою висновок автора про те, чим стає перед нами світ. Ця інформація завжди імпліцитна. Вона проявляється в тексті завдяки фактичному змісту. Таким чином, смисл стає формою змісту.

В поезії естетична інформація часто домінує над фактичною та концептуальною. На думку С. Ф. Гончаренка, естетична інформація становить собою складний комплекс, який включає власне естетичну інформацію (оцінка читача відповідно змісту форми та навіпаки);

гедоністичну (насолада, яку отримує читач від поезії); аксіологічну (формування в читача картини світу, краси); сугестивну (впливає на підсвідомість читача) (Гончаренко, 1999: 108). Таким чином, поетичний текст є як засобом передачі естетичної інформації, так і об'єктом цієї інформації.

В поетичному тексті, завдяки особливостям його організації, повністю змінюється механізм створення змісту. Кожен елемент мови взаємодіє з іншими по вертикалі та по горизонталі, отримуючи додатковий зміст. Поетичний контекст розширяє багатозначність кожного слова, в результаті чого отримує додаткові змістові відтінки.

Поетичний текст має особливу структурну організацію. За словами К. І. Леонтьєвої, існує багаторівнева структура поетичного тексту, яка включає в себе лінгвістичну (мовну), екстралінгвістичну та внутрішню форми вираження (Леонтьєва, 2012: 101). Розглядаючи структуру поетичного тексту більш детально, К. І. Леонтьєва виділяє графічну, дискурсивну, фонетичну і лінгвістичну форми. До графічної форми належить різна довжина рядка, яка актуалізує оригінальну орфографію, виділення шрифту і т. д. До дискурсивної форми належить поетичний ритм. Для поезії характерний певний ритм, який виражається в метричних одиницях.

Звук в поезії є важливою частиною змісту, виступає відображенням смислу. Звук породжує музикальну атмосферу. Він викликає асоціації, надає твору певний настрій. Важливими елементами фонетичної форми є фінальна й внутрішня рима, порядок римування, співвідношення жіночих та чоловічих рим, алітерація, асонанс, фонетична анафора та епіфора, паронімія, повтори звуків, звуконаслідування і т. д.

Лінгвістична (мовна) форма включає в себе чотири підрівні: морфологія, словотворення, лексика й синтаксис. Граматичні елементи (будь-які частини мови, рід, число, відмінок, синтаксичні конструкції і т. д.) в структурі поетичного тексту отримують новий смисл. Синтаксичні засоби (комунікативний тип речення, риторичні та еліптичні конструкції, порядок слів, анафора та епіфора, віршований переніс, інверсія, асиндетон та полісиндетон та інші) також допомагають реалізувати задум автора. Оформлення композиції вірша (поділ на строфи та об'єм строфи) допомагає зрозуміти розвиток лінії оповіді.

Протягом багатьох років у зв'язку зі своєю суперечливою природою поетичний переклад являє собою предмет обговорення, в першу

чергу, власне переклад чачи. В процесі становлення поняття поетичного перекладу можна виділити лінгвістичний та літературознавчий напрями.

В узагальненій теорії перекладу поняття поетичного перекладу охоплене власне поняттям переклад. В. Н. Комісаров визначає переклад як «вид мовного посередництва, при якому зміст іншомовного тексту оригіналу передається на іншу мову шляхом створення на цій мові комунікативно рівноцінного тексту» (Комиссаров, 1990: 248). В спеціальній теорії перекладу поняття поетичного перекладу охоплено загальним поняттям художнього перекладу. У відповідності до жанрово-стилістичної класифікації поетичного перекладу розглядається як вид художнього перекладу, головна функція якого — «естетичний вплив на реципієнта» (Алексеева, 2008: 260).

У процесі еволюції на понятті поетичного перекладу відобразились поняття адекватності та еквівалентності. А. Д. Швейцер виділяє «поетичну еквівалентність» і пропонує орієнтуватися на «ідеальний еталон перекладу». При цьому він не досліджує поетичний переклад, а використовує його як матеріал, щоб показати загальні закономірності перекладу.

Я. Л. Ліберман в концепції поетичного перекладу виділяє поняття «емоційно-психологічного потенціалу твору», маючи на увазі світобачення автора, його особистісні якості, настрої та відчуття, й «емоційно-психологічне сприйняття читача», тобто, наскільки він здатен відчутти та зрозуміти витвір (Ліберман, 1995: 7). Кращим вважається переклад, в якому потенціал і сприйнятливості співпадають. Згідно з визначенням С. Ф. Гончаренка, поетичний переклад — це «переклад поетичного тексту, створеного на одній мові, завдяки поетичному тексту на мові перекладу» (Гончаренко, 1999: 109). Він вважає, що має бути створений новий поетичний текст, еквівалентний оригінальному тексту за його концептуальною та естетичною інформацією, але котрий може використовувати за необхідності інші мовні чи віршовані форми.

Н. В. Шутємова розглядає поетичний переклад як «творчу діяльність зі створення культурних цінностей, направлену на репрезентацію художніх цінностей іншомовної літератури в культурі, яка приймає цю літературу» (Шутємова, 2010: 152). При цьому вона вважає, що особливості типу тексту є важливим фактором, який зумовлює основні проблеми перекладу.

Поняття форми та змісту перекладу стосовно поетичного тексту з'явилося в XVIII — на початку XIX ст. Важливу роль в цьому зіграла німецька класична естетика, головним чином праці Гегеля (Либержман, 1995). Під формою розуміли елементи вірша: риму, метр, інтонацію, ритм, типи рим, схеми римувань, композицію строф, слова та їх поєднання, повтори, звукові ефекти (взаємовідношення голосних та приголосних звуків, протяжність, музичність). Під змістом розуміли явище, яке породжує поезія в нашій свідомості: почуття, прагнення, думки, образи природи, речей, людей, подій. Зміст пов'язаний з формою за допомогою задумки, системи образів, тропів, алюзій (стилістичний засіб, котрий натякає на відомі факти, історичні події і т. д.), вживання цитат.

В рамках літературознавства та лінгвістики сформувалися дві точки зору на поетичний текст. В літературознавчому віршуванні в якості основи розглядається категорія змісту, в структурному віршуванні — категорія форми. Спроби максимально зберегти елементи форми та змісту при перекладі викликають труднощі, тому постає питання, чому надати перевагу, формі чи змісту. При розподілі форми й змісту, форма стає окремою від процесу створення вірша. В свою чергу витвір опиняється незалежним від задуму автора.

При більш детальному розгляді форми не береться до уваги емоційна сторона образу. Ми знаємо, що емоційний взаємозв'язок елементів тексту визначає його своєрідність. Тому, на думку Н. В. Шутевої, форму правильніше розглядати з позиції «одноцільності» твору (Шутевова, 2010: 85).

При перекладі з'являється нова зовнішня форма, в результаті чого змінюється і внутрішня форма. За словами К. І. Леонтєвої, «справді неперекладним стають не стільки сама форма, скільки зв'язки та відношення, котрі виникають між формою та змістом поетичного тексту». Вона пропонує віддати перевагу при перекладі не мовній відповідності форми, а її функції, враховуючи при цьому поетичні традиції обох країн. К. І. Леонтєва вважає, що оптимальною тактикою при перекладі поетичного тексту є стратегія «функціональної субституції за аналогією» (Леонтєва, 2012). Тобто функціональної відповідності формі може надати однаковий естетичний ефект перекладу в порівнянні з оригіналом. Але це не завжди можливо через різницю в поетичних традиціях різних країн, через відмінності в функціях, на

перший погляд, еквівалентних елементів мови, через відмінності індивідуального авторського стилю та стилю перекладача.

На думку С. Ф. Гончаренка, перекладачу необхідно відтворити «художню єдність змісту та форми оригіналу, створити її як живий та цілісний поетичний організм, а не його мертву фотокопію чи нежиттєву схему» (Гончаренко, 1999). При прочитанні вірша ми сприймаємо його форму, кожен елемент має свій смисл. А смисл твору й є його змістом. Сприймаючи форму, ми розуміємо зміст. Тому поетичний твір являє собою цілісне, єдине та нероздільне.

В естетико-формальному віршознавстві розглядається єдність ритму, форми й змісту поетичного тексту, де ритм стає естетично значимим. Досліди О. Н. Грінбаума показали, що в структурі поетичного тексту існує закон, виражений через принцип «золотої середини» (Грінбаум, 2001: 10). На основі приведених формул розрахунку ритміко-гармонійної точності поетичного тексту ми бачимо, що одиниці ритму взаємопов'язані й знаходяться в рівновазі.

Таким чином, цілісність поетичного тексту дозволяє розцінювати його як знак має план змісту та план вираження. План змісту представлений естетичним світосприйняттям, а план вираження — мовним втіленням цього світосприйняття. Н. В. Шутевова визначає естетичну значимість мовного втілення естетичного світосприйняття в поезії як поетичність (Шутевова, 2012). Таким чином, мета поетичного перекладу полягає в створенні тексту, який представляє поетичність оригінального тексту.

Будучи частиною змісту, форма визначає розвиток змісту. За словами Л. Т. Ідіатуліної, «форма в поезії змістовна». Мета перекладу — не стільки передати форму та зміст, скільки вплинути на свідомість читача, тобто передати «ідейно-естетичний зміст» зберігаючи при цьому форми, котрі несуть «певні семантичні функції» (Ідіатуліна, 2010: 46). Н. М. Жутовська вважає, що задля досягнення певного рівня перекладу поезії можна втратити як елементи форми, так і елементи змісту. Необхідно залишити настрій, образність та інтонацію оригінального тексту (Жутовська, 2014: 347).

Важливість проблеми ритму в поетичному перекладі є слідством особливостей поетичного тексту, котрий характеризується певною ритмічністю. Ритм — це чергування в певному порядку сильних (наголошені склади) та слабких (ненаголошені склади) місць. Метр —

це порядок чергування наголошених та ненаголошених складів, котрі включають в себе розміри в залежності від кількості складів у стопі (наголошений склад з супроводжуючим його ненаголошеним). Розмір може бути двоскладовим, трискладовим, чотирискладовим і т. д. Розмір вірша може передавати значення. Наприклад, двоскладовий рядок (хорей) передає швидкий рух, трискладовий рядок (амфібрахій) передає повільний рух. Також розмір емоційного стану автора.

Існує декілька систем складання віршів. Силабічна — однакова кількість складів у рядку. Тонічна — кількість наголошених складів у рядку повторюється, ненаголошених — невизначена кількість. Силабо-тонічна — однакове число наголошених та ненаголошених складів, але наголошені склади повторюються в певній послідовності.

В поетичному тексті ритм несе в собі певний смисл. Ритм уточнює значення кожного слова в вірші, визначаючи смислову щільність твору. Кожна строфа (частина тексту, котра об'єднує декілька віршів за допомогою ритму та змісту) ритмічно повторюється. Ритму підкорюється синтаксис вірша, в якому втілюється ритмічна інтонація, також ритму підкорюється й порядок слів. В деяких випадках (наприклад, у випадку синтаксичного паралелізму) відбувається зіткнення синтаксису, тоді виникає особливий граматики-синтаксичний ритм.

Ю. М. Лотман виділяє інтонаційний ритм, котрий характеризує співвідношення синтаксису та метра. За його словами, монотонність інтонації вірша завжди зіставляється з логічними інтонаціями і «створює фон, на якому різко проявляються синтетико-інтонаційні різновиди, виходить зціплення і зіставляє лексичне значення слів та виражається глибокий смисл» (Лотман, 1998). Зміщення ритму допомагає змінити монотонний ритм, темп мови та інтонацію. Наприклад, висхідний ритм (ямб та анапест), поєднуючись в межах рядка з низхідними ритмами (хорей та дактиль), створює сильний інтонаційний контраст. Особливості ритму є частиною стилю поета.

Англійське віршування допускає велику кількість варіацій ритму. В англійській поезії частіше зустрічається гіперметрія (наявність у стопі зайвого складу чи складів), ліпометрія (нестача складу чи складів), різновид гіперметрії — анакруза, коли перед першою стопою вірша зустрічається зайвий ненаголошений склад чи склади, різновид

ліпометрії — антианакруза, коли в рядку відсутні переднаголошений склад чи склади. Також в англійській поезії частіше зустрічаються випадки, коли стопа змінює свою якість, але зберігає кількість, точніше, одна зі стоп в рядку замінюється стопою іншого виду, наприклад, ямб (двоскладові стопи з наголосом на другому складі) хореем (двоскладною стопою з наголосом на першому складі).

Існують різні підходи до вирішення проблеми ритму в поетичному перекладі, обумовлені відмінністю поетичних традицій в різних культурах та певним характером ритмічного утворення смислу. Згідно з Л. Т. Ідіатуліной, ще в XVIII ст. поети та перекладачі говорили про неможливість перекладу поезії внаслідок особливостей поетичного тексту (Ідіатуліна, 2010: 45). Вважалося, що можливо перекласти зміст та смисл, але особливості складання віршів неможливо перекласти. Тим не менше, переклад поезії існує.

Відсутність розуміння ролі ритму в поетичному творі, розподіл ритму та смислу, оцінювання ритму тільки як такого, який характеризує текст, приводить до знецінення ритму та смислу оригінального твору. Однак еквіритмічний переклад, коли зберігається віршований розмір, тобто є певне число складів та наголосів, та еквілінійний переклад, коли витримується кількість рядків та порядок строф, що і в оригінальному тексті приводять до створення твору з іншим естетичним ефектом.

Перетворення форми оригінального тексту в перекладі веде до перетворення задуму поета. Порушення чи зміна ритму в перекладі може призвести до втрати смислу твору, до зміни реальності, котра створена автором. При перекладі на етапі передперекладацького аналізу необхідне розуміння смислу, втіленого ритмом. Необхідно слідувати принципу ритмічного руху думки поета.

Рима — це співзвучність кінців віршованих строк, точніше, повторення схожих поєднань звуків, котрі пов'язують закінчення двох чи більше віршованих строк. Рима повторюється в вірші регулярно, допомагаючи ритмічній організації твору. Вона об'єднує та формує рядки.

Існує різноманітна класифікація рим. Розглянемо деякі з них. За положенням наголосу від кінця рядка виділяють чоловічі рими (наголос на кінці складу) та жіночі (наголос на передостанньому складі); дактилічні (наголос на третьому з кінця складі) та гіпердактилічні (на-

голос на четвертому та будь-яких попередніх складах). В англійській поезії можливо зустріти зіставну риму, коли зі словом чи його частиною співзвучні два чи більше слів, за ступенем фонетичного співзвуччя виділяють повні рими (співпадає кількість та якість після наголошених голосних та приголосних звуків) та неповні рими. За ступенем фонетичного багатства виділяють багаті рими (повні рими, якщо в них співпадають післянаголошені приголосні, та чоловічі рими, які закінчуються голосними) та бідні рими. За лексичними ознаками виділяють тавтологічні рими (повний повтор слова), омонімічні рими (написання та звучання римуючих слів співпадають, але слова мають різні значення), каламбурні рими (різні слова зі схожим фонетичним звучанням), паронімічні рими (пароніми, близькі за звучанням та написанням слова) і т. д.

В англійській мові існують зорові рими, засновані на буквах, а не на звуках, тобто не співпадання кінцевих букв, а кінцевих звуків. Звукові відмінності в таких римах з'явилися в результаті змін, які відбулися в звуковій системі англійської мови. В залежності від місця розташування в строфі виділяють рими (в поруч розташованих рядках), потрійні, перехресні, кільцеві (римуються крайні рядки строф), тернарні (через два рядки на третій) і т. д. Кожний тип строф відрізняється розташуванням рим. Рима може бути не тільки зовнішньою (на кінці рядка), але й внутрішньою, розташовуючись всередині рядка. Внутрішня рима частіше зустрічається в багатостопній рядках.

Рима сприяє метричному розподілу вірша на одиниці рими. Вона покращує сприйняття рими, роблячи його більш значущим. В цьому проявляється функція створення рими. Риму в поетичному тексті називають метафорою. Протиставлення ідентичних звуків, рими виражають різний смисл, в чому й полягає естетична результативність рими. Рими можуть створювати нові значення, семантично виділяючи слова. Слова спираються на повтор звуків, залучаючи увагу, й стають більш помітними.

Складності при перекладі поезії можуть бути викликані морфологічними особливостями слів, особливостями синтаксису, відмінностями в наголосі, відмінністю словотвірних моделей. Також важливе значення має середня довжина слова, що впливає на довжину вірша, та відмінності в традиціях складання віршів. Англійські рядки вірша містять більше слів і, як наслідок, більше ідей та образів.

Графічне оформлення має велике значення для створення смислу вірша. Графічне оформлення, в відповідності до наміру автора, структурує смисл та демонструє емоційний настрій твору. Графіка вірша, будучи багатофункціональною, задає ритм, інтонацію твору, а також акцентує увагу на певному елементі смислу.

Серед графічних засобів, котрі використовують для оформлення поетичного твору, виділяють пунктуаційні засоби, шрифти, курсив, підкреслення, певне розташування рядків, графічний образ цілого вірша. Способи їх використання в англійській та українській мовах мають певні відмінності, які необхідно враховувати при перекладі твору.

Для виділення сегмента смислу використовують капіталізацію, тобто написання слова з великої літери. В процесі перекладу графіка вірша різних перетворень, в результаті індивідуального бачення інформативності перекладачем. Капіталізація може виконувати семантичну функцію, відображаючи значення слова; функцію утворення думки; естетичну функцію, виділяючи певні сегменти та збільшуючи виразність твору. Декапіталізація використовується, щоб зняти виділення певних елементів.

Серед знаків пунктуації в українській поезії широко використовується тире. В англійській мові тире — менш популярний знак. В англійській мові тире розділяє зіставні частини предиката, посилюючи образ. Пунктуація, яка не відповідає правилам, привертає увагу до створеного автором образу. Спроба змінити пунктуацію при перекладі візуально чи емоційно змінює вірш.

Графічні образи віршів, котрі написані у вигляді певних фігур, наприклад, в формі серця, зірки і т. д., вже несуть певний смисл, привертаючи увагу читача. Графічні засоби не набувають самостійного значення, вони виділяють додаткові значення, котрих набувають одиниці мови. Графічні засоби, наряду з текстом, обумовлюють комунікацію, виділяючи одиниці тексту, формуючи образи, а також встановлюють зв'язки всередині тексту й виражають намір автора.

Висновки. Ми розглянули проблему поетичного перекладу й прийшли до висновку, що поезія являє собою область перекладу. Специфічність поетичного тексту обумовлена своєрідністю природи поетичного твору, що створює певні труднощі при його перекладі. Поетичний текст має особливу структурну організацію, в якій можна виділити графічну, дискурсивну, фонетичну та лінгвістичну форми, та являє

складний комплекс елементів: ритму, мелодики, строфіки й стилістики, котрі взаємодіють один з одним, набуваючи додаткових значень, й викликає в підсвідомості реципієнта певний синтетичний ефект.

Поетичний переклад — це створення поетичного тексту, який відповідає оригіналу по формі та змісту, а також в якому використовуються характерні для нього елементи. Поетичний переклад представляє собою складний та трудомісткий процес, він вимагає від перекладача володіння літературним талантом, вміння писати вірші, мистецтва вмістити в поетичну форму іншої мови смисл оригінального твору, його ідею, а також літературні прийоми.

Основною проблемою при перекладі поезії є структура поетичного твору, котра потребує використання певного розміру й рим. Поетичний текст характеризується певною ритмічністю. Ритм знаходиться у взаємодії з синтаксисом вірша і несе певний смисл. Порушення чи зміни ритму в перекладі може привести до втрати твором смислу, до змінення реальності, котра створена автором. Рима допомагає ритмічній організації твору. Рима об'єднує рядки й формує строфи. Рими виражають різноманітний смисл, можуть створювати нові значення, семантично виділяють слово. Збереження повної рими допомагає передати унікальність оригінального твору.

Важливе значення для створення смислу вірша має його графічне оформлення, котре задає ритм, інтонацію твору, а також акцентує увагу на певних елементах смислу. Поетичний твір — єдиний, цілісний та неподільний. Необхідно передати основну думку й настрої оригінального твору таким чином, щоб переклад був цільним. Будучи частиною змісту, форма визначає розвиток змісту, тому мета перекладу полягає в передачі ідейно-естетичного змісту та збереженні при цьому форм, котрі виконують певні семантичні функції.

Переклад поезії є складним завданням, котре передбачає володіння перекладачем необхідними мовними знаннями, а також надає можливість їх вдосконалювати. Поява багатогранності перекладів пов'язана з різною інтерпретацією оригінала, котра обумовлена професіоналізмом та літературним талантом перекладача, вмінням вийти зі складної ситуації, здатністю вирішити майже нерозв'язні задачі, впливом літературної традиції епохи.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика : учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. СПб. : Союз, 2008. 288 с.
- Бердышев С. Н. Рекламный текст. Методика составления и оформления : учебное пособие. М. : Дашков и Ко, 2012. 480 с.
- Галь Н. Слово живое и мертвое. М. : Время, 2007. 592 с.
- Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М., 2006. 144 с.
- Гончаренко С. Ф. Поэтический перевод и перевод поэзии: константы и вариативность. *Тетради переводчика* : науч.-теор. сб. / под ред. С. Ф. Гончаренко. М. : МГЛУ, 1999. Вып. 24. С. 107–122.
- Гринбаум О. Н. Эстетико-формальное стиховедение: Методология. Аксиоматика. Результаты. Гипотезы. СПб. : Изд-во СПбГУ, 2001. 40 с.
- Жук Н. В. Проблема сохранения рифмы при переводе поэтического текста. *Вестник современной науки*. 2015. № 7. С. 126–129.
- Жутовская Н. М. Поэтический перевод и проблема адекватности. *Царскоельские чтения*. 2014. Т. 1, № 13. С. 342–347.
- Идиатуллина Л. Т. The problem of poetry's translation in the works of the modern scientists. *Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств*. 2010. № 1. С. 44–49.
- Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М. : Высш. шк, 1990. 253 с.
- Кожин В. В. Как пишут стихи. О законах поэтического творчества. Москва : Алгоритм, 2001. 320 с.
- Либерман Я. Л. Как переводят стихи (заметки о переводе еврейской и не только еврейской поэзии). Екатеринбург : Изд-во Уральск. гос. ун-та, 1995. 90 с.
- Леонтьева К. И. Сверхсемантизация формы поэтического текста как проблема перевода. *Lingua mobilis*. 2012. № 1 (34). С. 100–115.
- Лотман Ю. М. Структура художественного текста. СПб. : Искусство—СПБ, 1998. 288 с.
- Шутёмова Н. В. К проблеме формы и содержания в поэтическом переводе. *Вестник Пермского университета*. 2010. № 2. С. 85–91.
- Шутёмова Н. В. Проблема «язык и стих» в поэтическом переводе. *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. 2012. № 9 (642). С. 227–235.
- Newmark, P. Approaches to translation. Oxford : Pergamon Press Ltd, 1982.
- Tisgam K. H. Translating poetry: Possibility or impossibility? *Journal of College for Education for Women*. 2014. 25 (2). P. 511–524.

TO THE ISSUE OF POETRY TRANSLATION

Daniil Shpylyevyi

Master Student in Philology State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»,
Odesa, Ukraine
e-mail: danielshp1305@gmail.com

Olha Vilko

Master Student in Philology State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»,
Odesa, Ukraine
e-mail: olyavilkova06@gmail.com

Oleksandra Salaukhina

Master Student in Philology State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»,
Odesa, Ukraine
e-mail: alya.salaukhina@gmail.com

SUMMARY

This work is devoted to the peculiarities of the poetic text, the concept of poetic translation, the problem of form and content in poetic translation; discursive, phonetic, graphic and linguistic features of the poetic text. Translation of poetry is a very difficult task. Even with careful translation, formal and semantic transformations are inevitable. Therefore, the translator has to sacrifice something and balance between artistic content and linguistic form. Of course, due to the variability of the choice of relevance depends on the context. Over the years, opinions on poetry translation have changed, and there is still no single approach, but the word “interpretation” is the most suitable here. When translating poetry, the number of interpretations can be infinite, but all interpretations will differ from each other in some way. By the end of this article, we can conclude that the process of translating poetry is indeed very complex and time-consuming, since the content of a poetic work is connected with a complex set of elements: rhythm, melody, strophe and stylistics, which when interacting with each other acquire additional meanings and create a certain effect.

Key words: poetic text, poetic translation, rhyme, poetic work, translation.

REFERENCE

Alekseeva I. S. *Professionalnii trening perevodchika. Uchebnoe posobie po ustnomu i pismennomu perevodu dlya perevodchikov i prepodavatelei. [Professional training of a translator. Text-book on interpretation and translation for translators and teachers].* — St. Petersburg: Soyuz, 2008. — 288 p. [In Russian]

Berdyshev S. N. *Reklamnyi tekst. Metodika sostavleniya i oformleniya. Uchebnoe posobie [Advertising text. Methods of compilation and design. Tutorial].* — Moscow: Dashkov i Ko, 2012. — 480 p. [In Russian]

Gal N. *Slovo zhivoe i mertvoe [Word living and dead].* — Moscow: Vremya, 2007. — 592 p. [In Russian]

Galperin I. R. *Tekst kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya [Text as an object of linguistic research].* M., 2006. — 144 p. [In Russian]

Goncharenko S. F. *Poeticheskii perevod i perevod poezii: konstanti i variativnost [Poetic translation and translation of poetry: constants and variability] // Translator's notebooks: scientific-theor. Issue № 24 / ed. S. F. Goncharenko.* — M.: MGLU. — 1999. — P. 107–122. [In Russian]

Grinbaum O. N. *Estetiko-formalnoe stikhovedenie: Metodologiya. Aksiomatika. Rezultati. Gipotezi [Aesthetic and formal versification: Methodology. Axiomatics. Results. Hypotheses].* — St. Petersburg: Publishing House of St. Petersburg State University, 2001. — 40 p. [In Russian]

Zhuk N. V. *Problema sokhraneniya rifmi pri perevode poeticheskogo teksta [The problem of preserving rhyme in the translation of a poetic text].* Vestnik sovremennoy nauki. — 2015. — No. 7. — P. 126–129. [In Russian]

Zhutovskaya N. M. *Poeticheskii perevod i problema adekvatnosti [Poetic translation and the problem of adequacy] // Tsarskoye Selo Readings.* — 2014. — T. 1 -No. 13. — P. 342–347. [In Russian]

Idiatullina L. T. *The problem of poetry's translation in the works of the modern scientists // Bulletin of the Kazan State University of Culture and Arts.* — 2010. — No. 1. — P. 44–49. [In Russian]

Komissarov V. N. *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekti) [Theory of translation (linguistic aspects)].* — M.: High. school, 1990. — 253 p. [In Russian]

Kozhinov V. V. *Kak pishut stikhi. O zakonakh poeticheskogo tvorchestva. [How poetry is written. On the laws of poetic creativity].* — Moscow: Algorithm, 2001. — 320 p. [In Russian]

Lieberman Y. L. *Kak perevodyat stikhi (zametki o perevode yevreiskoi i ne tolko yevreiskoi poezii) [How Poems Are Translated (Notes on the Translation of Jewish and Not Only Jewish Poetry)].* — Yekaterinburg: Publishing House Uralsk. State. Univ., 1995. — 90 p. [In Russian]

Leontyeva K. I. *Sverkhsemantizatsiya formi poeticheskogo teksta kak problema perevoda [Oversemantization of the form of a poetic text as a problem of translation] // Lingua mobilis.* — 2012. — No. 1 (34). — P. 100–115. [In Russian]

Lotman Y. M. *Struktura khudozhestvennogo teksta. [The structure of a literary text].* — St. Petersburg: Art — St. Petersburg, 1998. — 288 p. [In Russian]

Shutyomova N. V. *K probleme formi i sodержaniya v poeticheskom perevode [On the problem of form and content in poetic translation] // Bulletin of the Perm University. Russian and foreign philology.* — 2010. — No. 2. — P. 85–91. [In Russian]

Shutyomova N. V. *Problema «yazik i stikh» v poeticheskom perevode [The problem of “language and verse” in poetic translation].* — 2012. — No. 9 (642). — P. 227–235. [In Russian]

Newmark, P. *Approaches to translation.* Oxford: Pergamon Press Ltd, 1982.

Tisgam, K. H. *Translating poetry: Possibility or impossibility? Journal of College for Education for Women.* 2014. — 25 (2), — P. 511–524.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2022

УДК 81'255.4

СВІТОГЛЯДНІ УНІВЕРСАЛІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Олена Шустер

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: lenochkazvezda15@gmail.com

Олег Гапченко

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: akeenoir@gmail.com

Агата Рожкова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: agatha.rozhkova@gmail.com

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей відтворення лінгвістичних репрезентантів світоглядних універсалій в англо-українському художньому перекладі. У якості матеріалу дослідження обрано жанр фентезі, який постає авторським втіленням світоглядних універсалій, які у своїй взаємодії та зчепленні задають цілісну узагальнену подобу людського світу. Світоглядні універсалії — це категорії, які акумулюють історично накопичений соціальний досвід і в системі яких людина певної культури оцінює, осмислює та переживає світ, зводить у цілісність усі явища дійсності, що потрапляють у сферу її досвіду.

Встановлено, що фентезійний твір Дж. Роулінг репрезентований опозицією «добра» та «зла», які представлені реаліями чарівного світу. Результати структурно-семантичного аналізу тематичних груп світоглядних універсалій, що створюють філософську концепцію твору фентезі та лексичних одиниць, що актуалізують їх, дозволяють виявити такі групи реалій: ономастичні реалії, побутові реалії, етнографічні та міфологічні реалії, реалії державно-адміністративного устрою та громадського життя.

Зіставний аналіз особливостей перекладу реалій чарівного світу дозволяє констатувати, що перекладач вдається до різних типів перекладу: власне описового перекладу, а також різних комбінацій описового перекладу: транскрипція та описовий переклад у перекладацькому коментарі, транскрипція та описовий переклад у тексті твору, графічне перенесення (збереження оригінального написання) та описовий переклад у тексті твору, калькування та описовий переклад у перекладацькому коментарі.

Ключові слова: жанр фентезі, світоглядна універсалія, стратегія перекладу, прийоми перекладу.

Вступ. Художні тексти є носіями особливої емоційно-естетичної інформації. Головне завдання художнього твору — звернути увагу читача на універсальне, головне, вічне, допомогти розглянути це вічне в частці, на цій частці не зупиняючись, а просуючись далі, у всьому доходячи до самої суті.

Жанр фентезі постає особливим літературним напрямом в художньому просторі. Він виділяється на основі своєї специфічної фантастичної природи, яка обумовлює і особливий сюжет, і особливу картину світу, і особливий тип героя. Символізм, структура й функція твору фентезі — феномен досить складний. З'єднуючи в собі елементи міфу й чарівної казки, фентезі є одним із засобів формування в людині таких основ життя, як мораль, етика, самоідентифікація з добром, моральні інтенції, а також можливим «засобом конструювання в людині первинної картини світу та первинної метафізичності як основ для наступного формування особистості й, у результаті, одним з ефективних засобів формування повноцінної особистості. Фентезі є транслятором певної етнокультури та, зокрема, народної мудрості, поряд із притчами, прислів'ями й ін.» (Солодуб, 2005).

Літературний твір фентезі постає авторським втіленням світоглядних універсалій, які у своїй взаємодії та зчепленні задають цілісну узагальнену подобу людського світу. Світоглядні універсалії — це категорії, які акумулюють історично накопичений соціальний досвід і в системі яких людина певної культури оцінює, осмислює та пере-

живає світ, зводить у цілісність усі явища дійсності, що потрапляють у сферу її досвіду. Це вічні, онтологічні та метафізичні константи людського буття. Універсалії трактуються як один зі способів осмислення людиною дійсності, її адаптації до неї в процесі соціалізації. До таких універсалій дослідники відносять фундаментальні явища об'єктного та суб'єктного характеру: щастя, честь, справедливість, пізнання, істину і т. п., досвід, осмислення яких накопичений людством чи не за весь період його існування (Володина).

Серед універсалій, за допомогою яких виражені визначення людини як суб'єкта діяльності, структури її спілкування, її відносини до інших людей і суспільства в цілому, до цілей і цінностей соціального життя можна віднести такі категорії: «людина», «суспільство», «я», «інші», «свідомість», «добро», «краса», «віра», «надія», «совість», «справедливість», «воля» і т. п. Ці категорії фіксують у найбільш загальній формі досвід, що історично накопичується, включення індивіда в систему соціальних відносин і комунікацій.

Твір фентезі як явище професійної культури являє собою не одномірне історичне, етнічне, філологічне, фольклорне, художнє або педагогічне утворення в структурі соціуму. Він з'являється як багатомірна система, в якій у знятому вигляді присутні всі грані, аспекти життєдіяльності соціуму. Світ фентезі — це «світ соціуму в його реально-ірреальному відбитті, у єдності прози життя та поезії фантазії» (Кольцова).

Актуальність дослідження зумовлена стрімким поширенням перекладеної літератури фентезі в сьогоденній Україні, необхідністю систематизувати і класифікувати засоби лінгвістичної маніфестації світоглядних універсалій у художній літературі, а саме у жанрі фентезі, зростаючим інтересом вітчизняних і зарубіжних перекладознавців до засобів оптимального відтворення усіх змістовних та формальних параметрів фентезійних творів, потребою заповнити цю лакуну в українському перекладознавстві.

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей відтворення світоглядних універсалій, репрезентованих у романах Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера, українською мовою.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі **завдання**:
– описати структурно-типологічні характеристики аналізованого твору фентезі;

– визначити базові типи світоглядних універсалій, що створюють філософську концепцію твору фентезі, та мовні одиниці, що актуалізують їх;

– провести зіставний аналіз перекладу універсалій цільовою мовою фентезійних творів на прикладі українського перекладу романів Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», «Гаррі Поттер і таємна кімната».

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження стали переклади двох романів британської письменниці Дж. К. Роулінг з циклу про Гаррі Поттера («Harry Potter and the Philosopher's Stone» та «Harry Potter and the Chamber of Secrets») українською мовою (перекладач В. Морозов). Вибір текстів романів жанру фентезі визначений завданнями дослідження. З'єднуючи в собі елементи міфу й чарівної казки, фентезі є одним із засобів формування в людині таких підстав життя, як мораль, етика, самоідентифікація з добром, моральні інтенції. Літературний твір фентезі є авторським втіленням світоглядних універсалій, які у своїй взаємодії й зчепленні задають цілісну узагальнену подобу людського світу. Загальний обсяг досліджуваного матеріалу становив понад 2500 сторінок, з яких у цілому було виділено та проаналізовано близько 100 текстових фрагментів.

У роботі використано комплексну методiku, що включає в себе метод лінгвістичного спостереження, який передбачає лінгвістичний аналіз тексту оригіналу, структурно-семантичний аналіз, зіставний аналіз, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

Результати та дискусія. Фентезійні твори про Гаррі Поттера є втіленням філософської ідеї, яка має бути збережена при перекладі. Одна з основних універсальних опозицій творів Дж. Роулінг — це боротьба темних і світлих сил, вічне протистояння «добра» та «зла», які представлені реаліями чарівного світу та викликають основні труднощі при перекладі.

Результати структурно-семантичного аналізу тематичних груп світоглядних універсалій, що створюють філософську концепцію твору фентезі, та лексичних одиниць, що актуалізують їх, дозволили виявити такі групи реалій.

Найбільш репрезентативним шаром виявилася лексика, яка називає ономастичні реалії — 35 % від загальної кількості лексичних

одиниць, що актуалізують універсальні опозиції творів Дж. Роулінг — протиставлення «добра» та «зла». З них 60 % належать до класу антропонімів: *Harry Potter, Hermione Granger, Ron Weasley, Neville Longbottom, Draco Malfoy, Vincent Crabbe, Gregory Goyle, Fleur Delacour, Albus Percival Wulfric Brian Dumbledore, Severus Snape, Minerva McGonagall, Alastor «Mad-Eye» Moody, Gilderoy Lockhart, Rubeus Hagrid, Filius Flitwick, Horace E. F. Slughorn, Pomona Sprout, Sybill Trelawney, Quirinus Quirrell, Sirius Black, Tom Marvolo Riddle, Dobby*.

30 % складають назви компаній, ресторанів, магазинів, тощо: *Gryffindor, Slytherin, Hufflepuff, Ravenclaw, Beauxbatons Academy of Magic, Room of Requirement, Flourish & Blotts, The Leaky Cauldron, Ollivander's, Quality Quidditch Supplies, The Three Broomsticks, The Hog's Head*.

Найменш репрезентативними в рамках даної групи є топоніми, частка яких дорівнює 10 %: *The Burrow, Hogwarts, Forbidden Forest, Diagon Alley, Knockturn Alley, The Shrieking Shack*.

Функціонування власних імен у тексті має свою специфіку. Так, імена та назви є невід'ємним елементом форми художнього твору, складовими стилю Дж. Роулінг, одним із засобів, що створюють художній образ. Вони несуть на собі помітно виражене значення навантаження, мають незвичайний звуковий вигляд, мають прихований асоціативний фон, тому власні імена в перекладах мають бути стилістично вірними та точними, відповідати всьому духу, ідеї, цілям твору, мають привносити характерний колорит, а іноді й певний спеціальний зміст, особливе значення, у якому концентровано виражена авторська ідея (Виноградов, 2004).

Лексика, яка називає побутові реалії, складає 25 % від аналізованої вибірки лексичних одиниць, що актуалізують універсальні опозиції твору. Найбільш репрезентативними в цій групі є назви житла та майна, а також їжі та напоїв (45 % і 40 % відповідно).

Лексика, що називає житло, майно: *The Mirror of Erised, The Marauder's Map, Time-Turner, Horcrux, Quick-Quotes Quill, Remembrall, Howler, Sorting Hat, Floo Powder, pensieve, Portkey, Sneakoscope*.

Лексика, що називає їжу, напої: *polyjuice potion, butterbeer, Bettie Bott's Every Flavor Beans, Chocolate Frog, Drooble's Best Blowing Gum, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Licorice Wands, Skiving Snack-boxes*.

Найменш репрезентативною в цій групі виявляється лексика, що позначає свята, ігри (15 %): *Quidditch, Queerditch Marsh, Bludger, Snitch, Quaffle*.

Лексика, яка називає етнографічні та міфологічні реалії, складає 23 % аналізованої вибірки лексичних одиниць, що актуалізують універсальні опозиції твору Дж. Роулінг.

Важливим та невід'ємним елементом у творі жанру фентезі є категорія заняття. Заняття — це ідея, укладена в певну формулу. Формулою найчастіше є слово або комбінація слів латинської мови. Вивчення лінгвістичної літератури дозволило віднести заняття до етнографічних реалій та виділити їх в окрему категорію (Коровашко). Ця категорія найбільш репрезентативна в цій групі реалій і складає 50 % від аналізованої вибірки лексичних одиниць, що актуалізують універсальні опозиції твору: *Авада Кедавра (Avada Kedavra), Круціо (Crucio), Імперіо (Imperio), Акціо (Accio), Алохомора (Alohomora), Люмос (Lumos), Вінгардіум Левіоза (Wingardium Leviosa), Заляктус (Stupefy), Протеро (Protego), Репаро (Reparo), Рідікулус (Ridikulus), Експекто Патронум (Expecto Patronum), Експеліармус (Expelliarmus), Алогомора (Alohomora), Локомотор Мортіс (Locomotor Mortis), Петрифікус Тоталус (Petrificus Totalus), Інсендіо (Incendio)*.

Етнічні та соціальні спільності і їх представники складають 35 % аналізованої вибірки: *Маг (Wizard), Анімаг (Animagus), Магл (Muggle), Сквіб (Squib), Ханівкровка (Half-blood), Маглонарожденний (Muggle-born), Бруднокровка (Mudblood)*.

Лексика, що позначає божества, казкові істоти, складає 15 % у рамках аналізованої вибірки: *Вейла (veela), Боггарт/Вризрак (Boggart), Домовий ельф (House-elf), Дементор (Dementor)*.

Категорії реалій світу та природи, державно-адміністративного устрою та громадського життя виявилися найменш репрезентативними в рамках даного дослідження (8 % і 9 % відповідно).

Реалії світу природи: *Скучечервь (Flobberworm), Тестрал (Thestral), Громамонт (erumpent), Акромантул (acromantula), Пастка Диявола (Devil's Snare), Гримуча верба (Whomping Willow)*.

Лексика, що називає реалії державно-адміністративного устрою та громадського життя: *Міністерство магії (Ministry of Magic), Грінготс (Gringotts); Орден Фенікса (The Order of the Phoenix), Смертежеру (Death Eaters), Дамблдорова армія (Dumbledore's Army, D. A.), Щоденний пророк (The Daily Prophet), Базікало (The Quibbler)*.

Структурно-семантичний аналіз тематичних груп світоглядних універсалій «добра» та «зла», що створюють філософську концеп-

цію твору фентезі, та лексичних одиниць-реалій чарівного світу, що актуалізують їх, визначив групи реалій, які склали корпус експериментальної частини цього дослідження. Матеріал дослідження перекладу універсалій під час перекладу англомовних романів Дж. Роулінг “Harry Potter and the Philosopher’s Stone”, “Harry Potter and the Chamber of Secrets” українською мовою обмежено трьома групами реалій чарівного світу — ономастичні реалії, побутові реалії, етнографічні та міфологічні реалії, які найбільш чітко актуалізують філософську концепцію твору, протиставлення світоглядних універсалій добра та зла, які є й найбільш презентабельним в аналізованому матеріалі дослідження.

При перекладі ономастичних реалій — найменувань різноманітних об’єктів магічного світу (магазинів, помешкань, предметів) — перекладач практично у рівному співвідношенні використовує такі типи описового перекладу, як: власне описовий переклад та комбінація транскрипції та описового перекладу у тексті твору.

Власне описовий переклад:

«We’ll all meet at *Flourish and Blotts* in an hour to buy your schoolbooks,” said Mrs. Weasley, setting off with Ginny.

— Зустрінемося всі за годину біля *літературної крамниці* і купимо там підручники, — сказала місіс Візлі, відходячи разом із Джіні.

Транскрипція та описовий переклад у тексті твору:

Not for the first time, an argument had broken out over breakfast at number four, *Privet Drive*.

Уже не вперше в будинку номер 4 на *вулиці Привіт-драйв, оповитою бирючиною*, сніданок розпочинався зі сварки.

Зіставний аналіз особливостей перекладу побутових реалій дозволяє констатувати: перекладач віддає перевагу власне описовому перекладу реалії безпосередньо в тексті твору:

«He sat down in the only remaining chair but leapt up again almost immediately, pulling from underneath him a moulting, gray feather duster — at least, that was what Harry thought it was, until he saw that it was breathing».

Він сів на єдиний вільний стілець, але майже відразу підскочив, діставши з-під себе виляючий сірий *віничок з пір’їн для змітання пилки*, принаймні, так здавалося Гаррі, аж поки він побачив, що той віничок дихає.

Для передачі поняття *secondhand*, яке хоча є розповсюдженим в сучасному україномовному просторі, має при цьому негативну коно-

тацію, для адекватного перекладу було використано більш нейтральне у стилістичному плані описове словосполучення:

«Well, we’ll manage,” said Mrs. Weasley, but she looked worried. «I expect we’ll be able to pick up a lot of Ginny’s things *secondhand*».

Нічого, купимо, — заспокоїла його місіс Візлі, хоч і виглядала стурбовано. — Думаю, що для Джіні ми майже все знайдемо в *крамниці, де продають комісійні товари*.

Щодо перекладу «залять» — словесних формул, які використовуються чарівниками при здійсненні магічних дій, то перекладач передає їх у транскрибованому вигляді. Тексти цих залять представлені переважно латинськими лексемами, а отже англомовним читачем вони сприймаються певною мірою як іноземні (щоправда, кореневі морфеми цих лексем досить часто нагадують їх англійські відповідники). Щодо сприйняття їх україномовним читачем, то для людини певною мірою обізнаної із латинськими запозиченнями в українській мові вони також будуть нести певну інформацію про сутність того чи іншого заляття. Поряд із транскрипцією досить нерегулярно додається описовий коментар:

«Harry hung back, with a vague feeling it would be unsporting to bewitch Malfoy while he was on the floor, but this was a mistake; gasping for breath, Malfoy pointed his wand at Harry’s knees, choked, “*Tarantallegra!*” and the next second Harry’s legs began to jerk around out of his control in a kind of quickstep».

Набравши повітря, Мелфой скерував свою паличку на його коліна і прошипів: «*Таранталегра!*» (*Танцюй, мов тебе вкусив тарантул!*). Наступної миті Гарріні ноги почали безконтрольно смикатися, мовби він танцював чарльстон.

«*Finite Incantatem!*» he shouted; Harry’s feet stopped dancing, Malfoy stopped laughing, and they were able to look up.

Фініте Інкантатем! — крикнув він, і Гаррі перестав танцювати, Мелфой — сміятися, й усі нарешті змогли роззирнутися довкола.

Переклад назв казкових істот в українському перекладі подається власне описово в тексті, без застосування додаткових прийомів перекладу:

Instead, he turned to his *house-elf*.

“We’re going, Dobby!”

He wrenched open the door and as the elf came hurrying up to him, he kicked him right through it. They could hear Dobby squealing with pain all the way along the corridor. Harry stood for a moment, thinking hard.

*Натомість Мелфой повернувся до свого ельфа, що мешкає вдома:
— Ходімо, Добі!*

Він рвучко відчинив двері, а коли ельф підбіг до нього, Мелфой копнув його ногою. Добі заверещав від болю, його стогони й зойки в коридорі не вибухали.

Незначний відсоток лексем, репрезентуючих етнічні та соціальні спільності і їх представників, перекладається прийомом калькування: *Half-blood — Нанівкровка, Muggle-born — Маглонарождений, Mudblood — Бруднокровка.*

Висновки. Зіставний аналіз особливостей перекладу реалій чарівного світу дозволяє констатувати: перекладач вдається до різних типів перекладу: власне описового перекладу, а також різних комбінацій описового перекладу: транскрипція та описовий переклад у перекладацькому коментарі, транскрипція та описовий переклад у тексті твору, графічне перенесення (збереження оригінального написання) та описовий переклад у тексті твору, калькування та описовий переклад у перекладацькому коментарі.

При перекладі ономастичних реалій — найменувань різноманітних об'єктів магічного світу (магазинів, помешкань, предметів) — перекладач практично у рівному співвідношенні, з невеликою перевагою на користь останнього, використовує такі типи перекладу, як: власне описовий переклад та комбінацію транскрипції та описового перекладу у тексті твору (40 % та 60 % відповідно).

Зіставний аналіз особливостей перекладу побутових реалій дозволяє констатувати: перекладач віддає перевагу власне описовому перекладу реалії безпосередньо в тексті твору, що складає 100 % від зафіксованих випадків перекладу даної групи реалій. Перекладач демонструє використання різних типів описового перекладу під час передачі етнографічних та міфологічних реалій. Щодо перекладу «заклять», то перекладач передає їх транскрибовано. Поряд із транскрипцією досить нерегулярно (лише у 20 % зафіксованих випадків перекладу даної групи реалій) додається описовий коментар.

Переклад казкових істот в українському перекладі подається власне описово в тексті, без застосування додаткових прийомів перекладу. Калькування застосовується у досить обмеженій кількості випадків.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що переклад є результатом комбінування стратегій (форенізації та доместикації) і прийомів перекладу.

Так, переклад чарівних реалій, актуалізуючих світоглядні універсалиї добра та зла, українською мовою має такі особливості: найбільш розповсюдженими типами перекладу є власне описовий переклад і транскрипція, описовий переклад у тексті твору та калькування, що приводить до повного розшифрування семантичного навантаження реалії для читача й свідчить про прагнення перекладача до адаптації твору до лінгвокультури перекладу (доместикації перекладу). Разом з тим перекладач досить часто зберігає оригінальне написання реалій, при цьому в більшості випадків не супроводжує їх описовим перекладом, що, безумовно, свідчить на користь форенізації перекладу (адаптація твору до лінгвокультури оригіналу).

У якості перспектив подальших розвідок розглядаємо розширення емпіричного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

- Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы. М. : КДУ, 2004. 240 с.
- Володина Н. В. Концепты, универсалии, стереотипы в сфере литературоведения. URL: http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks319044 (дата звернення: 25.05.2022).
- Кольцова И. Н. Социокультурные функции сказки. URL: <http://www.dissercat.com/content/sotsiokulturnye-funktsii-skazki> (дата звернення: 25.05.2022).
- Коровашко А. В. Заговоры и заклинания в русской литературе XIX–XX веков. URL: <http://kk.convdocs.org/docs/index-91999.html> (дата звернення: 25.05.2022).
- Солодуб Ю. П., Альбрехт Ф. Б., Кузнецов А. Ю. Теория и практика художественного перевода. М. : Издательский центр «Академия», 2005. 304 с.

WORLDVIEW UNIVERSALS IN LITERARY TRANSLATION

Olena Shuster

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: lenochkazvezda15@gmail.com

Oleh Hapchenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: akeenoir@gmail.com

Agata Rozhkova

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: agatha.rozhkova@gmail.com

SUMMARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of rendering linguistic manifestations of worldview universals in English-Ukrainian literary translation. The fantasy genre as the material of the study proves to be the author's embodiment of worldview universals, which, in their interaction and connection, set a holistic, generalized image of the human world. Worldview universals are categories that accumulate historically stored social experience. The system of worldview universals is the space in which a person of a certain culture evaluates, interprets and experiences the world, integrates all the phenomena of reality that appear in the sphere of his experience.

It has been proved that the fantasy work of J. Rowling is represented by the opposition of the “good” and the “evil”, which are constituted by the realities of the magical world. The results of the structural-semantic analysis of the thematic groups of the worldview universals that create the philosophical concept of the fantasy work and the lexical units that actualize them made it possible to set the following groups of realities: onomastic realities, everyday realities, ethnographic and mythological realities, the realities of the state-administrative system and public life.

The comparative analysis of the peculiarities of translation of the realities of the magical world suggests that the translator resorts to different translation techniques: actually descriptive translation, as well as various combinations of descriptive translation: transcription and descriptive translation in the translation commentary, transcription and descriptive translation in the text of the work, graphic transfer (preserving the original writing) and descriptive translation in the

text of the work, calque translation and descriptive translation in the translation commentary.

Key words: *fantasy genre, worldview universal, translation strategy, translation techniques.*

REFERENCES

- Solodub, Yu. P., Albreht, F. B., Kuznetsov, A. Yu. (2005). *Teoriya i praktika hudozhestvennogo perevoda* (Theory and practice of literary translation). Moskva: Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
- Volodina, N. V. *Kontseptyi, universalii, stereotipy v sfere literaturovedeniya* (Concepts, universals, stereotypes in literature studies) [in Russian]. URL: http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks319044
- Koltsova, I. N. *Sotsiokulturnye funktsii skazki* (Social and cultural functions of a tale) [in Russian]. URL: <http://www.dissercat.com/content/sotsiokulturnye-funktsii-skazk>
- Vinogradov, B. C. (2004). *Perevod. Obschie i leksicheskie voprosy* (General and lexical aspects of translation). Moskva.: KDU. [in Russian].
- Korovashko, A. V. *Zagovoryi i zaklinaniya v russkoy literature XIX* (Spells in the Russian literature of the XIX century) [in Russian]. URL: <http://kk.convdocs.org/docs/index-91999.html>

Стаття надійшла до редакції 27.05.2022

**Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»**

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

Обсяг основного тексту статті (без анотацій та літератури) має становити не менше 0,5 др. арк. (12 с.), 21600–22000 знаків з пробілами. Шрифт тексту — Times New Roman, розмір 14, інтервал 1,5; поля з усіх сторін — 20 мм.

СТРУКТУРА СТАТТІ

1. Шифр УДК без абзацного відступу, у верхньому лівому куті першої сторінки.
2. Назва статті великими літерами напівжирним шрифтом, вирівняно по центру.
3. Інформація про автора (-ів): ім'я та прізвище — курсив, напівжирний шрифт (науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, e-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID — якщо автор має). Вирівняно по центру. Кегль 12, інтервал 1,0.
4. Анотація — слово «АНОТАЦІЯ» з абзацним відступом, великими літерами, напівжирним шрифтом, курсив. Обсяг 1500–1800 знаків без пробілів з ключовими словами. Текст анотації оформляється курсивом, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 12.
«Ключові слова» напівжирним шрифтом, абзацний відступ, курсив, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту — Times New Roman, кегль 12, курсив.
5. Текст статті містить три розділи: **вступ** (мета та завдання дослідження; матеріали та методи дослідження), **результати та дискусія, висновки**.

6. Цитування та внутрішньотекстове посилання у тексті подавати за стилем APA (American Psychological Association style), наприклад, (Петров, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад, (Петров, 2018: 120).

7. Таблиці, схеми, рисунки, діаграми розміщуються в центрі сторінки безпосередньо після посилання на них у тексті статті. Слово «Таблиця» та її номер пишуться курсивом зверху вирівняно справа, а рядком нижче вирівняно по центру — назва таблиці. Інші ілюстрації, теж нумеровані, підписуються знизу вирівняно по центру.

8. Формули подаються в окремому рядку вирівняно по центру, нумеруються арабськими цифрами в круглих дужках з правого боку сторінки.

9. Слово «ЛІТЕРАТУРА» пишеться великими літерами курсивом напівжирним шрифтом вирівняно по центру. Нижче подаються за алфавітом використані літературні джерела БЕЗ НУМЕРАЦІЇ. Література оформляється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015». Кегль 12, інтервал 1,0.

10. Після викладу матеріалу статті подається інформація англійською мовою відповідно до пунктів 2, 3, 4.

ЗРАЗОК

УДК 81'25:82–5:811.111=811.161.2

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Іван Петренко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: ipetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-6837>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено опису лінгвокультурних особливостей англomовних промов політиків, а також засобам їх відтворення в перекладах українською мовою. Тема дослідження є актуальною з позиції функціонально-комунікативного підходу...

Ключові слова: політичні промови, лінгвокультурні особливості, перекладацькі операції, адекватність перекладу.

Текст статті.

Вступ (критичний аналіз наукових джерел, актуальність, методи та матеріал дослідження).

Результати та дискусія.

Висновки.

ЛІТЕРАТУРА

Горбань Ю. А., Білик Ю. І., Дячук Л. В. та ін. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть. Київ: Знання, 2007. 439 с.

METHODS OF REPRODUCING LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH POLITICAL SPEECHES IN UKRAINIAN

Ivan Petrenko

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odesa, Ukraine

e-mail: spetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-637>

SUMMARY

The article has been devoted to the description of linguistic and cultural peculiarities of English politicians and methods of their presentation in Ukrainian. The problem of the research is urgent taking into consideration the functional and communicative approach...

Key words: politicians' speeches, lingual and cultural peculiarities, translation operations, adequate translation.

REFERENCES

Horban Iu. A., Bilyk Iu. I., Diachuk L. V. та ін. (2007). Istoriia suchasnoho svitu: sotsial-nopolitychna istoriia XV–XX stolit [History of the modern world: social-political history of the XV–XX centuries]. Kyiv: Znannia. 439 p. [in Ukrainian]

До статті додаються:

Довідка про автора (авторів) на окремому аркуші: прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи (для аспірантів — місце навчання), посада, науковий ступінь, учене звання, домашня адреса (індекс обов'язково), адреса електронної пошти, контактні телефони, поштова адреса (або адреса відділення «Нової пошти») для надсилання друкованого екземпляру журналу.

Текст статті та додаткові матеріали надсилати електронною поштою на електронну адресу zhmaeva@gmail.com (у темі листа вказати прізвище автора).

Грошовий переказ сплачується після позитивного рішення редколегії про прийняття статті до друку. Редакційна колегія залишає за собою

право перевіряти отримані статті на наявність плагіату, віддавати надіслані статті на додаткове рецензування, а також відхиляти ті з них, які не відповідають вимогам або науковим напрямкам журналу.

Розмір коштів на покриття витрат з публікації статей у журналі «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» **складає 1000 грн.**

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ НЕ НЕСЕ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗМІСТ СТАТЕЙ ТА МОЖЕ НЕ ПОДІЛЯТИ ДУМКУ АВТОРА!

Мови публікацій: українська, англійська, німецька, польська, китайська, корейська.

ЗМІСТ

Олександр І. Гладі

Значення ‘чаша’ та ‘череп’ у дзеркалі порівняльної семантики: проблема історичної прагматики й архаїзаційного перекладу 5

Анастасія Бучумаш, Ілона Дерік

Проблема неперекладності, шляхи її подолання у перекладі 18

Іванна Гелета, Наталя Жмаєва

Особливості відтворення категорії оцінки при перекладі політичних промов 31

Христина Кім, Наталя Жмаєва

Проблема відтворення демінутивності при перекладі художніх творів (на матеріалі поезії Т. Г. Шевченка) 44

Тетяна Корольова, Ольга Александрова, Світлана Юхимець

Типологічно спільні характеристики модальності в документації морської тематики 55

Тетяна Корольова, Юлія Яворська

Модально-емоційна семантика як проблема художнього перекладу 70

Юлія Мазуріна, Наталія Павленко, Юлія Степова

Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема 80

Даніїл Пельтек, Вероніка Брудзь, Ганна Виборнова

Засоби перекладу антропонімів у медіадискурсі 92

Анастасія Полиннікова, Дарина Люта

Глобалізація культури в сучасному світі та особливості перекладу національно-культурних компонентів мови 103

Олександра Попова, Валерія Краснюк

Юридична термінологія в парадигмі сучасних перекладознавчих аспектів 115

Ольга Турица, Єгор Марус, Віра Дорофєєва-Кузьміна Експресивні засоби в англomовній художній літературі та особливості їх перекладу (на матеріалі перекладу оповідання Е. А. По «Золотий жук» українською мовою)	128
Даниїл Шпилевий, Ольга Вілкова, Олександра Салаухіна До питання поетичного перекладу	139
Олена Шустер, Олег Гапченко, Агата Рожкова Світоглядні універсалії в художньому перекладі	154
Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»	166

CONTENTS

Alexander I. Iliadi Meanings ‘Bowl’ And ‘Skull’ in the Mirror of Comparative Semantics: the Problem of Historical Pragmatics and Archaizing Translation	5
Anastasiia Buchumash, Iona Derik The Issue of Untranslatability and Ways to Overcome it in Translation	18
Ivanna Heleta, Natalya Zhmayeva Features of Rendering the Evaluative Category when Translating Political Speeches	31
Khrystyna Kim, Natalya Zhmayeva On the Issue of Defining the Category of Diminutiveness	44
Tețiana Korolova, Olha Aleksandrova, Svitlana Yukhymets Typologically Common Characters of Modality in Maritime Documents	55
Tețiana Korolova, Yuliia Yavorska Modal-Emotional Semantics as a Problem of Literary Translation	70
Yuliia Mazurina, Nataliia Pavlenko, Yuliia Stepova Linguistic Terminology as a Special System of Terminology	80
Daniil Peltek, Veronika Brudz, Hanna Vybornova Techniques of Translating Anthroponyms in Media Discourse	92
Anastasia Polynnikova, Daryna Liuta Globalization of Culture in the Modern World and Features of Translating National and Cultural Language Components	103
Oleksandra Popova, Valeria Krasniuk Legal Terminology within the Paradigm of Some Aspects Related to Modern Translation Studies	115
Olha Turitsa, Yehor Marus, Vira Dorofeieva-Kuzmina Expressive Means in English Fiction Literature and the Peculiarities of Their Translation (Based on the Material of the Novel of E. A. Poe “The Gold-Bug”)	128

<i>Daniil Shpylievii, Olha Vilkoval, Oleksandra Salaukhina</i> To the Issue of Poetry Translation	139
<i>Olena Shuster, Oleh Hapchenko, Agata Rozhkova</i> Worldview Universals in Literary Translation	154
Requirements to the content and structure of the articles published in Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky	166

Українською та англійською мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 1 від 31.08.2022 р.

Затверджено як фахове видання (збірник наукових праць)
ВАК України 21.09.2020 р. за № 1188

Збірник зареєстровано у Міністерстві юстиції України як друкований засіб
масової інформації
Свідоцтво серія КВ № 24048–13908 ПР від 31.07.2019 р.

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
<https://www.lingstud.od.ua>

Відповідальна за випуск **Наталія Жмаєва**
тел.: 0674895108
e-mail: zhmaeva@gmail.com

Тираж ___ прим. Зам. № ___ (___).

Адреса редакції:
65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35
тел.: 0674895108
e-mail: zhmaeva@gmail.com

Видавництво і друкарня «Астропринт». 65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.